

Göteborgs Tandläkare-Sällskap

100 år

1893 - 1993

Göteborgs Tandläkare-Sällskap

100 år

1893 - 1993

Innehåll

Författarna	7
Förord, Bo Krasse	9
Göteborgs Tandläkare-Sällskap 100 år, Sverker Toreskog	10

Interna angelägenheter

Sällskapet under 100 år - en (l)ärorik historia, Stig Edward	13
Sammanträdena - den röda tråden, Per Torell	25
Fortsättningskurserna - livsnerven, Gunnar Edström	36
Demonstrationsdagarna - en viktig del av fortbildningen, Jan Holmström	42
Biblioteket - den viktiga grunden, Nils Sandberg	44
Fastigheterna - vår fasta punkt, Jan Erik Lövgren	48
Ekonomi - ryggraden, Lars Frändberg	51
Förtroendenämnden - före tandvårdsförsäkringen, Ture Isaksson	53
Förtroendenämnden - under senare år, Malte Hultstam	55
Kvinnliga tandläkare i Göteborg - en livaktig förening, Edith Hammarskjöld	57
Festerna - livsglädjen, Bengt Gustafsson	59
Jag, en vanlig GTS-are!, Anders Ewert	65
Gamla medlemmar minns, Bo Krasse	68

Externa aktiviteter

Interskandinaviskt utbyte - nytta och nöje, Per-Åke Henrikson	73
GTS och den offentliga tandvården i Göteborg, Yngve Swedberg.....	76
GTS och privattandläkarna i Göteborg, Birger Olsson	80
GTS och odontologisk utbildning i Göteborg, Alf Öhman	82
Forskning med särskild anknytning till GTS och Göteborg, Jan Olsson	88
Gamla forskare minns, Gösta och Anna-Greta Gustafson	94

Framtiden för GTS - sedd ur olika synvinklar

Tjänstetandläkaren, Sven Ljunglöf	99
Läraren, Sören Sagne	101
Tidigare ordförande och dekaner, Bo Krasse och Gunnar E Carlsson	103
Praktikertjänst, Ragnar Gunneberg	105
Socialstyrelsen, Hans Sundberg	107
Tandläkarförbundet, Göran Koch	108
En framtidsvision, Ingrid Moberg	109

Bilagor

Grundstadgar	113
Ordföranden i GTS	114
Sekreterare och kassaförvaltare i GTS	115
Hedersledamöter och korresponderande ledamöter	117
Elanderpristagare	118
1993 - Tandens år, Sverker Toreskog	119
Annonser	123

Författarna

Carlsson, Gunnar E. Professor, Vice ordförande i GTS 1987, Dekanus för Odontologiska fakulteten 1974-77 samt 1987-90.

Edström, Gunnar. Privatpraktiker, Tidigare övertandläkare, Ledamot i kursnämnden 1965-67 och dess ordförande 1970-72.

Edward, Stig. Övertandläkare, Ledamot i Biblioteks- och museinämnden.

Ewert, Anders. Privatpraktiker, Klubbmästare i GTS 1976 -78.

Frändberg, Lars. Privatpraktiker, Skattmästare i GTS 1989-91.

Gunneberg, Ragnar. Privatpraktiker, Chef för Tandvårdsdivisionen, Praktikertjänst.

Gustafson, Anna-Greta. Docent, privatpraktiker i Göteborg 1934-50.

Gustafson, Gösta. Emeritus professor, privatpraktiker i Göteborg 1934-50, Bibliotekarie 1937-48.

Gustafsson, Bengt. Privatpraktiker, Klubbmästare i GTS 1962-69.

Hammar skjöld, Edith. Tidigare barntandläkare, Ordförande i Föreningen Kvinnliga Tandläkare i Göteborg 1965 -78.

Henrikson, Per-Åke. Docent, Ordförande i GTS 1973

Holmström, Jan. Privatpraktiker, Ordförande i Demonstrationsnämnden 1977-92.

Hultstam, Malte. Privatpraktiker, Ordförande i GTS 1974-75, i Förtroendenämnden 1979-88.

Isaksson, Ture. Privatpraktiker, Sekreterare i Förtroendenämnden 1959-73.

Koch, Göran. Professor, Övertandläkare, Ordförande i Svenska Tandläkare-Sällskapet 1983- och i Sveriges Tandläkarförbund 1990 -

Krasse, Bo. Emeritus professor, Ordförande i GTS 1978-79, Dekanus för Odontologiska fakulteten 1969-74.

Ljunglöf, Sven. Biträdande övertandläkare, Ordförande i Tjänstetandläkareföreningen 1991-

Lövgren, Jan Erik. Privatpraktiker, Ordförande i GTS 1976-77, i Förbundsavdelningen 1973-74.

Moberg, Ingrid. Privatpraktiker, Ordförande i Göteborgs Privattandläkareförening 1991-

Olsson, Birger. Privatpraktiker. Ordförande i Göteborgs Privattandläkareförening 1989-1990.

Olsson, Jan. Docent, Ordförande i Stipendienämnden 1992 -

Sagne, Sören. Docent, Ordförande i GTS 1989-91, Ordförande i Lärarföreningen 1986 -

Sandberg, Nils. Tidigare Biblioteksråd och chef för bio-medicinska biblioteket vid Göteborgs universitetsbibliotek, "Överbibliotekarie" för GTS bibliotek sedan 1953.

Sundberg, Hans. Odont Dr. h.c. Medicinalråd, Tandvårdschef i Göteborg 1979-81.

Swedberg, Yngve. Tidigare övertandläkare och tandvårdschef i Göteborg, Ordförande i Tjänstetandläkareföreningen 1957-67, i Förbundsavdelningen 1971-72.

Torell, Per. Professor, Tidigare tandvårdschef i Göteborg, Ordförande i GTS 1957-58, i Kursnämnden 1966-69, Ledamot i Biblioteksnämnden 1955-75.

Toreskog, Sverker. Privatpraktiker, Ordförande i kursnämnden 1977-78, i GTS 1992 -

Öhman, Alf. Professor, Tidigare chef för Centraltandpolikliniken, Sahlgrenska Sjukhuset, Ordförande i GTS 1982-83.

Förord

Sedan Göteborgs Tandläkare-Sällskap stiftades har vårt samhälle starkt förändrats. Våra möjligheter och våra sätt att kommunicera med varandra är helt annorlunda. En sak är emellertid densamma, nämligen boken. Den kommer aldrig att försvinna. "Det är" -för att citera biblioteksrådet Birgit Antonsson på Kungliga Biblioteket- "en alldeles för suverän uppfinning. Jag kan ta fram en mycket gammal bok här på KB och använda den precis som när den var ny". Det var sådana tankar som låg bakom styrelsens beslut att ge ut en minnesbok till 100-årsjubiléet.

Förslaget accepterades med entusiasm av Sällskapet och också av de författare som utsågs vid ett antal sammanträden under ledning av GTS' dåvarande ordförande, Sören Sagne. Undertecknad, som av Sällskapet utsetts till jubileumsredaktör, har haft en stimulerande uppgift och ber att få tacka alla dem, som på olika sätt bidragit till bokens innehåll och utformning. Ett särskilt tack vill jag rikta till Stig Edward, som varit en mycket kunnig och hjälpsam medredaktör samt till Sällskapets sekreterare Claes-Göran Emilson, som skickligt svarat för den redaktionella utformningen av boken. För tryckningen har stöd erhållits genom annonserna i slutet av boken.

Göteborg i november 1992

Bo Krasse
Jubileumsredaktör

Göteborgs Tandläkare-Sällskap

100 år

Det är med stolthet, glädje och inspirerad aktivitet vi går in i vårt andra sekel. Mycket av det vi har med oss återspeglas av innehållet i denna jubileumsbok där värdefulla krafter medverkat till att ge en mångfasetterad bild av GTS, dess verksamhet och dess medlemmar under de gångna hundra åren.

Generation efter generation av tandläkare har genom GTS fått sina första kollegiala kontakter. Äldre kolleger har väglett, undervisat och inspirerat de yngre medan de yngre ifrågasatt och förändrat. Detta har gett oss vårt kära GTS med en blandning av traditioner och nytänkande och den speciella GTS-andan.

Det är således en mycket vital 100-åring vi firar. En 100-åring pigg nog att attrahera såväl FDI som Riksstämman till Göteborg.

Ett Sällskap består av medlemmar, medlemmar som Du och jag, medlemmar som oegennyttigt verkat för Sällskapet och sina kollegers bästa under ett helt sekel, medlemmar som

inför detta jubileum bestämt sig för att visa Göteborg, Sverige och världen vad vi har åstadkommit och vad vi kan åstadkomma.

Göteborgs Tandläkare-Sällskap är ett vetenskapligt Sällskap och det förpliktar. Vetenskapen har premierats och getts ett forum i GTS, men har också konfronterats med den beprövade erfarenheten till gagn för vår dagliga kliniska verksamhet. Allt detta har underlättats av att kloka medlemmar anskaffat och väl förvaltat GTS lokaler.

Det är därför med stor tillförsikt jag blickar framåt och det är med värme och tacksamhet jag tänker på de tandläkare, som för 100 år sedan var framsynta nog att grunda vårt Sällskap. Måtte vi - nu aktiva - liksom de kunna bidra positivt och måtte vi ha förmågan att inspirera framtida generationer av tandläkare på samma sätt som de. Då kan vi i sanning vara stolta både över vårt Sällskap och oss själva. "*Vägen blir till när vi vandrar den*" har en stor norsk konstnär sagt. Låt oss tillsammans gå vägen fram!

Göteborg i november 1992

Sverker Toreskog
Ordförande i GTS

Interna angelägenheter

Sällskapet under under 100 år - en (l)ärorik historia

Stig Edward

För mer än 100 år sedan

Redan 1883, då det endast fanns fyra tandläkare i Göteborg, försökte man sammanföra kollegerna, men inte förrän två år senare lyckades man samla dem till ett möte på Frimurarelogens restaurang. Under samtalen fann man att man hade många yrkesfrågor att diskutera och beslöt därför att träffas igen. Detta skedde den 25 september 1885. Av det protokoll, som fördes vid mötet, framgår att man först och främst hade samlats "för att överlägga, vilka åtgärder, som borde vidtagas mot det oskick, som råder härstädes, i det att flere personer olovligen utöva tandläkarekonsten". Efter att också ha avhandlat en del andra ärenden beslöt man att träffas regelbundet i fortsättningen.

Vid det därpå följande mötet tog man upp den tidigare bordlagda frågan om dem som olagligt utövade tandläkaryrket. Trots att dessa utsatte patienter för onödigt lidande genom felbehandling togs de ofta i försvar av allmänheten. I ett fall tog till och med Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning parti för en kvacksalvare, som dömts till böter.

Hovtandläkaren Frans Berggren, som var med vid sammanträdet, berättade om de åtgärder som man vidtagit i Stockholm och gav råd om hur man skulle agera. Följden blev att två av de oexaminerade fick dispens från fordringarna på medhjälparexamen. De

kunde således anmäla sig för att avlägga tandläkarexamen, vilket de också gjorde. En tredje var en guldsmed från Borås, som samarbetade med en göteborgstandläkare och i annonser utgav sig för att vara tandläkare. Efter samtal med vederbörande kollega upphörde denna verksamhet. De övriga åtalades och blev bötfällda.

En fråga, som man vid flera tillfällen diskuterade, var användning av lustgas vid tandbehandling. I en del länder hade tandläkarna denna rättighet men Kungl Sundhetskollegium ställde sig avvisande.

Redan tidigt hade man i Göteborg samarbetat med kollegerna i det år 1860 grundade Svenska Tandläkare-Sällskapet. Detta samarbete innebar bland annat att alla viktiga frågor remitterades till göteborgstandläkarna för yttrande.

Det sista mötet i denna krets hölls 1888. Under de tre år som då gått hade aktiviteten varit stor. Det hade hållits många föreläsningar och demonstrationer. Man hade diskuterat fall från praktiken och även haft demonstrationer på patienter. Förhållandet mellan tandläkarna i Göteborg var nu gott. Det var stor skillnad mot hur det varit tidigare då man inte kände sina kolleger och till och med talade illa om dem. Orsaken hade ofta varit att konkurrensen trots allt var stor, vilket bland annat tog sig uttryck i att man underbjöd varandra beträffande patientavgifterna.

Hur var då förhållandena i Sverige och i Norden för övrigt? Antalet examinerade tandläkare i Sverige var mycket litet under första hälften av 1800-talet, men ökade så småningom för att 1895 uppgå till omkring 230. Samtidigt med denna ökning tog bildandet av tandläkarsammanslutningar fart. 1860 stiftades Svenska Tandläkare-Sällskapet, 1866 bildades Skandinaviska Tandläkareföreningen, 1873 tillkom Dansk Tandlaegeforening och 1884 grundades Den norske Tannlaegeforening. Denna utveckling bidrog till att man även i Göteborg kom att bilda ett sällskap.

Göteborgs Tandläkare-Sällskap stiftas

I boken Göteborgs Tandläkare-Sällskaps historia, som utgavs i samband med 50-årsjubileet, skriver Viktor Marmén: "En afton i december 1892 mötte jag Victor Bensow på Östra Hamngatan i Göteborg. Han hejdade mig och frågade, om jag skulle vara intresserad av att vi tandläkare bildade ett sällskap i Göteborg, en sammanslutning för kamratlig samvaro och för diskussion i odontologiska ämnen. Tanken hade säkert sysselsatt honom länge. Jag blev genast intresserad och lovade att komma den dag han fann lämplig för ett sammanträde".

Kallelsen kom till den 19 januari 1893. Av stadens dåvarande tolv tandläkare infunno sig fem - Victor Bensow, Hjalmar Carlson, Karl Laurén, Axel Cederberg och undertecknad."

I redogörelsen för mötet heter det: "Inbjudaren, som uttryckte sitt beklagande över att av alla Göteborgs tandläkare så få hörsammat inbjudningen, framställde till de närvarande den frågan, huruvida de icke ansåge tidpunkten passande att, då kåren så betydligt ökats, bilda ett lokalsällskap för kollegialt samarbete till tandläkarekonstens bästa. Då alla närvarande voro ense härom,

skreds till val af interimstyrelse, vartill valdes hrr V. Bensow och K.Laurén." Vidare beslöts att namnet på sammanslutningen skulle vara Göteborgs och Vestra Sveriges Tandläkaresällskap och att till ett sammanträde i februari 1894 kalla alla "inom Göteborg och Vestra Sverige boende kolleger."

De första åren

Till mötet 1894 infann sig ytterligare fem kolleger. Först diskuterade man föreningens namn, som ändrades till Vestra Sveriges Tandläkaresällskap. Därefter upplästes styrelsens förslag till stadgar, som efter några ändringar antogs. Stadgarna var kortfattade och särskilt detaljerade bestämmelser behövdes ju inte heller eftersom antalet medlemmar inte var fler än fjorton. Den andra paragrafen som löd: "Sällskapets ändamål är kollegialt samarbete för tandläkarevetenskapens höjande" bör särskilt framhållas, eftersom den varit ledstjärnan för Sällskapets verksamhet genom åren.

I allmänhet var sammanträdena väl besökta, men av och till finner man i protokollen att beslut inte kunnat fattas på grund av att för få medlemmar varit närvarande. Under sådana förhållanden gällde det att det i styrelsen fanns stort intresse för att driva verksamheten vidare.

När Södra Sveriges Tandläkareförening 1894 föreslog en sammanslagning av de båda organisationerna sade man dock nej med motiveringen "att det vore med våra lokala intressen oförenligt".

Vid ett sammanträde i mars 1895 antog man nya stadgar, som bland annat fastslog att "Sällskapets högtidsdag, firas den 19 januari, sällskapets stiftelsedag, hvarvid styrelseombyte äger rum." Samtidigt ändrades namnet till Göteborgs Tandläkare-sällskap.

Verksamheten var mycket intensiv under

de första åren. Förutom att organisera Sällskapetets arbete hann man med att behandla mängder av ärenden varav här endast nämns några exempel.

Ett förslag om "att såsom ett praktiskt resultat av samarbetet försöka få till stånd en prisreglering i det tekniska av tandläkekonsten" ledde 1896 till att man enades om en minimiprislista för tandfyllningar. Den stora betydelse, som denna överenskommelse hade för Sällskapet framgår av följande citat ur verksamhetsberättelsen för år 1903. "Den som varit med på den tid, då den icke fanns, kan intyga, hur olidligt det då var, hur ständigt härskade ett osäkerhetstillstånd, som numera är borta. Men den har även haft en annan betydelse; den har mer än annat länkat stadens tandläkare samman och sällskapet skulle nu efter korta tio år ej vara så homogent och starkt, om den icke kommit till".

Man upprättade ett bibliotek till vilket medlemmarna bidrog med en viss summa varje år. Den facklitteratur som inköptes cirkulerade sedan mellan kollegerna, som på så sätt fick tillgång till en större mängd böcker och tidskrifter till ett rimligt pris.

Man diskuterade vad man kallade fuskarefrågan och skrev bland annat till en kollega och uppmanade honom att ändra vissa förhållanden. Då vederbörande inte brydde sig om uppmaningen, vände man sig till Kungl. Medicinalstyrelsen, som tog hand om ärendet och fick tandläkaren att följa Sällskapetets rekommendationer.

1895 bildade man en sjukkasse, den s.k. sjukhjälpsföreningen och två år senare till-satte man en kommitté, vars uppgift skulle vara att prova nya instrument, som kom ut på marknaden.

Fram till 19 januari 1899 hölls sammanträdena på någon restaurang eller hemma hos någon kollega. Victor Bensow hade nu ordnat så att man kunde träffas på den av honom 1884 grundade polikliniken för tandsjukdomar, som låg i gamla artilleri-

kasernen på Kungshöjden. Här förvarade man nu också Sällskapetets samlingar och andra tillhörigheter. "Och kan sålunda sällskapet hädanefter börja räkna sin tillvaro bland de icke nomadiserande horderna" som det står i protokollet.

I samma protokoll kan man bland annat läsa: "Hr Bensow framförde å egna och kollega Carisons vägnar det frikostiga erbjudandet af en större mängd samlingar och litteratur att af Sällskapet mottagas som gåfva, på det villkor, att Sällskapet vore skyldigt förvara och underhålla densamma samt att den vid eventuellt förhinder i detta hänseende skulle av Sällskapet överlemnas till Svenska Tandläkare-Sällskapet. Sällskapet beslöt att med tacksamhet emottaga gåfvan under nämnda villkor och helsade gifvarna genom att resa sig."

Förutom av litteratur bestod gåvan av instrument, preparat, proteser m.m., som använts vid Göteborgs Tandläkareinstitut, vilket drevs av de båda donatorerna under åren 1888-1893. Grunden till Sällskapetets bibliotek och samlingar var därmed lagd.

År 1900 införde man söndagsjour under sommaren. Antalet patienter var emellertid litet och då många dessutom befanns ha gått länge med sina besvär, beslöt man att lägga ner verksamheten. Ett positivt resultat var dock att de kolleger, som uppehållit jourverksamheten skänkte intäkterna till Sällskapet. Pengarna kom biblioteket tillgodo som grundplåt till en biblioteksfond.

10-årsjubiléet

Antalet medlemmar ökade sakta men säkert. Från att 1893 ha varit 14 kunde man jubileumsåret 1903 räkna till 31 ledamöter.

Ur det tal som dåvarande ordföranden Victor Bensow höll vid jubileumsfesten citeras här några avsnitt: "Tänka vi oss tillbaka till den tid som var före tillkomsten av vårt Sällskap, så är jag övertygad om, att var

och en av oss uppsänder en lättnadens suck i medvetandet att vi ej stå kvar på den ståndpunkt, när kamraterna ej kände varandra personligen, var och en arbetade för sig själv, betraktande kamrater endast som konkurrenser och lämnade åsido den kollegiala ansvarigheten som en besvärande omständighet... Vi hafva lärt känna varandra bättre, och om slitningar visserligen ibland förekommit så har nog ofta orsaken därtill legat i ädla motiv, i det de olika parterna ansett sin syn på sakerna till sällskapet och kamraternas bästa vara den rättaste. Därför ha ock många skarpa och ibland sårande hugg växlats, men tiden läker alla sår, så har det ju alltid varit, och så hoppas jag, det alltid må bli bland oss... Bland de yppersta frukterna av ett tioårigt arbete hafva vi då först och främst att räkna de väckelser, som här gifvits. Visserligen ha dessa i vetenskapligt hänseende ej varit af någon epokgörande betydelse, utan mestadels bestått af praktiska vinkar, meddelade genom föredrag och demonstrationer, men dock ofta varit af stor nytta för den i sitt värv arbetande tandläkaren."

Hygienkommittén

Resultaten av en undersökning, som 1901 utförts på folkskolebarn, hade visat en mycket hög kariesfrekvens. Folkskolestyrelsen vände sig därför till Sällskapet med en förfrågan om man ville utarbета förslag till hur man skulle lägga upp en upplysningsverksamhet om munhygien. Inom Sällskapet utsåg man en kommitté, som fick ta hand om detta ärende.

Kommittén föreslog att föreläsningar om munhygien skulle hållas för folkskolans lärare. Förslaget antogs av folkskolestyrelsen, som också avsatte medel för verksamheten, som nu kunde börja. Bland föreläsarna återfanns bl.a. Victor Bensow och Karl Elander. Denna verksamhet pågick

till 1908, då en försöksklinikk för barn inrättades.

Grundstadgarna

Under 1904 omarbetades stadgarna och den 18 april detta år antogs Sällskapets grundstadgar. Billgren skriver i historiken till 25-årsjubiléet att syftet med revisionen var "att skydda Sällskapets tillvaro för all framtid eller i vidrigt fall skydda bibliotek och samlingar."

Grundstadgarna består av fem artiklar. Av artiklarna I och II framgår att Sällskapet "har till ändamål kollegialt samarbete och tandläkarekonstens utveckling". Förutom tandläkare kan även andra odontologiskt intresserade personer bli invalda. Formerna härför fastslogs också. Artikel III lyder; "Sällskapet, hvars namn, Göteborgs Tandläkarsällskap, ej får mot annan benämning utbytas, kan icke, så länge någon ledamot kvarstår, upplösas". Artikel IV: "Skulle detta inträffa tillfalla sällskapets såväl samlingar och bibliotek som kontanta tillgångar svenska statens Tandläkareinstitution." Bakgrunden till denna artikel var att staten på 1890-talet vägrat det tidigare nämnda Göteborgs Tandläkareinstitut examensrätt. Detta hade man naturligtvis inte glömt. Det värsta som kunde hända var just därför att Sällskapets tillgångar skulle tillfalla en statlig undervisningsanstalt. Artikeln skulle med andra ord utgöra en stark garanti för Sällskapets fortbestånd. I artikel V fastslås slutligen att: "Dessa sällskapets grundstadgar få ej ändras eller borttagas."

Två organisationer blir åter en

Samma år avgick ett par styrelsemedlemmar efter tvister om vissa lokala förhållanden. Senare lämnade sex medlemmar Sällskapet och bildade en egen organisation. Efter flera försök att förena tandläkarna i Göteborg i en sammanslutning lyckades detta 1906 "på så

sätt att de båda föreningarna sammanlös och uppgå i hvarandra, så att arbetet hädanefter sker under det gamla sällskapets namn och under skydd af dess stadgar", som ordföranden Hjalmar Carlson uttryckte det.

Sällskapet får egna lokaler

En händelse av stor betydelse var när Sällskapet 1907 hyrde en våning på Viktoriagatan 15 och för första gången kunde flytta in i egna lokaler. Lokalfrågan hade då diskuterats i många år, eftersom man inte trivdes i artillerikasernen och för att man ansåg att denna inte låg tillräckligt centralt. Inredningen av våningen kunde ske "i det en stor del av kamraterna, dels genom kontanta bidrag, dels genom inköp av möbler och dylikt, som skänktes till bosättningen, drog sitt strå till stacken."

Göteborgs Tandläkareförening bildas

Följande år bildades Sveriges Tandläkarförbund vars uppgift skulle vara att tillvarata medlemmarnas ekonomiska och sociala intressen. Förbundet kontaktade de lokala tandläkarorganisationerna i avsikt att få dem att gå upp i förbundet. Göteborgs Tandläkaresällskap hade vid denna tidpunkt varit verksamt i 15 år och skaffat sig en erkänd ställning såväl inom som utom landet. Det är därför naturligt att tanken på Sällskapet som en lokalförening inom Tandläkarförbundet kändes motbjudande. Det största hindret var dock Sällskapets ovan nämnda grundstadgar. Men vilja till samarbete fanns och vid ett sammanträde i oktober 1908 beslöt Sällskapet att göra följande uttalande: "Med avseende på frågan om anslutning till Sveriges Tandläkarförbund uttalade Sällskapet önskvärheten av att en organisation bildas såsom

Göteborgsavdelning av nämnda Förbund." Denna lokalavdelning fick namnet Göteborgs Tandläkareförening.

Normalpreparaten

En annan fråga som engagerade Sällskapet 1908 beskriver Billgren i historiken vid 25-årsjubiléet så här: "Ett annat ärende, som ännu häftigare avhandlades under nästan hela året och framkallade flera extra sammanträden och långvariga debatter, rörde sig om de av Sällskapet komponerade muncosmetica, de s.k. normalpreparaten. Sällskapet hade träffat överenskommelse med en apotekare här i staden rörande dessa. Saken utvecklade sig emellertid på ett annat sätt än man tänkt sig, ty apotekaren tog det hela särdeles affärsmässigt och använde Sällskapets namn på ett sätt, som väckte allmän förargelse bland medlemmarna." Efter åtskilliga förhandlingar kom man dock så småningom överens.

Vad var då normalpreparaten? I ett protokoll från ett styrelsesammanträde den 10 oktober 1907 beskrivs de så här: "Normaltandpulver - pasta - tinktur äro preparat för tändernas rätta skötsel och rekommenderas af Göteborgs Tandläkaresällskap. Tillverkningen står under dess kontroll! Erhålles å apotek samt i parfymaffärer m.fl. ställen" (fig. 1).

Anledningen till att man börjat sälja normalpreparaten var att förtjänsten skulle användas som bidrag till hyran av Sällskapets lokaler på Viktoriagatan.

Barntandvård

I samverkan med Folkskolestyrelsen i Göteborg undersökte Victor Bensow 1904 2000 folkskolebarn. Det visade sig "att af gossar endast 1% och af Flickor 1,6% hade fullt friska tänder." Detta nedslående resultat föranledde den tidigare nämnda hygien-

Styrelsen för Göteborgs Tandläkare
 Sällskap under tillämnad för fjärde ledet upp.
 märksamhet på, att Sällskapet ledmots
 af flera skäl enats om en gemensam
 formel för tandföreläsningar, föreläsningar och tändsten.
 För att dessa föreläsningar skulle vara tillgängliga
 för allmänheten, har Sällskapet öfver-
 lemnat att Apoteket Thomsens Apotek
 droghandel härstädes att beakta prepa-
 raten samt förse äleförskäpne med de-
 samma.

Fig. 1 Utdrag ur det hand-
skrivna protokollet.

kommittén att utarbeta ett förslag till en
 försöksklinik för barnen i ett antal klasser
 vid skolorna i Landala och Göteborg. Den 23
 september 1908 - sex dagar efter det att
 stadsfullmäktige hade beviljat medel till
 kliniken - startade verksamheten i nuvarande
 Sociala huset, med Victor Bensow som
 föreståndare. Grunden för den organiserade
 barntandvården i Göteborg var därmed lagd.

diskussion. Grundstadgarna utgjorde fort-
 farande det största hindret för en sådan
 utveckling och livliga diskussioner följde.
 Den 25 maj 1914 bestämde man sig för "att
 ingå i Sveriges Tandläkareförbund med de
 medlemmar, som äro villiga att betala den af
 Förbundet äskade årsavgiften." Så tillkom
 Göteborgs Tandläkare-Sällskaps Förbunds-
 avdelning.

Den första fastigheten

Den största händelsen under 1910 var att
 Sällskapet köpte och flyttade in i fastigheten
 Erik Dahlbergsgatan 8. Trots att Sällskapets
 tillgångar endast uppgick till 1.000 kr
 lyckades man finansiera köpet av fastig-
 heten, som kostade 110.000 kr.

Göteborgs Tandläkare-Sällskaps Förbundsavdelning

På Sveriges Tandläkarförbund hade man inte
 gett upp hoppet om att kunna knyta Säll-
 skapets till sig som lokalförening. I mars
 1913 togs frågan därför åter upp till

Vetenskapliga fonden

På Sällskapets 25-åriga högtidsdag 19 januari
 1918 fick Sällskapet mottaga en donation.
 Enligt gåvobrevet skall avkastningen "använ-
 das till stödande av vetenskaplig odonto-
 logisk forskning, på det att nya rön inom
 tandläkarevetenskapen må på så vis komma
 den lidande allmänheten, särskilt i vårt
 samhälle, tillgodo." I de senare antagna
 bestämmelserna för fondens användning an-
 ges att avkastningen "i främsta rummet
 användes att åvägabringa föredrag eller
 demonstrationer av in - eller utländska fram-
 stående odontologer inför Göteborgs Tand-
 läkare-Sällskap." Fonden, som senare tillförts
 ytterligare medel, är nu en av Sällskapets

största. Delar av avkastningen delas sedan 1964 ut som stipendium.

Kåretiska bestämmelser

På ett sammanträde 19 april 1920 antogs ett förslag till kåretiska bestämmelser. Dessa bestod av regler för hur medlemmarna skulle handla i vissa situationer. En av reglerna löd: "Simpelt framhållande av sig själv på en kollegas bekostnad, illvilligt förtal eller annat är förkastligt."

Sveriges Skoltandläkareförening

1923 höll Svenska Tandläkare-Sällskapet sitt årsmöte i Göteborg i samband med stadens 300-årsjubileum. I anslutning till detta hölls ett allmänt kårmöte under vilket Sveriges Skoltandläkareförening - senare Sveriges Tjänstetandläkarförening - bildades.

Kliniken som inte blev av

1922 föreslog Hjalmar Carlson att Sällskapet skulle inrätta en klinik för mindre bemedlade och medellösa. Man skulle på så sätt också minska kvacksalvarnas "alltmer oblyga framfart." En kommitté tillsattes för att utreda frågan, men allting föll främst på att de föreslagna lönerna ansågs vara för låga. Men några år senare kom frågan upp igen. Hugo Höglund, som senare blev sjukhusdirektör, hade i en motion i stadsfullmäktige 1926 föreslagit en utredning "huruvida och på vad sätt en för Göteborg lämplig och till rimlig kostnad tillgänglig tandvård må kunna åstadkommas." Den beredning som tillsattes frågade 1927 om Sällskapet var intresserat av att driva en tandklinik för mindre bemedlade och obemedlade. Vid en jämförelse mellan de taxor som tillämpades vid liknande kliniker i Stockholm och

priserna hos de flesta göteborgstandläkarna, fann man ingen nämnvärd skillnad. Sällskapet sade därför nej, eftersom man ansåg att det redan fanns en "för Göteborg lämplig och för rimlig kostnad tillgänglig tandvård." I stället inrättade kommunen tandkliniker, den första 1929 vid Järntorget 6 och den andra 1932 vid Drottningtorget.

1929-1939

1929 köpte Sällskapet fastigheten Erik Dahlbergsgatan 9. Efter en omfattande ombyggnad kunde man flytta in under hösten 1932. Lokalerna invigdes vid 40-årsjubileet, som samlade närmare 100 deltagare.

Under 1930-talet, som också var en händelserik tid, fördubblades antalet medlemmar till 210. Föreläsningar och demonstrationer hölls under sammanträdena och fortsättningskurserna hade kommit för att stanna. Sällskapets förbundsavdelning tog nu hand om de fackliga frågorna så man fick mer tid över för andra arbetsuppgifter.

Sällskapet erhöll ett flertal gåvor, framför allt från Victor Bensow och Hjalmar Carlson och efter Karl Elanders död fick man övertaga hans stora bibliotek.

1933 bildades föreningen Kvinnliga tandläkare i Göteborg. För dennas verksamhet redogörs på annat ställe i denna bok.

Av den vinst, som kursverksamheten givit, bildades 1939 Göteborgs Tandläkare-Sällskaps Fortsättningskursers Fond. Denna var avsedd "att underlätta anordnandet av fortsättningskurser för Sällskapets medlemmar." Namnet ändrades senare till Göteborgs Tandläkare-Sällskaps Studiefond.

Elanderpriset

För att stimulera det vetenskapliga arbetet inom Sällskapet instiftades Elanderpriset 1934. Den särskilt tillsatta kommittén skrev

Fig. 2. Karl Elander

bland annat: "För att hugfästa minnet av Karl Elander (fig. 2), som under sin levnad så verksamt bidrog att höja Sällskapets anseende såväl inom som utom Sverige, och som genom sitt initiativ städse sporrade Sällskapets medlemmar till fortsatt vetenskaplig forskning, ha kommitterade enats om, att priset i enlighet med förslag vid frågans väckande bör benämnas Elanderpriset." Priset, som är Sällskapets främsta vetenskapliga utmärkelse, utdelades första gången 1935 till Åke Wikblad (en förteckning över övriga pristagare finns på sidan 118).

1944-1949

Genom gåvor från den året innan upplösta sjukhjälpföreningen, olika dentaldepoter och enskilda givare kunde Sällskapets Forskningsfond instiftas 1944. Fondens avkastning skall stödja "odontologisk forskning av såväl teknisk som biologisk art."

1946 blev Inga Florén Sällskapets första kvinnliga styrelseledamot.

1947 donerade Karl Fredrik André pengar till en fond, som skulle "hava till ändamål att bereda understöd åt behövande änkor och oförsörjda barn efter avlidna ledamöter av Göteborgs Tandläkare-Sällskap eller av nödställd tandläkare, som är eller varit medlem av Göteborgs Tandläkare-Sällskap."

För att öka möjligheterna för medlemmarna att följa med i utvecklingen infördes 1948 de s.k. demonstrationsdagarna, som fortfarande arrangeras varje år.

1949 bildades Göteborgs Privatpraktiserande Tandläkares Förening som en fristående intresseorganisation för privat-tandläkarna.

1950- och 1960-talen

För att hedra Viktor Marmén på hans 90-årsdag 1957 tillkom Stiftarnas fond. Avkastningen skall användas till att stödja "kollegialt samarbete och tandläkarekonstens utveckling" enligt artikel 1 i Sällskapets grundstadgar.

Med anledning av Sällskapets 70-årsjubileum upprättade Dental AB och AB Forssbergs Dentaldepot var sin fond och 1965 tillkom Västra Sveriges Dentaldepots fond. Fondernas ändamål är att främja forskning och profylaktik inom alla områden av odontologin.

I januari 1967 köpte Sällskapet fastigheten Erik Dahlbergsgatan 7. Om detta skriver Bertil Setterbom i minnesskriften samma år: "Därmed ansåg de i Sällskapet ansvariga, att man tryggt Sällskapets hem för en god tid framåt och med denna penningplacering även tryggt Sällskapets ekonomi och minskat inflationssvinnnet."

Trots att Göteborg hade haft Sveriges första odontologiska utbildningsanstalt - det tidigare nämnda Göteborgs Tandläkareinsti-

tut - dröjde det ända till 1967 innan staden fick en odontologisk fakultet. Vad det betydde för Sällskapets kursverksamhet och demonstrationsdagar beskrivs på annat ställe i denna bok.

1970-talet

1973 testamenterade Inga Florén pengar till en fond vars avkastning främst skall användas till att "stärka kamratkänslan och samman-hållningen inom kåren och att uppmuntra Sällskapets styrelseledamöter och övriga funktionärer t.ex. genom bidrag till beivrande av kurser och möten, fria sammanträdessupéer eller andra stimulerande förmåner."

Den 1 januari 1977 fick Sveriges Tandläkarförbund nya stadgar och stora förändringar genomfördes i organisationen. Bland annat gällde nu nya regler för lokal-föreningarnas anslutning till Förbundet. Då dessa regler i vissa avseenden stred mot Sällskapets grundstadgar blev detta en särskilt viktig fråga för Sällskapet. Styrelsen tillsatte en kommitté, som utarbetade ett förslag till vissa ändringar av Förbundets grundstadgar för lokal-föreningar. I en gemensam motion framförde Sällskapet och dess Förbundsavdelning dessa krav till Sveriges Tandläkarförbund. Motionen godkändes av Förbundets fullmäktige och från 1 januari 1979 blev Sällskapet direktanslutet till Förbundet som lokal-förening.

Förbundsavdelningen upplöstes och lokal-föreningen kom nu att bestå av privat-tandläkar-, tjänstetandläkar- och läraravdelningarna. De olika avdelningarna representerades av respektive ordförande i Sällskapets styrelse. Nyordningen blev i första hand märkbar för valnämnden, som delvis fick nya regler att arbeta efter. Den enskilda ledamoten däremot märkte knappast några förändringar.

Fram till 1977 arrangerade Sällskapet

årligen ett stort antal kurser i egen regi. När Sveriges Tandläkarförbund detta år omorganiserade kursverksamheten och indelade Sverige i regioner, kom Sällskapets Kursnämnd att ingå i Västra Regionens Kursnämnd tillsammans med representanter för sex andra lokal-föreningar, Lärarföreningen och Yngreföreningen. Denna förändring medförde förutom rent ekonomiskt avbräck även andra negativa konsekvenser för Sällskapet. Sällskapets kursnämnd har varit synnerligen aktiv också i den nya organisationen och dessutom fortsatt att ordna kurser i Sällskapets regi.

1980-talet

1982 erhöll Sällskapet en donation efter framlidne hedersledamoten Gustaf Björkman. Av pengarna bildades en fond, som skall användas för att gynna samarbetet mellan tandläkare och tandtekniker och för att främja och utveckla laboratorietekniken. En rad seminarier har arrangerats och dessa har varit mycket uppskattade. Gäster från andra delar av Sverige har ofta framfört synpunkten att liknande seminarier borde arrangeras också på andra håll i landet. Man har således skapat en bra modell för att utveckla samarbetet mellan tandläkare och tandtekniker.

Hedersledamoten Sigge Persson testamenterade 1986 sin kvarlåtenskap till en fond, som förvaltas av Sällskapet. Namnet på stiftelsen är: "Sigge Perssons och Alice Nybergs stiftelse för odontologisk forskning." Stiftelsens huvudsakliga ändamål är att främja forskningen vid Odontologiska fakulteten vid Göteborgs universitet.

På grund av att Sällskapets stipendiefonder förvaltats väl, kunde man samma år avsätta pengar till Göteborgs Tandläkare-Sällskaps Stora Pris till Yngre Forskare. "Stipendiet skall tilldelas en ograduerad, yngre forskare, medlem i Sällskapet och som

i sin forskning visat originalitet och visionär framtoning".

Under 1980-talet inrättades också Professor Bengt Magnussons Minnesfond och Professor Björn Hedegårds Minne. Avkastningen från båda fonderna är avsedd att användas till bekostande av föreläsningar.

Vid ett sammanträde i november 1988 kunde ordföranden meddela att FDI beslutat förlägga sin kongress till Göteborg i samband med Sällskapets 100-årsjubileum. Många i Sällskapet hade arbetat hårt för denna sak. Att Odontologisk Riksstämma samtidigt skall hållas här innebär ytterligare en heders-betygelse för Sällskapet.

1989 beslutade Sveriges Tandläkarförbunds fullmäktige om nya stadgar för kårens organisation. Beslutet bekräftades av Tandläkarförbundets första kongress 1990 och innebar, att hittillsvarande lokala avdelningar för lärare, tjänstetandläkare respektive privatpraktiker sammanfördes i var sin självständig riksförening, vilka var och en i sin tur blev medlemmar av Sveriges Tandläkarförbund. De gamla lokalföreningarna ändrades inte strukturellt men fick andra och mer begränsade arbetsuppgifter än tidigare. Som en följd härav genomfördes även vissa ändringar i stadgarna för Göteborgs Tandläkare-Sällskap.

I oktober 1992 föreslog kommunalfullmäktige i Göteborg att gator i anslutning till Odontologiska kliniken skulle uppkallas

efter tre av Sällskapets stiftare, nämligen Victor Bensow, Hjalmar Carlson och Viktor Marmén. Odontologiska kliniken adress blir sålunda sannolikt Victor Bensows gata.

Den 19 januari 1993

När Göteborgs Tandläkare-Sällskap nu skall fira sitt 100-årsjubileum kan de omkring 1500 medlemmarna med stolthet se tillbaka på dess historia. Det ursprungliga målet "kollegialt samarbete för tandläkarevetenskapens höjande" har uppnåtts till en grad, som nog inte ens stiftarna trodde skulle vara möjlig. Den stora tillgång på kunniga, yrkesskickliga och intresserade kolleger, som Sällskapet har bland sina medlemmar, bör borge för fortsatt framgångsrik verksamhet. En förutsättning är dock att vi också i framtiden håller ihop och agerar som en kår. Låt oss därför besinna budskapet i Alf Henriksons dikt:

Det var som det var
tills det blev som det blev.
Det blir som det blir
när det är som det är.
Det är som det är
tills det blir som det blir.
Faran är att det blir som det var

Den risken får vi inte ta.

Victor Bensow - initiativtagaren till Göteborgs Tandläkare-Sällskap

Bland alla dem, som oegennyttigt arbetat för Sällskapets bästa, är det en som vid ett sådant här tillfälle särskilt bör nämnas, Victor Bensow (fig. 3). Eftersom hans mångskiftande insatser redan beskrivits i flera biografier presenteras här endast två citat, som på ett fint sätt karakteriserar honom.

Det första är hämtat ur den bok, som utgavs i samband med 50-årsjubiléet, i vilken Viktor Marmén skriver: "Hela Victor Bensows liv ger intryck av att han tagit som sitt motto: Det måste göras något för odontologiens utveckling, det måste göras något för det dåliga tandbeståndet hos allmänheten. Hans inställning, som naturligt var på den tiden, var knappast att söka etiologin till karies utan den att bota skadorna och hjälpa."

Det andra citatet är från ett brev, som författaren till detta kapitel fick från fru Stina Colleen 1985. *"Jag var Victor Bensows första barnbarn och föddes lagom till hans 60-års dag. Det var tydligen en uppskattad present för den positiva inställningen höll i sig hela livet. Vi stod varandra mycket nära och kanske var det hans innerligaste kontakt, sedan min farmor gått bort. Jag var alltid fascinerad av hans starka personlighet, som jag uppfattade som ovanlig, envis, intressant och kolerisk, det sista inte minst spännande."*

"Kliniken" växte man upp med (se fotnot). Den var centrum i farfars tillvaro. Dit fick man ibland gå på söndagar för att få

Fig. 3. Victor Bensow
Ur Svenska Tandläkare-Sällskapets samlingar

tänderna omsedda och eventuellt lagade. Det senare inte så roligt, då man kom i närmare kontakt med farfars darrande händer. Man var väldigt lättad, då borren hamnade där den skulle, men även då kunde det hända saker. Borren kunde gå av, den lilla 'kulan' kanske blev kvar i tanden och måste sedan borraras ut. De kommentarer, som då fälldes av farfar, vill jag inte upprepa, men det osade kraftigt, det vill jag försäkra. Trots dessa små missöden var man alltid trygg, fick aldrig tandläkarskräck".

Den barntandklinik i nuvarande Sociala huset vid vilken Bensow var föreståndare under åren 1908-1924.

Litteratur

Einar Bensow. Victor Bensow. En släktrönika.
Norrköpings Tidningars AB, Norrköping, 1958.

Arne Billgren. Vid Göteborgs Tandläkare-Sällskaps
25-årsjubileum. 1893-1918. Elanders Boktrycke-
ri Aktiebolag, Göteborg, 1918.

Göteborgs Folkskolors Tandpolikliniker. Redo-
görelse 1907-1942. A. Lindgren & Söner, 1943

**Ur Göteborgs Tandläkare-Sällskaps historia
1893-1943.** Elanders Boktryckeri AB, Göteborg,
1943;

Alvin A. Alén. Sällskapets bibliotek och
samlingar.

Karl Fr. André. Göteborgs Tandläkare-Sällskaps
Vetenskapliga fond.

Karl Fr. André. Sällskapets lokalfråga.

Hjalmar Carlson. Tiden före Göteborgs
Tandläkare-Sällskaps bildande.

Viktor Marmén. Bortgångna kamrater

Olof Osvald. Göteborgs Tandläkare-Sällskap
1893-1943.

**Ur Göteborgs Tandläkare-Sällskaps årsbok 1967,
Minnesskrift 1893-1968,** Elanders Boktryckeri
AB, Göteborg, 1968:

Bertil Setterbom. Sällskapets fastighetsfrågor.

Herlof Trolle. Göteborgs Tandläkare-Sällskap 75
år. Kort krönika.

Årsberättelser och sammanträdesprotokoll från
diverse årsböcker.

Sammanträdena - den röda tråden

Per Torell

Sällskapets sammanträden speglar i hög grad de ändamål som lades fast 1904 i artikel 1 av grundstadgarna: *kollegialt samarbete och tandläkarekonstens utveckling*. Intresset för den vetenskapliga utvecklingen uttrycktes faktiskt ännu klarare i 1894 års stadgar där ändamålet angavs vara *kollegialt samarbete för tandläkarevetenskapens höjande*.

Allt ifrån starten har förutom rena föreningsangelägenheter alltid en eller flera punkter av odontologiskt intresse stått på dagordningen för ordinarie sammanträden, som på så sätt kom att bli grogrunden för Sällskapets framgångsrika vetenskapliga verksamhet. Under de första åren stod de egna medlemmarna för de odontologiska inslagen: föredrag om material och klinik, fall ur praktiken, praktiska vinkar, demonstrationer, referat av lästa böcker och artiklar, intryck från studieresor m.m. Sällskapets dåvarande ordförande, Victor Bensow sammanfattade 1903 de första 10 årens verksamhet på följande sätt: "Bland de yppersta frukterna af ett tioårigt arbete hafva vi då främst att räkna de väckelser, som här gifvits. Visserligen ha dessa i vetenskapligt hänseende ej varit af någon epokgörande betydelse, utan mestadels bestått af praktiska vinkar, meddelade genom föredrag och demonstrationer, men dock ofta varit af stor nytta för den i sitt värv arbetande tandläkaren."

Vid sporadiska tillfällen hade Sällskapet under de första 25 åren fått höra föredrag av kolleger från andra orter eller av i staden verksamma läkare. För att underlätta sådana impulser utifrån instiftades år 1918 Göteborgs Tandläkare-Sällskaps Vetenskapliga fond. I punkt 5 av bestämmelserna sägs om fondens användning: "Förvaltningskommittén skall tillse, att fondens avkastning i främsta rummet användes att avvägbringa föredrag eller demonstrationer av in- eller utländska framstående odontologer inför Göteborgs Tandläkare-Sällskap". De intentioner som uttrycktes i fondens bestämmelser har i sanning förverkligats.

Genom att som komplement till de egna förmågorna fortlöpande bjuda in framstående in- och utländska föredragshållare och diskussionsdeltagare har Sällskapets medlemmar kunnat följa utvecklingen inom samtliga odontologins områden och få viktiga impulser till egen vetenskaplig forskning. Under tiden fram till andra världskriget kom de utländska föredragshållarna främst från våra nordiska grannländer och från Tyskland, men i övrigt följde man noga utvecklingen på andra håll. Så tecknade t.ex. Gunnar Örnmark vid ett sammanträde år 1915 en minnesruna över den framstående amerikanske odontologen G.V. Black.

En tillbakablick år från år över hela föredragsverksamheten blir med nödvändig-

het något kaotisk och svår att presentera. I det följande har därför utvecklingen inom några väsentliga ämnesområden tagits upp så som den speglas av de vetenskapliga programpunkterna vid Sällskapets sammanträden.

Oral kirurgi

Under den första tiden var Sällskapets intresse för avancerad oral kirurgi påfallande stort. Praktiskt taget varje år hade man flera föredrag eller demonstrationer inom detta område. Idag kan det kanske synas något överraskande att området kunde ha så stort intresse för en förening av allmänpraktiserande tandläkare. Men på den tiden fanns det inte några specialister att remittera till, praktikern var helt enkelt tvungen att själv söka lösa sina patienters problem. En stor del av den tidiga oralkirurgiska visdomen meddelades av eller hade inhämtats hos tyska specialister som bl.a hade stor kirurgisk erfarenhet från första världskriget. Det något anonyma ansikte som dessa föredrag gav av krig fick senare skrämmande realistiska drag genom redogörelser från finska vinterkriget (Gunnar Dahl, Juuso Kivimäki, Gotthard Thourén).

I och med att remissinstanser skapades kom de oralkirurgiska föredragen på Sällskapets sammanträden i stor utsträckning att behandla gränsdragningen mellan fall som bör kunna klaras i en allmänpraktik och sådana som bör remitteras till specialist.

Kron- och broprotetik

När det gäller kron- och broprotetiken kom de tidiga impulserna från USA. I ett föredrag 1918 karakteriserade Immanuel Ottesen detta förhållande på följande målande sätt: "Det är först i slutningen av det 19:e århundrade at krone och broproteserne blir

mer almindelig. Paa den tid begynder der i Amerika, der vel maa kaldes broprotesens land par excellence, et rastløst arbejde for en mer utstrakt bruk av "teeth without plate". I dette vidunderlige land hvor en krysning av forskjellige nationers individer frembragte en nation, hvis tekniske udvikling og praktiske skjøn er phenomenal, opstod en række systemer og skoler på tandteknikens område. Fra alle civiliserede lande reiste tandleger til vesten for at sette sig ind i denne vidunderlige kunst og teknik. I første række er det denne specialitet av protesen som har skaffet de amerikanske tandlegeinstituter sit renommé."

Karl Elander och Karl Fredrik André var de första av Sällskapets medlemmar som vidgade sina kunskaper genom studier i USA. Den senare redovisade sina intryck vid ett sammanträde 1903. Den fortsatta amerikanska utvecklingen på området - kännetecknad av strävan till bättre material och förfinad teknik - har sedan följts på ort och ställe och meddelats Sällskapet av bl a Ernst Blomberg, Olof Henrikson och Paul Göransson. I bagaget hem hade Göransson med sig hydrocolloidtekniken, som genom hans entusiasm snabbt kom att användas allmänt här i landet.

En verklig innovation inom protetiken presenterades av göteborgsanatomen Per-Ingvar Brånemark 1969. Han visade att man kunde bygga fasta broar på fixturer av titan som opererats in i och integrerats med benet i tandlösa käkar. Sådana broar ad modum Brånemark har nu kommit till global användning.

Rotbehandling

I ett föredrag i Sällskapet 1924 uttryckte Martin Rylander följande: "Rotbehandlingsproblemet, det kanske mest centrala av alla de problem, kring vilka vårt sökande kretsar, har givetvis samlat kring sig en synnerligen

rik, ja en kvantitativt ööverskådlig litteratur." Detta beror bl.a på att den kliniskt arbetande tandläkaren under årens lopp tvingats till en rad svåra och samvetskrävande överväganden: rotbehandling eller extraktion, överkappning eller djupare ingrepp, pulpaamputation eller rotfyllning, mortal eller vital pulpaexstirpation, mortal eller vital pulpaamputation, antiseptik eller aseptik mm.

För devitalisering av pulpan användes under många år vanligen arsenik (As_2O_3). Elander ansåg 1914 att när det var fråga om rotbehandling var sådan devitalisering att föredraga framför vitalexstirpation under tryck- eller injektionsanestesi. Med tiden märktes dock en viss tveksamhet mot användningen av arsenik. Victor Renström påpekade 1918: "Att arseniken från år 1835 ända till våra dagar blifvit använd som medel för att tillintetgöra tandpulpan har förvisso icke berott på tandläkekonstens accepterande av detta medel som det bästa tänkbara, utan på den grund att man, trots ifvriga forskningar, ej har kunnat finna någon bättre metod. Ty arseniken som kaustikum har för länge sedan på grund av sina svåra biverkningar spelat ut sin roll inom den allmänna medicinen" (Odontol Tidskr 1919). Han föreslog att man åtminstone när det gällde fronttänder skulle vitalexstirpera pulpan efter desensibilisering med en kombination av injektions- och tryckanestesi. Bruket av arsenik kom undan för undan ur bruk. Immanuel Ottesen berättade 1936 att arsenik inte längre användes generellt vid Norges Tannlaegehøgskole.

Efter arsenikbehandling följde antingen amputation genom att ett antiseptiskt preparat placerades på rotpulpan sedan kronpulpan avlägsnats eller rotfyllning efter utrensning av rotkanalerna. Valet mellan amputation och rotfyllning blev mer och mer svårt för många kolleger. Relander beskrev detta på följande sätt 1924: "Det är säkert mer än en även av dem som anse

extirpationen vara det enda riktiga, som tillgriper ett amputationsförfarande vid vissa tillfällen, t ex när det är bråttom eller man inte kan något annat; såsom ett ultimum refugium som en kollega så skönt uttryckte sig." Han erinrade också om den bekante wienerodontologen Kronfeld, som med hänsyftning på den amputerande klinikerns moraliska dilemma, citerade Heines ord: "Blamier mich nicht, mein schönes Kind und grüss mich nicht unter den Linden; wenn wir nachher alleine sind, dann wird sich alles finden."

I och med att rotfyllningar i ökande utsträckning ersatte mortalamputationer, började man gå över till aseptiska rotfyllningsmetoder i stället för antiseptiska, vid vilka så starka medel som kvicksilvercyanid, kvicksilversalicylat, karbolsyra, triklorfenol, formalin, formaldehydpasta, kopparsulfat m m kom till användning. Dessa preparat kan säkert synas drastiska och obiotiska för dagens tandläkare, men det var dock bara tjugo år sedan vi hade en häftig diskussion om N_2 , ett rotfyllningsmedel som Bure Engström i ett föredrag 1973 fann vara av samma slag som ovan uppräknade medel. Elander förklarade redan 1914 helt framt att "Aseptik är vägen" och att "I själva verket kan man säga att en permanent antiseptisk rotfyllning innebär en *contradictio in adjecto*; den är i grund och botten lika otänkbar som floder utan regn." Han förordade också 1914 den inerta guttaperkan som rotfyllningsmedel i stället för antiseptiska cement eller kolvadd indränkt med starka antiseptika.

Den aseptiska tekniken har sedan förfinats och man har infört bakteriologisk kontroll vid rotbehandling. På detta område har Åke Möller varit en entusiastisk missionär och sedan 1956 fortlopande hållit Sällskapet medlemmar à jour med sin forskning. Mången medlem minns nog ännu hur han i slutet av ett långt föredrag lyckades pigga upp sina trötta åhörare genom ett underfundigt förslag om hur man gör sig

kvitt mikroorganismer i rotdeltats bikanaler: "Efter vederbörlig utrensning av rotkanalen lägger man in en papperspoint med ett förstklassigt näringssubstrat. Efter några dagar har bikanalernas innevävare vandrat över till pointen och kan då lätt lyftas ut."

Vid rensning av rotkanaler och vid inläggsbyten har man undan för undan närmat sig milda medel som kloramin eller kamferfenol (Immanuel Ottesen 1936). Under senare år har kalciumhydroxidpreparat kommit att bli det vanliga medlet vid inläggsbyten och vitalamputationer (Bure Engström 1973).

Munhygien

1906 föreläste Albin Lenhardtsson om "Folkets tandvård". Titeln rimmar väl med hans energiska arbete för munhygienens popularisering - ett arbete som han förenade med en minst lika energisk propaganda för sina munvårdsprodukter av märket Stomatol.

Arbetet inom Sällskapets hygienkommitté, som redovisades i Odontologisk Tidskrift 1907 ledde bl a - säkert också med sidoblickar på Lenhardtssons försäljningsframgångar - till framställningen av de s k normalpreparaten, Göteborgs Tandläkare-Sällskaps normaltandpasta, normaltandtinktur och normaltandpulver. Den apotekare som hade hand om försäljningen använde en något uppseendeväckande marknadsföring, bl a en affisch, målad av den unge John Bauer. Den visade en praktfullt naken sjöjungfru med flammande rött hår, som mot himlen, lyfter en blå flaska med Sällskapets normaltandtinktur (fig. 1). Sådan marknadsföring ansågs av en del vara ovärdig Sällskapet och ledde till svåra stridigheter, som slutade med att en styrelse avgick i förtid. John Bauer fick emellertid sent omsider sin upprättelse. Vid en vindsröjning 1952 fann dåvarande värden för Sällskapets fastighet, Bertil Setterbom, ett oskadat

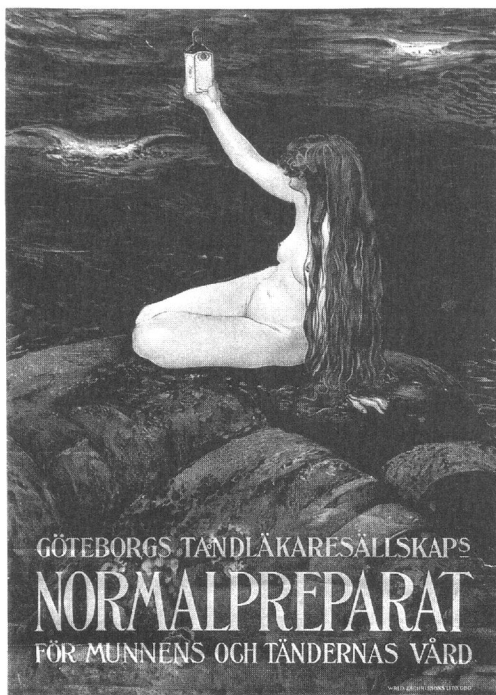

Fig. 1. Reklamaffisch utförd av John Bauer

exemplar av affischen, som han lät rama in och högtidligt hänga upp vid ett sammanträde. Han kommenterade hängningen på sitt personliga, oförytterliga sätt: "Industrins marknadsföring av munvårdspreparat har säkert betytt mycket mer för svenska folkets munhygien än tandläkarnas aldrig så välmentade råd till sina patienter. Se bara på Stomatol-annonserna med Ljunggrens eleganta teckningar" (fig. 2).

Sällskapets omsorg om allmänhetens munhygien hölls dock levande. Man engagerade sig starkt vid bildandet 1911 av en lokalavdelning av Nationalföreningen för munhygienens främjande och Hjalmar Carlsson lade följande år kollegerna på hjärtat att samla medlemmar till denna förening. Med jämna mellanrum förekom sedan diskussioner om hur olika munvatten, tandpulver,

tandpastor m m rätteligen borde vara sammansatta. På ett sammanträde 1925 föreslog Karl Elander att strösocker borde vara ett lämpligt tandpulver. I den följande diskussionen väckte dock detta originella förslag svårt motstånd.

I en redogörelse för skoltandvårdens verksamhet under 1914 presenterade Victor Bensow föregångarna till profylaxtandsköterskorna. Dessa "tandsystrar" hade att gå igenom munhygienens grunder med barnen och handfast instruera i tandborstens rätta användning. Barnen skulle alltid ha tandborste med sig vid besök på skolkliniken bl a för eventuellt nödvändiga reinstruktioner. För att säkerställa att alla verkligen hade en egen tandborste erhöll barnen tandborstar gratis eller för en blygsam penning.

Vid genomgången av den stora fluorundersökningen i Göteborg (1960-62) redovisade jag 1966 hur den profylaktiska patientbehandlingen hade skötts av tandköterskor som med vederbörligt tillstånd av socialstyrelsen utbildats för ändamålet. De erfarenheter som gjorts lades till grund för den försöksutbildning av profylaxtandsköterskor, som Göteborgs kommun och Göteborgs och Bohus läns landsting fick tillstånd att utföra. Sedan utbildningen efter avslutad kurs fått socialstyrelsens gillande, lämnades tillstånd för kurser på andra håll i landet. "Tandsystrarna" hade kommit för att stanna.

Utbildningen av profylaxtandsköterskor blev ett led i tandvårdens fortsatta utveckling. För att få tillträde till de första tandhygienistkurserna krävdes bl a erfarenhet som profylaxtandsköterska.

Parodontopatier, etiologi och profylax

Vid sekelskiftet fanns det en mängd olika idéer om de grava tandkötssjukdomarnas etiologi. Arkövi 1897 (citerad i Sällskapet av

Fig. 2. Genom 30 års eleganta annonsteckningar lyckades den internationellt kände politiske tecknaren Gustaf Ljunggren skapa begreppet Stomatoltänder.

- Om jag skulle gifta mig nån gång, tycker ni då att jag bör behålla mitt flicknamn?
- Jag tycker då förstås, att en flicka som har så underbara Stomatoltänder helst bör ha mitt namn!

Häupl, 1925) fann att författarna till 350 olika teorier kunde delas in i tre grupper:

1. lokalister
2. konstitutionalister
3. fusionister

Det hela komplicerades av att nästan varje sann forskare dessutom sökte lansera sin egen nomenklatur. Oavsett uppfattning om etiologi blev dock den föreslagna behandlingen praktiskt taget densamma: att skrapa bort tandsten och kirurgiskt eller

medikamentöst avlägsna granulativsväv-
nader (föredrag av Hjalmar Carlson 1912,
John Röing 1916). Sällskapetets medlemmar
fick tidigt en god uppfattning om tandkötts-
sjukdomarnas etiologi och klinik genom ett
fruktbärande samarbete mellan Karl Elander
och tyska vetenskapsmän. Elander höll
föredrag och gav kurser i Berlin och på
andra platser i Europa. I gengäld fick
göteborgarna höra föredrag av framstående
tyska parodontologer (Sachs 1921, Weski
1922, Neumann 1922 och Mamlok 1923). I
en föreläsning, som Elander höll 1920 i både
Göteborg och Berlin, deklarerade han att
"alla kliniska iakttagelser i hög grad talar
mot den av somliga författare fasthållna
hypotesen, att sjukdomen snarast skulle vara
ett symtom av någon allmän sjukdom eller i
alla händelser stå i ovillkorligt eller direkt
orsakssammanhang med konstitutionella
faktorer." Och vidare: "Fastmer måste
sjukdomen antagas till sitt innersta och
verkliga väsen vara en ren gingivitis, som icke
blott för sin tillblivelse, utan även för sitt
fortbestånd finner alla betingelser hos
tandköttsvävnaden, under det att den med
sjukdomen följande periodontiten och

periostiten äro sekundära kontaktföreteelser,
framkallade av det omedelbara grannskapet
till det sjuka tandköttet med där anhopade
infektionssubstanser" (Odontol Tidskr 1921).

I ett föredrag 1925 anslöt sig Häupl till
Elanders uppfattning och sade: "Det kan icke
fremhaeves tilstrækkelig at selv de ubetyde-
ligste betændelsefenomener i gingiva er
uttryck for den samme sygdom som den der
viser dype lommer, sekretion av puss och
lösning av tænder. Det er bare en grad-
forskjel mellen disse former." Senare (1925)
preciserade sig Elander och menade att vissa
faktorer som funktionell retning, inre
sekretion och näringstillförsel säkerligen kan
befrämja uppkomsten av pyorré och
påskynda dess tempo, men de äro icke
varken primärorsaker eller huvudorsaker.
Men uppfattningarna bröt sig fortfarande
starkt mot varandra. Åke Wikblad menade
1932 att begreppet parodontit var för
vidsträckt - borde delas upp i den av
uteslutande lokala orsaker uppkomna para-
odontitis marginalis exogenica och den på
konstitutionell grund uppkomna parodontitis
marginalis endogenica. Den sistnämnda
ansåg han kunde hänga samman med
försämringar av kapillärendotelet - som
tandläkaren skulle kunna diagnosticera med
kapillärmikroskopi av läpp eller nagelfals
enligt en metod som han närmare
presenterade 1954. I ett föredrag 1934
förklarade Axel Palmgren att alla para-
odontiter var av endogent ursprung, i den
följande diskussionen vidhöll Wikblad att det
både fanns exogena och endogena
parodontiter. Gösta Westin (fig. 3) framhöll
1946 liksom Norberg 1950 att sjukdomspro-
cessens utlösning låg i en avvägning mellan
exogena och endogena faktorer.

Wikblad fann att det förelåg betydligt
större enighet om tandköttsjukdomarnas
behandling än om deras patogenes för att inte
tala om deras nomenklatur. I det senare
stycket kastade sig som framgår av referat
från föredrag i Sällskapet, både Elander,

Fig. 3. Gösta Westin

Wikblad och Westin med liv och lust in i striderna.

Förvirringen karaktäriserades av Westin på följande sätt: "Och i vilka hypoteslekandets festligheter ha icke parodontoskolans män och profeter låtit oss deltaga. Med vilken glädje över det artistiska raffinemanget har icke där bollats med skönt benämnda termer och begrepp jenseits von Fragen und Zweifel: neurovegetativt system, atrofier och dystrofier, endokrinologi, allmän ämnesomsättning, kalkämi, fosforämi, alkalireserv, psykiska störningar, rubbningar inom reticuloendoteliala systemet, de konstitutionella egenskapernas betydelse vid samarbetet med den förvärvade skadan, den alveolära apparaturens individuella mindre värde osv."

När det gällde behandlingen betonades mer och mer betydelsen av en systematisk egenvård (Åke Wikblad 1937, 1940, Ejnar Kristiansen 1939). Gösta Westin deklarerade 1941 att en särskild kår av munhygienister borde utbildas. Hans motivering förtjänas att återges in extenso: "Den effektiva beläggningsprofylaktiken kan verka endast under en förutsättning, nämligen att patienten har möjlighet till en regelbundet upprepade, lege artis utförd munrengöring från experter på området. Betydelsefull blir nu frågan, huruvida de svenska odontologerna ha möjlighet att offra tid och verksamhet för detta munhygieniska arbete. Det kan enligt min uppfattning icke finnas mer än ett svar på den frågan: tandläkarna kunna icke ställa den tid till förfogande, som är erforderlig för detta arbete och svenska folket kan icke ytterligare påläggas tandvårdsutgifter av den höjd detta skulle fordra. Tandläkarens arbetstid är för dyrbar; han är i sanning för den mekaniska tandrengöringen överkvalificerad. Det är på tiden att de svenska tandläkarna till sitt förfogande erhålla en kår utav munhygienister, som utbildats för yrket och under tandläkarens ledning utföra det med den skicklighet, som endast den tränade

fackkvinnan på området i fråga kan erhålla. En tillräckligt stor kår av dylika hygienister, som inom barn tandvård, folktandvård och privattandvård under tandläkarens ledning verkställde munrengöringsarbetet, skulle utföra en profylaktisk verksamhet, vars hygieniska värde och ekonomiska vinst för samhället icke tillräckligt kunde uppskattas" (GTS' årsbok 1942).

Under de tre sista årtiondena har föredragshållarna samstämmigt hävdade att lokal infektion utgör grunden för uppkomsten av tandköttssjukdomar liksom att god munhygien är grunden för deras profylax. (Harald Löe, Åke Björby, Lars Jacobson, men framför allt Jan Lindhe och hans medarbetare på avdelningen för parodontologi vid Göteborgs universitet.) Denna uppfattning bygger på en rad kliniska studier, där man systematiserat diagnosen med hjälp av nya parametrar som placindex, gingivalindex och parodontitindex. Härigenom har man kunnat komma fram till dagens parodontitprofylax - ett samspel mellan tandläkaren, tandhygienisten och patienten.

Karies, etiologi och profylax

I seklets början sökte man efter komplement till den dominerande kemisk-parasitära kariesuppfattningen, bl a i vilken utsträckning kroppen besitter respektive saknar medel till sitt försvar. Detta gällde också det första kariesetiologiska föredraget i Sällskapet, som hölls av Sigrid Petersson 1908. Hon refererade amerikanen Kirks iakttagelser att hög rodanhalt i saliven kunde vara ett tecken på låg kariesbenägenhet. Salivens betydelse behandlades också av Viggo Andresen 1919 i ett märkligt framsynt föredrag: "Om profylaktisk mineralisation av emaljen med hjälp av ett speciellt tandpulver". Han sade bl a: "Disse forsøg beviser at det er muligt med kunstige midler at remineralisere demineraliseret emaille i al

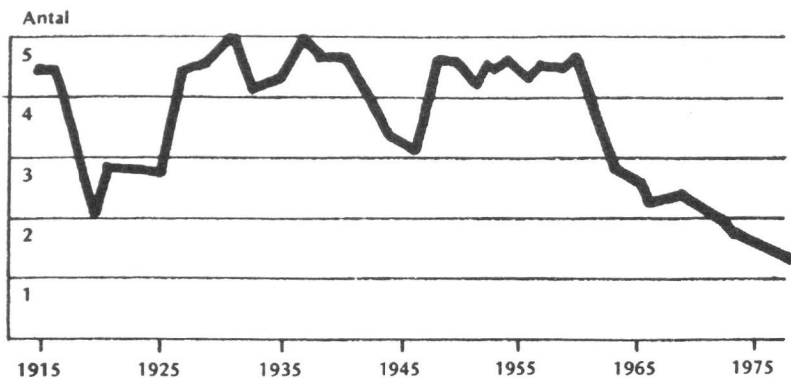

Fig. 4. Antal tandfyllningar per barn och år vid barntandvården i Göteborg, 1914 - 1978. Man ser att barnen fått bättre tänder under första världskriget och kristiden 1914 - 1924, under den stora depressionen i början av 1930-talet, under andra världskriget 1939 - 1945 och genom fluorsköljningarna och andra förebyggande åtgärder som började 1960.

fald naar demineralisationen ikke har overskredet en vis grænse hvilket man a priori kunde forudse. Tager vi nu den omstændighed i betragtning at caries incipiens er intermitterende, det vil sige skrider frem og gaar tilbage, maske heles, for en tid efter at gøre rapide fremskridt, og taenker vi paa at aarsagen ligger i salivens sammensætning, som jo hos kulturmenne-sket är underkastet store forandringer, saa betyder den mulighed at byde tænderne et kunstigt præparat der kan erstatte den manglende normale saliv virkning, et betydeligt profylaktisk fremskridt" (GTS' årsbok 1919).

Victor Bensow kunde 1919, med stöd av ett mäktigt siffermaterial från skoltand-vården i Göteborg, berätta att karies-benägenheten hade minskat kraftigt under krigsåren, exempelvis med 58 % i tredje klass mellan 1915-16 och 1918-19 (se fig. 4). Bensow såg nedgången som ett resultat av ransoneringen av socker och finsiktat mjöl, men möjligen också av den ökade mängden mineraler i krigsdieten. Hans väl grundade iakttagelser fick tyvärr inget gensvar. Kanske beroende på att när Dagens

Nyheter frågade hur det var ställt i Stockholm fick man till svar att där hade skolbarnens tänder blivit sämre, något som emellertid Bensow tillät sig betvivla (GTS' årsbok 1919).

De närmaste årens kariesforskning var som framgick av en rad föredrag både intensiv och förvirrande. Gösta Westin beskrev denna period på följande målande sätt vid föredrag 1941: "Tyvärr måste konstateras att hittills de välmenande och stort syftande förslagen i profylaktisk riktning saknat underlag i verkligheten. Diskussionen kring hypoteserna blir ofta ofruktbar..." Han fortsatte: "I den förvirrade diskussionen uppdyker ur Sydatlantens dimmor den konturlösa ön Tristan da Cunha eller också målas för oss - kulturdegenererade - den lockande bilden av eskimån, blodigt tuggande sälens lever eller sicilianaren, glupskt mumsande apelsinernas mångfald. Vi hänvisas till det sunda och glada livet i Norges Valleödemark eller i de schweiziska dalgångarnas Goms-djup, där från civilisation lyckligt frigjorda människor ännu med handkvarnens stenmassor inmala sitt torftiga, men ack så präktiga bröd, fritt

från obehövt socker. Eller också lär oss ensidighetens apostel befrielsen från tand-sjukdomarnas kval i det trivsamt dagliga upprepandet av enkel föda. Birminghams fattiga barn matas med fiskleverolja medan i amerikanska internat hundratals barn tvingas dricka sin dagliga liter apelsinsaft, båda åtgärderna till sänkning av ungarnas karies-frekvens. Skönt bemålade broschyrer utgå från Oslo Tandläkarhögskola, i vilken sunda tandhelade barn allt från kontrollerad barnsbörd glädja sig åt moroten, mjölken och det sammalda brödet. Ja, forskare framföra sina egna barn såsom bevisande demonstrationsmaterial i diskussionerna, barn som blivit kariesimmuna genom undvikandet av det dagliga snaskätandets olycka. För att nu inte tala om det oändliga demonstrations-tåget av laboratoriedjur, där råttornas lidande skaror i grupper föregås av var sin profet med krav på monopol för sina genom kontrollbevis fastslagna läror om tandrötans orsak i kalkbrist, fosforbrist, vitamin D-, C- och A-brist, rubbningar i syra-basbalansen osv i oändlighet" (GTS' årsbok 1942).

Sven von Sneidern, som fortsatte Bensows kariesstatistik vid skoltandvården, kunde redan 1943 tala om att även andra världskriget hade medfört en kraftig karies-minskning (se figur 4). Även han tillskrev detta ransoneringen av socker och finsiktat mjöl. Av samma mening var Guttorm Toverud, P.O. Pedersen och Per von Bonsdorff som vid ett sammanträde 1945 också kunde meddela att krigstiden medfört stor karies-minskning i såväl Norge som Danmark och Finland. Att socker eller snarare ofta upprepade mellanmålsförtäring av sockerhaltiga produkter har starkt kariesframkallande effekt fastställdes genom Vipeholmsundersökningen som redovisades i Sällskapet av Bengt Gustafsson 1953. Begrepp som sockerdisciplin och lördagsgott kom sedan att tillhöra den profylaktiska arsenalen.

Men nu var tiden inne för fluoren. Först

ut bland föredragshållarna var P.O. Pedersen, som 1948 berättade om sina erfarenheter från Grönland och relaterade dem till de stora amerikanska studierna över sambandet mellan karies och vattenfluorhalt. 1952 förordade den nytillträdde professorn i farmakologi Nils Abdon vid ett föredrag i Sällskapet att svenska dricksvatten skulle fluorideras. 1960 kunde jag redovisa lyckade resultat av munsköljningar med fluoridlösningar, en metod som sedan gick ut över världen. Med stöd av resultaten från socialstyrelsens stora fluorundersökning i Göteborg kunde Yngve Ericsson och jag 1964 lämna anvisningar om lämpliga metoder för lokal fluorapplikation. Under den följande diskussionen berättade Arne Ramstedt om en av sina patienter, som sedan början på seklet skyddat sina tänder genom att med jämna mellanrum på smörgås intaga små doser fluorkalcium. Patienten hade läst i en veckotidning att en framstående fransk tandläkare (se fotnot)) hade föreslagit sådan ordination eftersom han funnit att brist på fluorföreningar i hög grad bidrog till tandkaries.

Från 1952 har jag i en serie föredrag redovisat för undersökningar som tyder på att järn och andra spårämnen, särskilt i kombination med fluor, kan ha kariesminskande betydelse.

På senare år har Bo Krasse och medarbetare genom sina undersökningar över mutans streptokockerna visat Sällskapet hur man skall kunna upptäcka och behandla "kariesvärstingar", dvs sådana som trots fluor och annat får orimligt mycket karies.

Som också kan utläsas ur fig. 4, som jag visade i Sällskapet 1983, har den kariesprofylaktik, som började 1960, varit mycket framgångsrik.

Avser troligen fransmannen Brissemoret vars idéer utförligt refererades av J. Wessler i Odontologisk Tidskrift sid 386, 1910.

Kollegial samvaro i samband med sammanträdena

Genom sammanträdena har den kollegiala sammanhållningen utvecklats och fördjupats i den anda som eftersträvas i stadgarna. Att sammanträdena som regel följdes av en eftersits med gemensam måltid har härvidlag varit av stor betydelse. I slutet av 30-talet då Sällskapet hade omkring 100 i Göteborg boende medlemmar deltog oftast de flesta i såväl sammanträde som eftersits. Man brukade något skämtsamt tala om "de tappra 70". Det var också dessa medlemmar som lämnade bidrag till insamlingar för olika ändamål.

Sammanträdena har betytt mycket för medlemmarnas vidareutbildning - inte bara genom föredrag och demonstrationer - utan även genom att yngre tandläkare vid sammankomsten efter förhandlingarna kunnat diskutera kvistiga fall med mer erfarna medlemmar, visa dem modeller, röntgenbilder och dylikt. Denna form av "kursverksamhet" var av särskilt värde i en tid då tandläkaren som regel stod ensam i sin praktik. Idag har nästan alla en eller flera kolleger inom räckhåll och kan dessutom remittera bekymmersamma patienter till

lämplig specialiststandklinik för konsultation eller behandling. Detta förhållande har till en del bidragit till att supén efter sammanträdet på 70-talet kom att bytas ut mot en lättare måltid omedelbart före sammanträdet. Detta har ansetts olyckligt ur kollegial synvinkel. Under de senaste åren har därför många röster höjts för att få tillbaka eftersitsen.

Om framtiden

Som framgår av denna översikt har sammanträdesverksamheten varit av mycket stor betydelse för Sällskapets medlemmar. Men hur kommer det att bli i framtiden? Betydelsen kommer troligen att bli minst lika stor - om inte större. Med ett ständigt ökande flöde av vetenskaplig information följer ökande svårigheter att överbrygga gapet mellan nya kunskaper och deras kliniska tillämpning. Här kommer Sällskapets verksamhet förnämligt in i bilden. Genom sammanträdena har medlemmarna ett etablerat, väl fungerande och dessutom lättillgängligt forum för fortlöpande information om och kritisk granskning av nya idéer inom odontologins olika områden.

Litteratur

Sällskapets årsböcker och jubileumsskriften 1943.

Apropå von Sneidern: Kommer Ni ihåg skoluppsatsen?

Våra tänder

Vi var på kinne den 18 och såg på våra tänder. Men först gick själva övertanddoktor Snerjden fram och höll föredrag om dem. Han såg snäll ut där framme. Vi skall borsta dem med borsten upp och ner och inte rakt fram för då följer tandköttet med. Vi skall inte äta gott för det går aldrig ur tänderna utan äter sig längre och längre in och så ramlar alltihopa till slut. Krämer är inte bra det håller. Om vi får tandvärk så skall vi gå till tanddoktor minst en gång var 1/2 år annars går det hål på kinden. Vi såg en som halva huvudet var borta på bara för att han inte gått till på ett halvår, som kallas tandsjukdom.

Så satt där en fru i en soffa. Hon var med två barn som en tanddoktor med damasker på bena kom till. Han roade sig med frun och ritade hemska bilder på ett papper. Man får aldrig suga på något för då får man

framstående tänder. Vi såg två på soffan som hade utstående munnar. Men så satte dom järnstaket i munnen på dom och så gick den tillbaka. De första tänderna som kommer är vita som mjölk och kallas mjölkttänder. Först kom det två flygande ur luften och blev fast på ett barn som såg hemskt ut med runda ögon.

Till slut var barnet färdigt. De sista tänder kommer sist och kallas visdomständer. Dom får dom när dom blir visa. Det skall vara 32 med allt. Man skall borsta dem nästan jämt så sitter dom fast och blir inga hål i. Och så skall man gå till tanddoktor ofta för då kittar dom hålen och det blir inte så dyrt sade Snerjden.

Lärarens anmärkning: Omöjligt. Skriv om.
Betyg: C

Fortsättningskurserna - livsnerven

*Gunnar Edström **

I den bok som utgavs i samband med 50-årsjubileet skrev Karl Thorleif bland annat: "Enligt Sällskapets grundstadgar är dess ändamål att främja tandläkekonstens utveckling. Under de gångna 50 åren ha otaliga föredrag och demonstrationer hållits vid Sällskapets sammanträden.

Med den snabba utveckling, som ägde rum inom tandläkekonsten i början av 1900-talet, visade det sig att det ej var tillfyllest med enbart denna form av Sällskapets verksamhet. Andra vägar måste sökas för ytterligare utbildning efter avlagd examen, som gjorde det möjligt för en tandläkare att tillgodogöra sig de nya rönen inom tandläkekonsten och hålla jämna steg med utvecklingen. Det är av intresse att i detta sammanhang nämna att det var en av Sällskapets medlemmar, Karl Elander, som först kom med ett förslag om anordnande av fortsättningskurser i detta land. Förslaget framlades på fullmäktigesammanträde i Sveriges Tandläkare-Förbund 1909. Då emellertid en dylik verksamhet ansågs ligga utom Förbundets program hänsköts ärendet till Svenska Tandläkare-Sällskapet. Resultatet blev, att detta sällskap i augusti 1912

anordnade sina första fortsättningskurser.

Medlemsantalet i Göteborgs Tandläkare-Sällskap var då endast 46 stycken, och man ansåg tydligen det ej rådligt att här anordna permanenta fortsättningskurser. Under de kommande åren förekomma därför endast tillfälliga sådana. Från Odontologisk tidskrift 1914, häfte 1, återgives i samband med en redogörelse för ett sammanträde i Sällskapet den 18 oktober 1913:

Påföljande dag hade d:r Erich Becker den godheten visa tillvägagångssättet för cystaoperationernas utförande. Icke mindre än 4 st. patienter stodo till hans förfogande, och å dessa funnos tre cystor i öfre samt en i nedre käken. På ett särdeles elegant sätt demonstrerades och utfördes samtliga 4 operationer under lokalbedövning. Föredrag och demonstrationer skedde inför ett 30-tal kolleger, däribland några icke i Göteborg bosatta. Styrelsen ämnar söka få till stånd flera dylika föredrag m.m. inom andra grenar av odontologien'.

Sällskapet hade därmed anordnat sin första fortsättningskurs. Att någon dylik kurs ej kom till stånd under de närmast följande åren, torde ha sin orsak i världskrigets utbrott 1914.

Först 1920 kunde Sällskapet upptaga denna gren av sin verksamhet och detta år anordnades tvenne fortsättningskurser. Den första gavs den 16-20 februari med dr. Clark

*) Denna exposé över GTS kursverksamhet har utarbetats tillsammans med Leif Andersson och Göran Granath med vilka författaren under många år samarbetade inom kursnämnden.

Yeoman, London, såsom kursgivare. Ämne: "Avtryckstagning med sluten mun samt praktiskt utförande av proteser". Föredrag och demonstrationer även å patienter. Antal deltagare 22. Den andra kursen anordnades 16-18 mars med dr. med. Erich Becker, Berlin, såsom kursgivare. Kursen omfattade rotspetsresektioner (föredrag och operationer å patienter) samt föredrag i tandkirurgiska ämnen. Antal deltagare var 12.

Dessutom hade genom Karl Elanders försorg under åren 1920-21 beretts tillfälle för 12 medlemmar av Sällskapet att deltaga i kurser hos professor F. Williger vid Berlins Tandläkareinstitut rörande munkirurgi och närgränsande allmänkirurgiska områden.

På förslag av John Röing anordnades år 1922 en fortsättningskurs med dr. med. O. Weski och professor R. Neumann, Berlin, såsom kursgivare. Ämnen: "Die Röntgen-diagnostik bei marginalen Parodontosen" och "Die Therapie bei marginalen Parodontosen" resp. Föredrag och demonstrationer å patienter. Antal deltagare var 12.

Det hade vid flera tillfällen framförts en önskan att få till stånd mera regelbundet återkommande fortsättningskurser här. Sällskapet hade med sina egna lokaler möjlighet att ordna dylika, och då Sällskapets medlemsantal var uppe i 150, ansågs tiden vara inne för ett steg i denna riktning. Åke Wikblad tog upp frågan till behandling inom styrelsen, och på Sällskapets sammanträde den 19 februari 1934 framlade styrelsen förslag om anordnande av fortsättningskurser och tillsättande av en kommitté för frågans utredning, vilket av Sällskapet bifölls".

Redan i augusti samma år ordnades det flera kurser som blev mycket uppskattade. Detta ledde till att man tillsatte en permanent fortsättningskurskommitté.

Härmed var grunden lagd för permanent kursgivning i Göteborg.

Thorleif fortsätter: "Under de första åren lämnade kurserna ett mindre överskott,

vilket dock var förbrukat vid 1937 års utgång. Tack vare den stora tillströmningen av deltagare till kurserna under åren 1938 och 1939 kunde flera av dem dubbleras. Inkomsterna överstego därmed de beräknade omkostnaderna, och ett betydligt överskott uppstod. På Sällskapets sammanträde den 16 december 1939 föreslog Karl Thorleif, att dessa överskottsmedel skulle överföras till en särskild fond. Vid detta tillfälle framhölls det, att det ej var kommitterades avsikt att driva kursernas verksamhet så, att överskott uppstode. Det påpekades emellertid, att denna fond vore till stort gagn, i den händelse fortsättningskurserna något år skulle gå med förlust och framför allt vid sådana tillfällen, då en kurs, som ej blivit fullteknad, men som ansågs särskilt önskvärd för fostring till fortsatt vetenskaplig forskning, likväl skulle kunna komma till stånd. Sällskapets fortsättningskursers fond uppgick vid 1941 års slut till kr. 6.167:64.

Det har ofta, trots att kurserna dubblerats, hänt, att de blivit övertecknade. Ett stort antal kolleger från andra orter har deltagit i dessa kurser. Även från så avlägsna orter som Hälsingborg, Lund, Karlskrona, Kalmar, Norrköping, Eskilstuna, Västerås, Örebro, Karlstad och Torsby har Sällskapet haft nöjet att se deltagare i kurserna.

Denna form av Sällskapets verksamhet har varit mycket uppskattad, och antalet deltagare i de avhållna kurserna visar med önskvärd tydlighet, hur eftersökta de varit. Sällskapet har därmed utan tvivel fyllt en uppgift till stort gagn ej endast för sina egna medlemmar i Göteborg utan även för kolleger från andra orter och då främst dem, som äro bosatta i södra Sverige".

I och med att GTS 1950 fick särskilda demonstrationslokaler kunde kursverksamheten börja drivas i större omfattning. Cirka 25 kurser ordnades årligen för tandläkare och härtill kom ett med åren ökande antal kurser för tandsköterskor. Kursverksamheten nådde sin kulmen i mitten på 1970-talet då en

omorganisation genomfördes (se sidan 21).

En framgångsrik tid

De medlemmar som hade störst betydelse för kursverksamheten under 1950-talet var Sällskapet stora profiler, Åke Björby, Ragnar Granerus, Paul Göransson, Olof Henrikson, Gösta Johansson, Per Torell och Alf Öhman. Deras insatser både som kursgivare och inspiratörer under denna tid kan knappast överskattas.

Under 1960-talet fick kursverksamheten ytterligare kraftig utveckling. Under denna tid intensifierades samarbetet med de övriga skandinaviska kursnämnderna och 1961 beslöt man att varje kursnämnd skulle ha rätt att sända en observatör till alla i skandinavien hållna kurser. De svenska kursnämnderna började träffas två gånger årligen. Första gången man sammanträdde var 1964 i Göteborg. Framträdande ämnen var parodontologi och cariologi som gjort stora landvinningar och profylaxen blev mer och mer betydelsefull i all kursgivning. 1961 anordnades t.ex. en kurs i parodontologi med Lennart Eneroth, Åke Björby, Gösta Johansson, Olof Henrikson och Ragnar Granerus. 1965 anordnades hos Jens Werhaug i Oslo en kurs i parodontologi, som attraherade många deltagare. Kursen följdes upp med en arbets- och seminariekurs i parodontitbehandling, på folktandvårdens 10-mannaklinik vid Första Långgatan. Under 12 måndagskvällar fick kursdeltagarna behandla egna patienter. Kursgivare var Lennart Eneroth och Gösta Johansson. Detta år deltog för första gången mer än 1000 personer i GTS' kurser.

De internationella kontakterna utvidgades och fördjupades påtagligt. Under 1967 hämtades kursgivare till inte mindre än sex av årets kurser från USA och England. Under året anordnades också en studieresa till England på initiativ av Per Torell. Man

besökte fem institutioner i London och stiftade för första gången bekantskap med tandhygienister som utbildats vid Guy's Hospital. Resultatet av deras arbete illustrerade tydligt behovet av hjälp med patientinformation och förebyggande åtgärder.

1968 startade Odontologiska kliniken sin verksamhet i Göteborg och följande år inleddes samarbetet med lärare därifrån - ett samarbete som utvecklats och fördjupats med åren.

På 1960-talet gavs också en serie kurser i "Sit down dentistry" och praktikadministration. Sällan eller aldrig har några kurser tilldragit sig så stort intresse, även från kolleger som aldrig brukade visa sig på mer vetenskapliga kurser.

Estetiken diskuterades livligt redan under 70-talet. Bland annat hölls en kurs i "Dental cosmetics - the art of increasing and preserving the beauty of dental restorations".

Under 70-talet ökade utbudet av kurser i GTS:s regi väsentligt under ordförandeskap av Gunnar Edström, Lars Fabricius, Göran Granath, Sverker Toreskog och Ingvar Olemyr. Efterhand hade GTS kursverksamhet blivit så uppskattad att den tillförde Sällskapet ett stort antal utombys medlemmar.

Några resor

1969 gjordes en studieresa till Berlin. På programmet stod föredrag av tyska forskare, besök på tandläkarhögskolor och specialistkliniker. Besöket blev mycket uppmärksammat, bl.a. gav stadens legendariske borgmästare Willy Schütz en pampig mottagning för oss. I oktober samma år anordnades en resa till New York och det gemensamma möte som arrangerats av Fédération Dentaire Internationale (FDI) och American Dental Association (ADA). Mötet väckte stort intresse bland sällskapets medlemmar och möjligheterna till kontakter

med kolleger från hela världen ledde till ett intresse för FDI som med åren blivit allt större.

Inför GTS' 100-årsjubileum och den stundande FDI-kongressen bör man erinra om att ett intresse för FDI redan tidigt fanns i Göteborg. Inom FDI bildades 1909 en nationell kommitté för Sverige såsom underavdelning till FDI:s hygienkommitté med uppgift att "verka för munhygienens befrämjande bl.a. genom skoltandvårdens ordnande". Medlemmar av denna blev två av Sällskapets grundare; Victor Bensow och Hjalmar Carlson. Karl Elander blev sedan under några år medlem av FDI:s exekutivråd. Intresset levde vidare inom Sällskapet men en bredare kontakt skapades emellertid först under 60-talet när resor till FDI-kongresserna började arrangeras.

1970 anordnades en studieresa till Moskva och Leningrad av kursnämnden. Resorna till London, Berlin och Moskva var ett led i vår strävan att öka kontaktytorna samt att på ort och ställe få en uppfattning om tandvårdens ställning och utveckling. En utförlig redogörelse för resan till Moskva och Leningrad återfinns i Tandläkarförbundets tidning 1971.

1972 anordnade GTS tillsammans med STS och Syd TS en resa till FDI-mötet i Mexico City med efterföljande kurser i Japan, Hong Kong och Bangkok på resan hem. Resan är utförligt beskriven av Ragnar Granerus i GTS' årsbok 1972. Vår kontakt i Japan var professor Matsumia. Vi tillbringade en heldag vid Tokyo Dental College med föreläsningar och visning av skolan. Professor Matsumia gav en utförlig beskrivning av den japanska tandläkarutbildningen och forskningen. Från Sverige deltog Fritz Mannerberg och Kjell Wallenius med föreläsningar. Via högtalare kunde personer utanför föreläsningssalen följa föreläsningar och diskussioner tack vare att samtliga medverkande försetts med trådlösa små mikrofoner, något som ingen av oss

hade sett tidigare. Vi besökte också Morita Dental Company, Japans största dental-industri. Resan, som gick över New York, Mexico City, Honolulu, Tokyo, Kyoto, Hakone, Osaka, Hongkong och Bangkok, kostade med flyg, hotell, frukost, tåg och bussresor samt sightseeing totalt 5970 kronor. Detta researrangemang jorden runt var det största som ditills genomförts av en nordisk researrangör. 250 personer deltog. Som ett minne av denna resa finns i GTS glasmonter Tokyo Dental Colleges standar. I övrigt anordnades under året 24 kurser med 1280 deltagare.

Randutbildning

Vid de gemensamma svenska kursnämndsmötena diskuterades behovet av randutbildningskurser och en "Kursnämnd för odontologisk specialistutbildning" bildades. Dess uppgift var att i samråd med socialstyrelsen organisera lämpliga kurser. Redan 1967 anordnades randutbildningskurser i pediatrik och barnpsykologi i Göteborg med 100 deltagare. Behovet tycktes vara stort för denna form av utbildning och många randutbildningskurser följde sedan under åren.

Under 1971 anordnade kursnämnden en randutbildningskurs i parodontologi, med Jan Lindhe och Harald Loe som kursgivare. Kursen hade två delar, en föreläsningsdel och en seminariedel. Föreläsningsdelen anordnades i form av en veckas internatkurs. Efter en omfattande marknadsundersökning visade det sig att det billigaste alternativet var Malta, som just då lanserades som ett nytt resmål för svenska charterresor. Eftersom vi var den första fackkurs som förlagts till Malta blev mottagandet både officiellt och hjärtligt. Vi möttes redan på flygplatsen av två ministrar, sjukvårdsministern och turistministern samt en stor mottagningskommitté. Alla deltagare uppvaktades med blommor från turistmin-

isteriet. En presskonferens anordnades redan ute på flygplatsen. En del av föreläsningarna genomfördes på engelska med de maltesiska kollegorna som gäster. Entusiasmen var stor och förbrödningen total. Vi besökte odontologiska fakulteten vid Maltas universitet där utbildning av sex tandläkare pågick. Vid avskedfesten, som malteserna anordnade på universitetet, överlämnade de som gäva ett maltesiskt segelfartyg i silver, som numera förvaras i en monter på Sällskapet. I övrigt gavs under året 26 kurser med över 900 deltagare.

Samarbete

Ett nordiskt kursnämndsmöte arrangerades 1971 i Reykavik. Huvudfrågan var ett ökat samarbete kursnämnderna emellan. Ett mycket stort antal kurser samarrangerades nu av kursnämnderna GTS, STS och Syd TS. Planer på ett gemensamt kursprogram diskuterades livligt under året.

Från och med 1973 kallades till kursnämndens sammanträden representanter för Bohusläns tandläkarsällskap, Hallands, Skaraborgs, Värmlands, Västgöta-Dals och Älvsborgs tandläkareföreningar samt för Tandläkartjänst AB. Under våren kallade GTS' kursnämnd till ett stormöte representanter för odontologisk undervisning, kursgivning och klinik samt tandvårdsadministratörer i västsverige, inalles ett 80-tal deltagare. Avsikten var att få synpunkter på hittillsvarande kursgivning och att diskutera framtida odontologisk efterutbildning. Det första gemensamma kursprogrammet för GTS, STS, och SYD TS utkom i maj 1973.

Under 1974 tog kursnämnden initiativ till en upprustning av demonstrationslokalerna. DAB bidrog med en Chase-utrustning. Under året utökades samarbetet med den Odontologiska fakulteten. Detta samarbete gav oss möjlighet till långtidsplanering. Vi

kunde bygga upp en stomme av baskurser inom ett flertal ämnesområden, som sedan skulle ligga till grund för mer kliniskt inriktade demonstrations- och arbetskurser. Ett ökat antal kurser för hela tandvårds-teamet planerades. Som adjungerande ledamöter knöts nu representanter för tekniker och tandsköterskor till kursnämnden. Totalt deltog 1636 deltagare i Sällskapets kurser.

1975 distribuerades kurskatalogen för hösten tillsammans med ett nummer av Tandläkartidningen, som på initiativ av GTS utformades till ett utbildningsnummer. GTS' kurser i tandhälsövård för patienter röntade många positiva omdömen. Ett stort intresse för denna verksamhet visades inte minst från våra nordiska grannar. Åtta kurser för patienter arrangerades på Sällskapet med stort deltagarantal.

Ett kunskapsaktualiserande utbildningsprogram, "Fräscha upp systemet", som arrangerades av GTS, möttes av ett synnerligen positivt mottagande. Odontologiska fakulteten hade stor del i denna framgång. Programmet var ett flexibelt utbildningssystem, som gav kollegorna en snabb uppdatering i dagens odontologi. Redan tidigare hade Tandläkartjänst AB utvecklat denna typ av efterutbildning under beteckningen "Logos". Cirka 80% av bolagets tandläkare deltog i denna utbildning. 1975 års kurser samlade totalt 2685 deltagare.

Vid ett svenskt kursnämndsmöte i Göteborg den 2 april 1976 där även representanter från socialstyrelsen och landstingsförbundet deltog, diskuterades målen för tandvårdsteamets efterutbildning, bättre utnyttjande av utbildningsresurserna samt möjligheter till samordning av efterutbildningen.

Nya initiativ togs, bl.a. hölls en kurs "Samhällsodontologi - vidgade resurser för ny tandvård". Bland kursgivarna och kursdeltagarna syntes företrädare för odontologiska fakulteten, folktandvården, Göteborgs kommun, socialstyrelsen och socialdeparte-

mentet. Man efterlyste en målformulering och en ny inriktning av den svenska tandvården. Nödvändigheten av förebyggande åtgärder och resurser till dessa diskuterades utförligt.

1976 utreddes frågan om tandläkarnas grundutbildning. Man föreslog att ett AT-år skulle ingå i utbildningen. AT-året fordrade utbildning på kliniknivå varför man föreslog en klinikchefsutbildning ledd av en särskild nämnd, Nämnden för Tandläkares Vidareutbildning. Utredningen betraktade tandläkarutbildningen som ett system där grund-, vidare- och efterutbildning samverkar och kompletterar varandra. GTS' kursnämnd lämnade i april 1976 ett remissvar på denna utredning. Svaret kom att ingå i Tandläkarförbundets remissvar på utredningen. Kursnämndens verksamhet präglades av optimism och fortsatt expansion. Under året gavs 79 kurser med 3.165 deltagare i GTS kursnämnds regi. Detta år som väl får betraktas som höjdpunkten på GTS' kursverksamhet.

Förändringar

1977 genomfördes en omorganisation av kursverksamheten i hela landet. GTS' kursnämnd ingår numera i Västra regionens kursnämnd tillsammans med lokalföreningarna: Bohuslans Tandläkarsällskap, Jönköpings läns, Skaraborgs, Värmlands, Västgöta-Dals och Älvsborgs tandläkareföreningar, läraryöreningen och yngreföreningen. Arbetet med utformning, administration m.m. av kurserna för regionen låg till största delen på GTS' kursnämnd.

GTS' egen kursverksamhet upphörde genom denna omorganisation. Det dröjde dock inte länge förrän egna kurser åter ingick i GTS' verksamhet. Så till exempel anordnade kursnämnden 1980 fyra kurser i

egen regi. Sedan dess har kursnämnden varje år ordnat några kurser i egen regi.

Genom Tandläkarförbundets omorganisation berövades Sällskapen sin tongivande roll inom kursverksamheten. Med facit i hand måste vi konstatera att konsekvenserna för GTS blev mycket negativa. Kursverksamheten hade hela tiden varit livsnerven och inspirationskällan i Sällskapets verksamhet och dragit till sig stort intresse inte bara från kollegorna i Västsverige utan också lockat hit många kursdeltagare från våra nordiska grannländer. Det goda samarbetet vi hade med övriga Sällskap gjorde att vi gemensamt kunde ta hit internationellt erkända utländska kursgivare. På grund av personlig kontakt med kursgivarna och sitt geografiska läge valdes Göteborg många gånger till kursplats. Härigenom kunde dessa kursgivare samtidigt utnyttjas som föredragshållare vid GTS' sammanträden. Verksamhetens överskott finansierade till stor del Sällskapets kansli- och lokalkostnader samt nyanskaffning av teknisk apparatur. Medlemsavgifterna i Sällskapet kunde på detta sätt hållas nere.

Vi såg det som en självklarhet att vad som skapats i Göteborg, skulle i fortsättningen kunna utnyttjas som ett centrum för utbildning i Västsverige i Västra Regionens regi. Så blev emellertid inte fallet.

I dagsläget när utvecklingen går mycket snabbt är det kanske tid att åter koncentrera kursverksamheten till Göteborg. Resurser finns i stort mått inom GTS. Vi har duktiga kolleger som kan stimuleras att ge praktiska kliniska kurser, en aktiv odontologisk fakultet och ett stort kontaktnät som ökar möjligheterna att få hit goda internationella kursgivare. Vi har fina, trivsamma lokaler med god teknisk utrustning. Detta gör att GTS bör kunna spela en stor roll inom framtidens kursgivning. Odontologin är ständigt på väg mot nya mål, låt oss hålla "*kursen*".

Demonstrationsdagarna - en viktig del av fortbildningen

Jan Holmström

Ordet demonstrationsdag dyker upp i Sällskapets årsberättelser redan på 1930 talet som en del av fortsättningskursnämndens verksamhet. 1961 när GTS' stadgar omarbetades fick Demonstrationsnämnden stadfäst form. Medlemmarna i nämnden väljs direkt av GTS' styrelse.

En genomgång av de demonstrationer som hållits ger en bild av odontologins utveckling som väl överensstämmer med den som redovisats i bokens avsnitt om sammanträden och fortsättningskurser. Demonstratörer och föreläsare har mestadels hämtats ur Sällskapets egna led. Sedan den Odontologiska fakulteten kom till 1969 har ett fint samarbete utvecklats mellan Sällskapets Demonstrationsnämnd och fakulteten. Professorer och övriga lärare har välvilligt ställt upp och med entusiasm stött demonstrationsnämndens verksamhet. Programmen har ibland bestått av praktiska demonstrationer ordnade på fem till sex stationer i GTS' lokaler. Exempel på ämnen har varit:

- Hur instrumenterar jag min rotbricka ?
- Utformning av bitschabloner.
- Ett bra sätt att frilägga preparationsgränsen.
- Förvaring av röntgenbilder.
- Skrivna rutiner för praktikadministrationen

Demonstrationsnämnden har även arrangerat symposier. Dessa har på grund av stor anslutning förlagts till Lisebergsteatern, Nya teatern, Svenska Mässan och Odontologiska Kliniken.

I maj 1977 hölls ett symposium om de metoder för bedömning av kariesrisken som användes vid avdelningen för cariologi på Odontologiska Kliniken. Det gav upphov till en serie fortsättningskurser över detta tema och materialet från demonstrationsdagen sammanställdes så småningom av Bo Krasse och medarbetare i boken "Kariesrisk".

I samarbete med Praktikertjänst arrangerades 1981 ett symposium med titeln "Från forskning till klinik" och 1985 samlades ca 250 kolleger från hela Norden till nordiska demonstrationsdagar med följande temata:

- Ospecifika orala besvär relaterade till dentala material
- Alternativa fyllnadsmaterial till amalgam
- Käkbenförankrade broar

Vid detta tillfälle deltog föreläsare från våra nordiska grannländer, såsom Lennart Forsten från Åbo samt Kjell Karlsen och Ivar Mjör från Oslo. Från Sverige kom bl a Per Ingvar Brånemark, Göran Koch och Alf Öhman.

Titeln på 1992 års demonstrationsdag var

"Ett odontologiskt smörgåsbord". Det bestod av:

- Avlägsnande av stift.
- En endodontisk resa till värmen -
om termoplasticerad guttaperka
- Kan jag rekommendera min patient det
dom visar på reklamTV
- Hur tolkar jag salivproven
- Nya inläggsmaterial
- Broar i helkeramiskt material
- Gjutna titankonstruktioner

Demonstrationen "Avlägsnande av stift" bestod av en patientbehandling, som via videovision överfördes till föreläsnings-

salen. Dagen lockade ett stort antal deltagare och blev en lyckad förberedelse inför 100-årsjubiléet.

Det har blivit en tradition att avsluta demonstrationsdagarna med en vår- eller höstfest. De har ägt rum i Sällskapetets egna lokaler men även på Liseberg, ångaren Bohuslän och Nya Älvsborgs fästning. Demonstrationsdagarna har sålunda väl motsvarat målet för Sällskapetets verksamhet - "kollegial samvaro och tandläkarekonstens höjande". Inför 100-års jubiléet är det min förhoppning att så skall bli fallet också i framtiden.

Biblioteket - den viktiga grunden

Nils Sandberg

I Sällskapet årsskrift 1956 redogjorde jag i korthet för dels en just avslutad omorganisation av biblioteket dels för det dåvarande bokbeståndet. De mer än 35 år som gått sedan dess har medfört en del förändringar, som till slut lett till att biblioteksverksamheten nästan helt avstannat.

En i samband med omorganisationen färdigställd katalog på kort utkom i tryck 1958. Den omfattar 148 sidor. Redan 1912 utkom en av E.H. Schulzberg upprättad katalog på 49 sidor. En betydande tillväxt hade alltså skett under de mellanliggande åren. Denna tillväxt hade delvis redovisats i en av amanuensen vid dåvarande Göteborgs stadsbibliotek Blenda Dahlberg gjord kortkatalog. 1958 års katalog, som förhoppningsvis varit till någon nytta för Sällskapets medlemmar är systematiskt uppställd med ett alfabetiskt register. Litteratur tryckt före 1915 är sammanförd i en särskild avdelning, kallad Litt. äldre. Periodica upptas också i en särskild alfabetisk följd. För de prekliniska ämnena tillämpas samma indelning som på medicinska bibliotek, alltså anatomi, bakteriologi o.s.v. Vid bestämmandet av de kliniska avdelningarna hade jag sakkunnig hjälp, främst av Åke B. Löfgren.

I den tidigare nämnda artikeln i årsboken 1956 sägs att beståndet utgjordes av 4000 band och 1000 småskrifter. På grund av de ständiga prisökningarna har viss prioritering

vid inköpen måst ske - till förmån för tidskrifterna. Ökningen av den monografiska litteraturen är därför mycket obetydlig. Det ansågs nämligen vara onödigt att anskaffa sådan litteratur då den fanns att tillgå både på Biomedicinska biblioteket (tillkommet 1947) och senare även på Odontologiska fakultetens bibliotek. I det längsta försökte dock Sällskapets biblioteksnämnd - den avskaffade sig själv vid ett sammanträde i januari 1992 - att anskaffa de viktigaste odontologiska tidskrifterna. Sålunda kvarstod prenumeration på t.ex:

British Dental Journal
Journal of the American Dental
Association (JADA)
Schweizerische Monatsschrift für
Zahnheilkunde
American Journal of Orthodontics
Deutsche Zahn-, Mund-, und Kiefer-
heilkunde
Journal of Periodontology
Journal of Prosthetic Dentistry
Journal of Dental Research
Österreichische Zeitschrift für
Stomatologie
Quintessenz der Zahnärztlichen Literatur

Det skulle föra för långt att här räkna upp alla de tidskrifter som Sällskapet länge prenumererade på. En god översikt av dessa lämnade dåvarande bibliotekarien Håkan

Fredén i årsboken 1968.

Så länge Nils Sällström var kvar i huset med redaktionen för Odontologisk tidskrift, tillfördes biblioteket en rad bytestidskrifter; det var till stor del sydamerikanska och japanska men även en grekisk. Nu 1992 utökas tidskriftsbeståndet uteslutande med sådana periodica som Sällskapet får gratis som t.ex. Swedish Dental Journal, Tandlaegebladet, Tandläkartidningen, Scandinavian Journal of Dental Research samt diverse studentkårspublikationer. Böcker har, som redan sagts, ej inköpts de senaste 10 åren. En av de sista var Bildgeschichte der Zahnheilkunde av Curt Proskauer och Fritz Witt (1962), en mycket vacker men också mycket dyrbar bok. Den fick stå fem dagar i hyllan, sedan stod endast omslaget kvar. Ett bevis så gott som något på att biblioteket användes om också på ett föga önskvärt sätt.

Som gammal bibliotekarie har jag under årens lopp beretts tillfälle att se och undersöka många boksamlingar, vilkas ägare med visst berättigande kunnat göra Horatius berömda ord: *Exegi monumentum aere perennius* (jag har rest ett monument varaktigare än koppar) till sina egna. Kanske kan inte detsamma sägas om Göteborgs Tandläkare-Sällskaps bibliotek, men trots att mången skattmästare undan för undan naggat anslaget till biblioteket i kanten, så borde Sällskapets medlemmar med viss stolthet kunna ta del av allt som samlats i hyllorna. Att så blivit fallet, beror till icke ringa del på att Sällskapet ända från början fått mottaga många donationer. Bland donatorerna är Sällskapets grundare rikt representerade. Namnteckningar som Bensow, Hj. Carlson, Ekström och Elander talar här sitt tydliga språk om den ursprunglige ägaren. Någon bestämd inköpslinje har säkerligen ej från början följts. Det är gåvor som skapat grunden till den boksamling som nu finns; dessa gåvor äro också orsaken till förekomsten av diverse litteratur, som kanske egentligen ej hör hemma i ett

bibliotek av denna art, men som ändå bevarats där av pietet mot vederbörande donator.

Av den äldre litteraturen nämner jag främst den första av en tandläkare i Sverige utgivna tandvårdsskriften, hovdentisten J. Assurs 1799 tryckta "Korrt underrättelse om de mäst vanliga tandsjukdomar". Ännu en av de äldre svenska skrifterna på området, E. L. Fougelbergs "Tändernas vård och skötsel" (1849) äger Sällskapet liksom en av de tidigare översättningarna av utländsk litteratur, nämligen E. Saunders "Tillförlitlig anvisning till tändernas vård och tandwerks botande" (1846). Långt tidigare (1578) hade

KORRT
UNDERRÄTTELSE
OM DE MÄST VANLIGA
TAND-SJUKDOMAR.

FRAMGIFVEN

af

JOËL ASSUR.

Kongl. Hof-Dentist.

STOCKHOLM,

Tryckt hos HENRIK AND, NORDSTRÖM, 1799.

En dyrgrip från Sällskapets bibliotek - tryckt 1799

på det av Gustav Vasa omkring. 1525 anlagda tryckeriet i Stockholm utkommit Benedicti Olavi "Een nyttigh läkere book", som är den första i Sverige tryckta skriften med delvis odontologiskt innehåll. En så gammal bok har dessvärre ej Sällskapet; den äldsta är en upplaga från 1635 av Ambroise Parés "Wundartzney".

Ett av de tidigare tandanatomiska verken "Libellus de dentibus" (1563) av den store anatomen B. Eustachius, mest känd kanske som namngivare åt örats eustachiska rör, äger biblioteket i ett nytryck från 1951. Det förnämsta äldre trycket är dock "Le chirurgien dentiste" (1728) av den moderna tandläkekonstens fader, fransmannen P. Fauchard. För övrigt finner man på hyllorna arbeten av kända tyskar som Baume, Bruck, Cohn, Greve, Herbst, Hollaender, Jung, Parreidt, Pfaff, Preiswerk, Scheff, Walkhoff och bröderna Witzel, av amerikaner som Angle, Black, Evans och White, av skandinaver som Andresen, Billing, Haderup, Lenhardtsson, Martin, Ulmgren, Welin och Äyräpää. T.o.m. några arbeten på ryska finnas; författaren bär det inte okända namnet Chruscov.

I artikeln 1956 nämnde jag att de just då något ökade anslagen till biblioteket gjorde det möjligt att fylla besvärande luckor i det moderna beståndet. Luckor i Sällskapets samling av odontologiska avhandlingar vid svenska universitet och högskolor ha också kunnat fyllas. Nu finns de så gott som alla allt ifrån G. Thouréns "Über die Sutura incisiva" (1917).

Bibliotekets böcker och tidskrifter förvaras i låsta skåp, till vilka fordras särskild nyckel. Detta till trots har ett visst svinn kunnat konstateras - inte bara Pros-kauer. För att avlasta hyllorna i biblioteksrummet har 1991 det tidigare sekretariatet inretts med hyllor - mobila sådana. Delar av tidskriftsbeståndet, dubletter och vissa arki-

valier har överflyttats dit.

Idén till avslutningen på denna korta översikt av Sällskapets bibliotek fick jag när jag den 1 mars detta år i radions program 1 råkade få höra kyrkoherde Gunnar Sjöström tala om muralmålningarna i Alnö gamla kyrka. Där fanns bl.a. de tre helgonen Barbara, Ursula och Apollonia. Den senare som vanligt med en tandläkartång i handen. Kyrkoherden menade att ingen tandläkare, nu för tiden, anropade kårens skyddshelgon om hjälp. Det gör givetvis ingen i vårt upplysta tidevarv men intresset för Apollonia lever starkt kvar. Två donationer från Gunnar Trönberg (1904 - 86) och hedersledamoten Åke B. Löfgren (1908 - 88) har bevisat detta. I Trönbergs donation ingår en kollektion tandläkarexlibris, många med Apollonia samt ett femtiotal inramade bildframställningar av helgonet.

Åke B. Löfgren ägnade all sin fritid åt studium av tandläkarkonstens historia. Han samlade inredningar till tandläkarmottagningar, instrument, litteratur, bilder och frimärken. Tandläkarinstrument och tandvårdsarbeten finns utställda i montrar på Odontologiska kliniken. En rekonstruktion av en tandläkaremottagning från seklets början med trampborr och andra äldre hjälpmedel finns att beskåda på det Medicinhistoriska muséet, Ö. Hamngatan 11. Där förvaras också, som deposition från Sällskapet, Åke B. Löfgrens boksamling omfattande c:a 20 hyllmeter. Apollonia intar där en framskjutande plats. Där finns också biografier över framstående tandläkare samt verk av sådana från andra vetenskapliga områden än odontologien t.ex. P.O. Svanbergs böcker om fåglar. En avdelning skönlitteratur av tandläkare finns också, däribland alla Leif Panduros verk. Användandet av samlingen underlättas genom en mycket "finfördelad" katalog, som medföljde donationen. I den finns även

hänvisning till separata arbeten och tidskriftsuppsatser, som Åke B. Löfgren ej lyckats förvärva. Till slut kan nämnas att i donationen även ingår några magasin med diabilder som visar förändringar i ansiktsuttrycket på grund av abnorma tandställningar och andra deformiteter i munhålan.

Allra sist några tänkvärda ord av den franske författaren Georges Duhamel (1884-

1966). På tal om svårigheten med att ge ut en tidskrift säger han i sin bok "Défense des lettres", 1937 (sv. övers. "Försvar för boken", 1949): "Det behövs inte bara pengar för att hålla liv i en tidskrift, utan också mycket arbete och i synnerhet tro, kärlek och en nästan obegränsad oegennyttia."

Samma sak kan sägas om ett bibliotek, som t.ex. Göteborgs Tandläkare-Sällskaps.

Fastigheterna - vår fasta punkt

Jan Erik Lövgren

Genom förutseende kollegers initiativ och oförtröttliga arbete är Göteborgs Tandläkare-Sällskap ägare till två centralt belägna hyresfastigheter i Göteborg. Redan vid seklets början väcktes tanken av Karl Elander att Sällskapet skulle köpa en fastighet, där föreningen skulle kunna ha sina sammanträden och förvara sina samlingar. Det dröjde mer än tio år innan tanken förverkligades i och med att fastigheten Erik Dahlbergsgatan 8 inköptes till ett pris av 110.000 kronor. Denna fastighet, som ligger mitt emot den nuvarande, såldes med vinst 1927, vilket medförde att Sällskapet därefter disponerade ett kapital på 100.000 kronor. Nästa tillfälle att bli fastighetsägare yppade sig 1929, då Erik Dahlbergsgatan 9 kunde inköpas för 145.000 kronor. Sällskapet kunde 1967 förvärva grannfastigheten Erik Dahlbergsgatan 7 till ett pris av 410.000 kronor varav 100.000 anskaffades genom att intresserade medlemmar mot räntefria reverser lånade Sällskapet dessa pengar.

Båda fastigheterna är uppförda 1887-89. De är belägna i ett område av Vasastaden, som enligt länsantikvarien bör bevaras för framtiden. De äldsta delarna från 1870-1890 består av hela kvarter av stenhus i nyrenässansstil, ett stilideal präglad av symmetriska former och rik putsdekor, som ligger utanför fasadlivet och ger en tydlig skuggverkan. Husen har flacka eller brutna sadeltak i grå eller röd plåt. Dekor och

fasadliv har samma färg.

Redan i samband med förvärvet av Erik Dahlbergsgatan 9, som är ett fyravåningshus med vind, genomfördes en omfattande renovering av byggnaden. För 100.000 kronor byggdes delar av vinden om till föreläsningssal. Värme och vatten leddes in och toaletter installerades. 1957 tillkom hissen. Kostnaden 71.000 kronor täcktes till större delen genom insamling bland Sällskapets medlemmar. Fastigheten anslöts till fjärrvärmesystemet i Göteborg 1958.

På granntomterna mot Vasagatan byggdes i mitten av 1960-talet fastigheten kring den nya Betlehemskyrkan. Den gamla kyrkan hade varit friliggande, vilket innebar att Erik Dahlbergsgatan 9 hade en gavel med fönster och balkonger mot Vasagatan (se figur på sidan 50). Då nu de båda byggnaderna skulle sammanbyggas, fick dessa fönster muras igen. Balkongerna hade rivits redan 1943 men gesimser och andra listverk på gaveln fick nu rivas. Vidare måste grunden mot berget förstärkas. Genom servitutbeslut 1887 skulle dessa förändringar utföras och betalas av fastighetsägaren, varför kostnaden på ungefär 60.000 kronor blev en betydande utgift för Sällskapet.

Göteborgs Tandläkare-Sällskap disponerar de två översta våningsplanen i "nian" med föreläsningssal och seminarieutrymmen på vindsplanet, ekonomi- och köksutrymmen samt salonger och bibliotek i planet under

och en demonstrationslokal på tredje våningen. Demonstrationslokalen är idag ändrad till kansli och sammanträdesrum. Samtliga utrymmen har fortlöpande underhållits, förbättrats och förändrats. En omfattande renovering av köket gjordes 1974, då också nya mattor och möbler till salongerna och matsalarna införskaffades. Tapetsering och målning av de båda våningsplanen fullbordade förnyelsen. Efter förvärvet av den intilliggande fastigheten - "sjuan" - togs en dörr upp mellan stora matsalen i "nian" och den intilliggande våningen i "sjuan". Här inreddes ett museum med bl.a. ett fullständigt utrustat behandlingsrum från sekelskiftet samt nya sammanträdesrum. Under slutet av 70-talet uppläts dessa lokaler som kontor åt Västra Regionens kursnämnd. Förbindelsen mellan våningsplanen i "sjuan" och "nian" har senare murats igen. Större delen av museiföremålen deponerades på Medicin-historiska museet i Oterdahlska huset på Östra Hamngatan 11.

Vid slutet av 1980-talet riktade brandmyndigheterna anmärkningar mot utrymningsvägarna från föreläsningssalen och krävde att dessa skulle byggas om. Eftersom det sedan länge funnits andra renoveringsbehov bl.a. av yttertaket genomfördes en mera omfattande och genomgripande reparation. Hela vindsplanet byggdes om, fick ny foajé, nya toaletter, ny och förbättrad ventilation, seminarierum, förrådsutrymmen samt en mindre gästlägenhet. Fönstren mot gården och i trapphuset byttes mot fönster med tidstroga profiler i aluminium och fönstren mot gatan förbättrades och målades. Hisstrumman byggdes in och isolerades och hisskorgen byttes. Yttertaket belades med ny plåt i röd färg och putsdekoren, trapphuset samt entrén i gatuplanet målades i passande färger.

Förutom den lilla gästlägenheten finns i "nian" endast kontors- och affärslokaler medan "sjuan" har vanliga bostadslägenheter

med hyresrätt. Gårdshuset i "sjuan" hade vid köpet 1967 mycket omoderna lägenheter, en del av dem var i så dåligt skick att de ej kunde hyras ut. En sanering och renovering av fastigheten hade länge varit aktuell och genom fördelaktiga statliga lånemöjligheter under 80-talet, de s.k. ROT-lånen, kunde den nödvändiga ombyggnaden av såväl gatu-huset som gårdshuset genomföras. Den avslutades 1987. Efter omfattande renovering såväl invändigt som utvändigt trädde "sjuan" likt en fågel Fenix fram ur askan, när byggnadsställningarna togs ner. När sedan "nian" också blev färdigrenoverad 1990 kunde alla GTS:are med stolthet konstatera att Sällskapet bidragit till stadens förskönande.

Men som i alla andra sammanhang, smakar det så kostar det. Ombyggnaden av "sjuan" gick på ungefär sju miljoner kronor medan kostnaden för "nian" blev ungefär tre och en halv miljoner. Taxeringsvärdet på "sjuan" är 5.145.000 kronor och på "nian" 2.155.000. Enligt samstämmiga uppgifter från fastighetsvärd, kassaförvaltare och revisorer lämnar fastigheterna en god ekonomisk avkastning, som dessutom kan förväntas öka med åren.

Lokalerna på Erik Dahlbergsgatan - först i "åttan" och sedan i "nian" - har i över åtta decennier varit den naturliga mötesplatsen för tandläkarna i Göteborg. Att kunna mötas och umgås i de egna lokalerna, förkovras kunskapsmässigt inom yrket i de egna seminarie- och kursutrymmen, att intaga middagen eller supén i matsalen och kaffet i salongerna i det egna huset - vilken härlig känsla för GTS:aren. Och givetvis är det fint att privata fester kan förläggas till Sällskapets lokaler.

Genom förvaltningsöverskottet kan medlemsavgiften till Sällskapet hållas nere. Delar av Sällskapets tillgångar är fördelaktigt placerade i fastigheterna och Sällskapet har genom donationer, lån och gåvor vid inredning av t.ex. biblioteket gynnats av frikostiga

medlemmar, vilket hållit omkostnaderna nere. Stort ansvar vilar på styrelsen att rätt förvalta vårt arv, så att vi kan behålla fastigheterna. Styrelseposterna måste även i framtiden kunna besättas med kunniga och intresserade medlemmar. Nyttjandegraden av föreläsningssalar och övrig konferensservice som t.ex. kökets måltidskapacitet måste upprätthållas och helst utökas så att ekonomiska förutsättningar finns att driva verksamheten vidare. Hitintills har fastig-

hetsförvaltningen till stor del skötts av intresserade och kunniga kolleger och om så ej kan göras framledes kommer stora kostnadsökningar att bli aktuella.

Låt oss inför 100-årsjubiléet hoppas att kommande generationer väl skall förvalta arvet från äldre kollegers hängivna och engagerade insatser och medverka till att känslorna av samhörighet, kontinuitet och stolthet lever vidare.

Erik Dahlbergsgatan 9 före 1943

Ekonomi - ryggraden

Lars Frändberg

Sällskapet har en relativt stark och stabil ekonomi och inför 100-årsjubileet kan det finnas anledning att redovisa bakgrunden till denna.

Basen för ekonomin är medlemsavgifterna. De är sedan några år tillbaka 490 kronor för aktiva medlemmar, 180 för passiva och 150 för pensionärer, som vill ha Sällskapets utskick. Tillsammans betalar medlemmarna ca 370.000 kronor, vilket är 1/7 av Sällskapet totala intäkter. Som jämförelse kan nämnas att 1921 utgjorde medlemsavgiften 50 kronor för medlem bosatt i Göteborg och 15 för övriga. Totalt gav medlemsavgifterna 1.493 kronor vilket var nära hälften av de totala intäkterna. De 50 kronorna motsvarade cirka 650 kronor i dagens penningvärde.

Sällskapets andra ben är fastigheterna. Den första fastigheten, Erik Dahlbergsgatan 8, inköptes 1910. Den kostade 110.000 kronor, men trots att man endast hade 1.000 kronor i tillgångar lyckades man finansiera köpet. Denna fastighet såldes med vinst 1927, vilket medförde att Sällskapet därefter disponerade ett kapital på 100.000 kronor.

Fastigheten Erik Dahlbergsgatan 9, i vilken klubblokalerna ligger, inköptes 1929. Den innehåller affärslokaler så när som på en liten bostadslägenhet. Den nyttiga ytan är 1.517 m² och bruttohyran 870.000 kronor. Denna fastighet ger ett överskott om ca 275.000 kronor när räntor och driftskostnader är betalda.

Erik Dahlbergsgatan 7, som är en bostadsfastighet, innehåller 17 lägenheter och en affärslokal i suterrängplanet. Den inköptes 1967 och finansierades till stor del genom att intresserade medlemmar mot reverser lånade Sällskapet 100.000 kronor. Enligt Bertil Setterbom ansåg de som bar ansvaret för köpet att man genom denna penningplacering "tryggt Sällskapets ekonomi och minskat inflationssvinnet" (sid 18). Bruttohyran för "7:an" är 801.000 kronor. Efter avdrag för räntor och driftskostnader ger denna fastighet ett årligt överskott om ca 160.000 kronor. Båda fastigheterna är nyligen renoverade och i gott skick.

Fram till 1977 arrangerade Sällskapet ett stort antal kurser i egen regi. Överskottet från dessa kunde till en del användas för att betala lokaler, drift och arvoden till föredrags-hållare i samband med sammanträdena. När Sveriges Tandläkarförbund omorganiserades och Sällskapets Kursnämnd kom att ingå i Västra Regionens Kursnämnd gick Sällskapet miste om en betydelsefull inkomst. Fortsatt egen kursgivning och demonstrationsdagar börjar emellertid ersätta en del av det som förlorats. Det täckningsbidrag, som intäkterna från kurserna lämnar till lokal-kostnader och expedition, är betydligt. Nämnas kan att under 1989, när kursutbudet stämde väl med efterfrågan, gav kurserna utöver täckningsbidraget ett överskott på 116.000 kronor.

Under årens lopp har Sällskapet erhållit

många donationer. Avkastningen från de flesta av dessa har varit öronmärkta, men olika delar av verksamheten har fått stöd från fonderna. En del aktiviteter har därigenom kunnat subventioneras.

Stödet från enskilda medlemmar har tagit sig olika uttryck under de gångna åren. När Sällskapet 1907 hyrde en våning på Viktoriagatan ordnades inredningen på så sätt att "en stor del av kamraterna, dels genom kontanta bidrag, dels genom inköp av möbler och dylikt drog sitt strå till stacken" (sid 17). Ett annat exempel är "de tappra 70", som Per Torell beskriver i sitt avsnitt. De deltog regelbundet i såväl sammanträden som eftersits och lämnade bidrag till insamlingar för olika ändamål.

Under Sällskapets tillvaro har många medlemmar genom sin resning och skick-

lighet som yrkesmän med god yrkesetik skapat den s.k. GTS-andan. Denna ledde till en betydelsefull "good-will" och bidrog till stor uppslutning på sammanträden, kurser och fester. Blomstringen innebar att medlemmarna inte bara villigt betalade sina avgifter utan också lät sig "raggas" på pengar för olika ändamål. Detta är till stor del förklaringen till GTS' goda ekonomi.

Många personer har alltså genom olika insatser gjort GTS till vad det är idag. Det är verksamhetens innehåll och kvalitet parad med ekonomisk framsynthet som lagt grunden till Sällskapets stabila ekonomi. Det gäller att också i framtiden finna former för verksamheten, som stimulerar nya generationer till fortsatta ansträngningar. Det räcker inte att bara leva på arvet.

Förtroendenämnden - före tandvårdsförsäkringen

Ture Isaksson

Enligt §1 i stadgarna för Göteborgs Tandläkare-Sällskaps Förtroendenämnd åligger det nämnden:

- att handlägga etiska och personliga spörsmål, som berör medlemmar av Göteborgs Tandläkare-Sällskap, och som hänskjutits till nämnden.
- att söka åstadkomma förlikning eller avgörande i tvister mellan medlemmar och mellan medlem och patient eller dessa personers företrädare.
- att på begäran av medlem ge denne råd.
- att, då så befinner lämpligt, orientera föreningens medlemmar i frågor av principiell betydelse samt
- att behandla ärenden så att om möjligt offentlighet undviks.

Önskvärt vore ju, att denna nämnd hade så litet som möjligt att göra och alltså föga märktes. Men under de femton år på 50- och 60-talen, som jag var medlem, fick jag erfara att det fanns sysselsättning. Men också att det var mycket intressant att möta de psykologiska problemen i vårt yrke. Under denna tid märktes en påtaglig ökning av tvisterna mellan tandläkare och patient. Detta låg väl i tidsandan med minskande undfallenhet för fackmannen och ökande självsäkerhet hos klienten. En utveckling som i trendernas

urland USA lett till att många advokater är fullt sysselsatta med anklagelser mot läkare och tandläkare.

Sämjan mellan kollegorna var i allmänhet god. Någon gång gick det snett. Det var på den tiden rätt vanligt, att en äldre tandläkare tog in en yngre som assistent i sin praktik. Samarbetet kunde störas av generations-tvister, då den äldre ansåg sig böra kontrollera den yngres arbete eller den yngre beskyllde den äldre för omoderna metoder. Någon sällsynt gång blev man oense om den ekonomiska redovisningen. Om man då anlitate advokat, ansåg vi att, vår enda uppgift var att till denne lämna våra upplysningar. Vi var inte någon polisiär inrättning.

Den vanligaste orsaken till olust var de nedsättande omdömen som ibland fälldes över kolleger. Den anklagade borde ges chans att förklara sig, något som vi påpekade i vårt utlåtande till GTS.

Den största delen av vår verksamhet rörde förhållandet tandläkare-patient. Det var vanligt med tvister som berodde på bristande information från tandläkarens sida. Behandlingen startade ibland utan att patienten fick någon uppfattning om vad som skulle göras eller vad det skulle kosta. Nu var ju detta före tandvårdsförsäkringens tid och jag antar att sådant numera lättare kan undvikas. Än idag minns jag ett flagrant fall. Patienten sökte för en kindtand i överkäken. Tandläkaren sade att detta inte var huvudsaken - bettet var sänkt. Han satte igång att vid upprepade besök preparera överkäkständer. Patienten,

som tydligen var ganska försagd, frågade varje gång om arvudet. Inget svar. Men till slut kom det, 4.800 kronor, en stor summa på den tiden. Patienten var en frånskild hemmafru med 260 kr i månaden i underhåll och 3.000 kr på banken. Problemet föreföll olösligt. Men vi hade stillsamma samtal med vår kollega. Och så kom en dag ett brev från patienten med hjärtligt tack för att vi hjälpt henne i hennes svåra situation. Vi fick aldrig veta hur, men var glada för vår tacksamma klient. Förmodligen blev vår kollega en bättre informatör i fortsättningen.

Vi fick emellanåt höra misstankar från patienter, om att vi liksom läkarna höll för mycket samman med våra kolleger. Även att den behandling, som ibland föreslogs, var onödigt omfattande, enligt det gamla uttrycket "En hungrig läkare är farligare än ett lejon". Patienterna gjorde ibland kontroller genom att gå till flera tandläkare för undersökning. Jämförelsen grundades vanligen på antalet "hål" och skillnaden kunde ibland vara ganska stor. Vi måste då hänvisa patienterna till de undersökningar som gjorts och som visat att olika resultat kunde bero på hur den enskilde tandläkaren bedömde angelägenhetsgraden. Dock kunde vi några gånger vid kontroll finna, att undersökningar utförts slarvigt och tydliga brister förbisetts. Detta påpekades då för kollegan, men vi ansåg oss inte vara tillsatta för allmän kvalitetskontroll av våra kollegers arbete.

När ett fall anmäldes till nämnden togs den första kontakten med patienten av ordföranden eller sekreteraren, i regel varannan gång. I lyckliga fall kunde frågan lösas redan vid detta samtal. Oftast var dock missämjan så långt gånget, att kontrahenterna fick kallas till nämnden, ibland flera gånger. Det kunde gälla den föreslagna eller utförda behandlingen, kostnaden, tandläkarens nonchalans eller allmänt tvivel om dennes kompetens.

De kanske mest svårlösta problemen var, när patienten inte var belåten med det

estetiska utfallet av en protetisk behandling. Då hade tandläkaren ofta gjort felet att inte noggrant demonstrera arbetet, innan det definitivt sattes på plats.

En patient berättade, att hon lyckades nappa till sig tandläkarspegeln vid ett uppehåll i behandlingen. Hon fann då att tandfärgen enligt henne var helt felaktig. Men bron var fastsatt, och det blev en lång historia. Vi uppmanade våra kolleger att vid utprovning av viktigare restaurationer ta hjälp av till patienterna närstående personer. Har man vunnit deras gillande har man ett säkert stöd.

Det förekom tyvärr, men som väl var sällan, fall där aggressionen hos en eller båda parter var så stor, att en medling var omöjlig. Ett fall står efter alla år klart för mig. Det gällde en större överkäksbro. Den var perfekt i alla avseenden, även kosmetiskt. När vi framhöll detta för patienten och denne kanske insåg att hans ilska icke hade någon grund tilltog hans ilska i styrka, en reaktion som inte är så ovanlig. Stämningen blev då så förtätad att en av nämndens ledamöter, som hade hjärtbesvär, av hänsyn till sin egen hälsa lämnade lokalen. Vi fick inte någon belåten klient den gången.

En medlare får i lyckliga fall två tillfredsställda parter, ibland bara en och misslyckas han är det ingen som är glad. Jag tror mig dock kunna säga, att vi lyckades ganska hyggligt i de flesta fall. Jag minns de värdefulla insatser mina kolleger i nämnden gjorde. Särskilt vill jag nämna Gösta Josefsson, som under alla mina år som ledamot i förtroendenämnden var en lugn och oväldig ordförande. Jag är tacksam över att ha fått vara med och deltaga i det goda kamratskap som rådde i nämnden, där mötena ofta slutade mycket sent, men ganska trevligt med öl och smörgås.

Avslutningsvis vill jag säga att Förtroendenämnden åtminstone under de år jag kan överblicka, spelade en viktig roll i Sällskapets verksamhet.

Förtroendenämnden - under senare år

Malte Hultstam

Under åren 1977 till 1988 var jag ledamot av GTS' förtroendenämnd och bevistade ca 125 sammanträden. Det är erfarenheter, minnen och lärdomar därifrån, som redovisas.

Förtroendenämnden arbetar under sträng sekretess. Vid sammanträdena förs protokoll som arkiveras i tio år varefter de destrueras. Förtroendenämnden är ett självständigt organ inom GTS och styrelsen får således ej befatta sig med förtroendeärendena. Nämndens beslut kan överklagas hos Tandläkarförbundets förtroendenämnd.

De allra flesta kontakter med nämnden togs per telefon. Hänvisningar till oss ombesörjdes framför allt av Försäkringskassan och Sällskapet expedition men också av konsumentkontoret i Göteborg. I en del svårbedömda fall inhämtade vi yttrande från sakkunniga, företrädesvis från odontologiska fakulteten. Jag tog emellanåt också kontakt med socialstyrelsen och dess vetenskapliga råd. I och med att patientförsäkringen infördes hade jag ganska ofta kontakt med dess utredare. De i sin tur bad stundom oss undersöka patienter, som var föremål för utredning. Patientförsäkringen underlättade handläggningen av ekonomiska problem vid omgörningar.

Det bör påpekas att det inte bara var mer eller mindre missbelåtna patienter som kontaktade nämnden. Alltemellanåt ringde kolleger och frågade om råd beträffande en

besvärlig patient.

Under 1980-talet anordnades ett antal endagsseminarier i Stockholm med representanter från landets samtliga förtroendenämnder, ledamöter av den centrala nämnden, socialstyrelsen och några av dess vetenskapliga råd. Dessa seminarier var mycket värdefulla och bidrog till att en mera likartad bedömning i förtroendefrågor kom till stånd över hela landet.

Fallen, som nämnden hade att handlägga, var av skiftande karaktär. I många fall räckte det med att besvara för en tandläkare enkla frågor. Anonyma anmälare befattade vi oss inte med. I litet mera komplicerade fall kallade vi patienten till samtal och eventuell undersökning. Stundom fann vi oss föränlåtna att infordra patientjournaler och röntgenbilder. Vi utvecklade en rutin att för vederbörande kollega påpeka brister, som vi funnit vid vår undersökning. Så skedde även om det inte var det som patienten klagat på, exempelvis bristande journalföring, avsaknad av diagnos, inget eller bristfälligt röntgenmaterial och dylikt.

Den muntliga kommunikationen oss mäniskor emellan kan ha sina brister. Vi är ofta dåliga och glömska lyssnare. Uppgift kan stå mot uppgift om vad som sagts. Många fall illustrerade hur viktigt det är att journalen blir korrekt förd.

De disciplinära åtgärder som nämnden kan vidtaga är: tillrättavisning, varning och i

flagranta fall, att hos Sällskapets styrelse begära att vederbörande utesluts ur Sällskapet och därmed också ur Sveriges Tandläkarförbund.

Under mina många år i förtroendenumnden var jag med om ett enda sådant uteslutningsfall. Ärendet hamnade därefter hos Hälso- och sjukvårdens ansvarsnämnd, HSAN, och påföljden blev varning.

I ett annat fall hade en kollega fått varning av HSAN. Han ansåg sig oskyldig och kom personligen till nämnden och redogjorde för fallet. Vi fann att han hade fog för att överklaga till Kammarrätten, kanske hade inte alla fakta i målet

framkommit vid handläggningen i HSAN. Jag tog kontakt med den tandläkare i socialstyrelsen, som var föredragande i ansvarsfrågor och med nya fakta i målet blev kollegan frikänd i Kammarrätten.

Inom nämnden var eller blev vi nästan alltid eniga i våra beslut. Jag kan inte erinra mig att någon någonsin reserverade sig. Omröstning kanske förekom någon enstaka gång.

Det grannliga uppdraget att leda förtroendenumnden var mycket berikande, det rådde gott kamratskap och vi var förvissade om att vi utförde ett viktigt arbete i "förtroende".

Kvinnliga tandläkare i Göteborg - en livaktig förening

Edith Hammarskjöld

Kvinor kan är en i våra dagar ofta använd sentens. Redan på 30-talet hade denna sentens anammats och bevisats av de vördade stiftarna av Föreningen Kvinnliga Tandläkare i Göteborg. I 40 år hade Göteborgs Tandläkare-Sällskap existerat. De kvinnliga kollegerna hade där fört en diskret och tillbakadragen tillvaro. De visste inte ens hur de skulle titulera varandra - fröken, frun, doktorn eller tandläkaren? Som väl är har tiderna förändrats! Få kvinnor vågade yttra sig på sammanträdena och ingen var representerad i styrelser eller nämnder! Det var tider det för de manliga kollegerna!

Föreningen Kvinnliga Tandläkare bildades i nära anslutning till Centralkommittén för kvinnoorganisationer i Göteborg. Denna hade bildats för att bevaka kvinnors intressen i samhället. Då var det inte självklart att en gift kvinna fick inneha en kommunal tjänst och fanns det en manlig och en kvinnlig sökande till samma tjänst var utgången given på förhand.

Det första samkvämet - det hette så på den tiden - ägde rum den 11:e oktober 1933. Initiativet togs av Lisa Andrén, Karin Thorleif och Inga Florén. Det beslöts då om en årsavgift på 50 öre varav 10 öre skulle gå till Centralkommittén. Medlemsantalet var från början ca 15 stycken och är väl nu 10 gånger större. Någon anslutning till Kvinnliga Tandläkarklubben i Stockholm, som

bildats 15 år tidigare, blev aldrig aktuell.

Föreningens målsättning är blott och bart "Trevlig samvaro och brytande av dubbelarbetande kvinnors isolering". Alla fackliga problem lösas gemensamt med våra manliga kolleger inom Göteborgs Tandläkare-Sällskaps ram.

Från 60-talet har föreningen ingen bindning till Centralkommittén.

Medlemmarna träffas två gånger årligen och alla är välkomna. Föreningen har lämnat ekonomiskt bidrag till diverse hjälporganisationer och stadda vid god kassa har vi bidragit till förskönande av Sällskapets lokaler och även till odontologernas kårlokaler.

För övrigt är vårt motto att vi skall ha trevligt tillsammans. Och trevligt och roligt har vi haft varje gång vi träffats, d.v.s. en gång på hösten och en gång på våren.

De första årens samkväm bestod i all enkelhet av té och smörgåsar och underhållningen utgjordes av strumpstoppning och stickning. Under finsk-ryska vinterkriget blev det mycket stickat till de finska soldaterna.

I anledning av föreningens 10-årsjubileum anordnades en större fest till vilken även de manliga kollegerna hade inbjudits att delta. Det var underhållning med sketcher och kupletter och "ett tal till mannen" av Ellen Löfmarck.

Härmed var första steget taget till mera storstilade sammanträden. Vi har bland annat satsat på kulturell underhållning som konstatställningar och teaterföreställningar. Vi har besett såväl Stadsteatern som Stora Teatern från källaren till vinden, och vi har underhållits av såväl chalmeristernas som medicinarnas och odontologernas spexare, som kommit till våra möten och roat oss.

För att inte framstå som "vanliga kalvstekar", som Tandläkare-Sällskapets hedersledamot Bertil Setterbom liknade de kvinnliga kollegerna vid, har vi ägnat många

möten åt skönhetsvård och klädvisningar.

De enkla tésupéerna försvann och ersattes av nog så lukulliska måltider. På sammanträdena har vi sökt oss till stadens omgivningar och avnjutit den tidiga våren både vid havet och inåt landet och låtit oss serveras läckra supéer på lämpliga näringsställen.

Mycket mer skulle kunna förtälas om kvinnliga tandläkares trivsamma och roliga samvaro, men det får kommande generationer orda om och bevisa att vårt motto från 1933 - "kvinnor kan" - fortfarande gäller.

Festerna - livsglädjen

Bengt Gustafsson

När jag som färdig tandläkare återvände till Göteborg från Kungliga huvudstaden, så var jag väl redan då litet "miljöskadad" av studieåren.

Studierna tog naturligtvis sin rundliga tid, men det blev även tid för andra aktiviteter: ölaftnar, luciafirande, vårbaler, höstbaler med "Smockarevyer", kontakter med våra nordiska grannar osv.

Om man nu var intresserad av sådant, och det var man ju. Ryktet hade kanske gått mig i förväg, ty när jag nu skulle starta min "karriär" i hemstaden 1950 så blev det inte några anbud om höga styrelseposter. Ej heller blev jag anmodad att hålla föredrag och delge kollegerna mina rön och erfarenheter som tandläkare. Nej, det blev ganska omgående inträde i klubbverket, men jag insåg snart, att detta var en ganska viktig del av arbetet i GTS.

Varför?

Jo, GTS var, som jag vill minnas den enda lokalföreningen i vårt land med en egen fastighet, med egna klubblokaler. Vi hade ett "hem", ett trivsamt sådant, och detta tack vare framsynta förfäder.

Vi hade en husmor, Fru Kjellgren, som under många år skötte om lokalerna och svarade för maten. Fru Kjellgren älskade

GTS. Hon bodde i fastigheten och stod mer eller mindre ständigt till förfogande för att ordna kalas. Därför blev varje månads-sammanträde till en fest, där kollegorna efter mötet kunde njuta av smörgåsbordet och varma rätter och där det vid kaffet alltid traditionsenligt hurrades för GTS.

Fru Kjellgren hade tidigare varit anställd på Härlanda fängelse och också där var hon mycket uppskattad. En gång på äldre dar beklagade hon sig för Per Torell över att hon hade svårt att känna igen bekanta som hon mötte på gatan. Hon hade svårt att se "om det var en tandläkare eller en vanlig bov".

Trots att medlemsantalet inte var så stort då, var det alltid minst 50-60 som deltog i eftersitsen. Allt detta, inklusive all dryckjöm, även den sista nattgroggen kostade då 15 kronor! När vi så småningom tvingades höja avgiften till 20 kronor, blev det en sådan proteststorm, att jag nästan tvingades lämna klubbverket.

Som sagt, varje möte var en fest och vi kom sällan hem före kl.02.00, sedan vi fått iväg de sista "nattgästerna", oftast Eking, Trolle, Gånge, Göransson, Kling, Sällström, Fengen m.fl.

Arbetet i klubbverket hade dock varit jobbigare på 40-talet, då Bertil Setterbom var klubbmästare. Han berättade att han med gengasdriven bil fick åka runt på landsbygden och skaffa mat med eller utan

kuponger och sedan med hjälp av hoplånade motböcker köpa in dryckerna.

Den största festen varje år var naturligtvis högtidsdagen. Den firades under många år på gamla anrika Grand Hotell. Sammanträdet hölls i den vackra vinterträdgården och därefter följde middag med dans med 150-200 gäster alla högtidsklädda, lång klänning och frack. Det var fest dé!!

En annan fest ej att förglömma var Luciafesten, som firades på Erik Dahlbergs-gatan. Alltid välbesökt och med god stämning.

Jag kunde under många år presentera en skönsjungande Lucia från Stora Teatern och hon gav en stämningsfull inramning åt kvällen.

Även om Luciakvällen blev sen, ibland mycket sen, så ställde kollegorna upp, man - och kvinnngrant nästa dag, ty då var det barnfest. Barnen bjöds på juldans, trolleri, film, fiskdamm. Leken: "På backen - i bäcken" där det gäller att hoppa över ett rep som ligger på golvet introducerades i början av 60-talet och blev av någon anledning mycket populär. De som var barn då är nu på 90-talet där med egna barn och leken lever vidare.

Medan barnen lekte kunde föräldrarna njuta av julbordet en trappa ner. Luciafirandet för de vuxna är sedan många år borta, men barnfesterna lever kvar, lika populära, lika välbesökta av lika underbara finkladda barn. Själv har jag inte missat en barnfest sedan slutet av 50-talet. De sista 30 åren har jag tillsammans med min vän Krister på gitarr svarat för musiken. Att vi fått hålla på så länge beror inte på musikaliska kvalifikationer utan på ekonomin. Vi spelar utan gage och har därför ingen konkurrens, och vi är helt överens om att barnfesten på sitt sätt är en av årets höjdpunkter.

Så har vi de många mötena med våra nordiska grannar. Oförglömliga resor till

Danmark, Norge och Finland och lika trivsamma möten, när GTS stod som värd. Vid ett tillfälle var Odontologiska Samfundet här och det stora kalaset förlades till Älvsborgs fästning. Samling på Stenpiren där drink serverades i plastmuggar i sidenband, för att kunna hängas runt halsen. Det var bara det att om man drack från fel sida, så rann en del av drinken ut innan den nådde munnen! Och eftersom drinken var röd och många bar ljusa värkläder, så blev det en "färgad" avresa. Men efter ytterligare drink under båtresan var stämningen åter på topp. Så guiden, som visade fästningen, hade säkert haft mer uppmärksamma åhörare än detta hundratal glada odontologer.

Under kvällen blev en av våra finska vänner så förälskad i en skönsjungande göteborgskollega att han ville hoppa av, begära odontologisk asyl och stanna kvar i Göteborg. Vi lyckades avstyra detta! Besöket avslutades dagen efter med lunch hemma hos Margit och Per-Åke, där vi fick lära oss en finsk bordsvisa. En mycket ovanlig och udda sådan som följt oss genom åren:

Två små gröna älgar skulle till att dö
Klättra upp i granen, svalka sig med snö
Det var så skönt, så skönt, för två små älgar

Lunchen blev naturligtvis längre än väntat. Det var så svårt att skiljas. Så småningom kom bussarna iväg, men båten i Stockholm lär ha fått uppskjuta avgången ett par timmar. Det var fest dé!

Även tillsammans med våra danska vänner besökte vi Älvsborgs fästning. Denna gång var det lunch och visa av skadan blev det inga muggar med halsband, men stämningen var lika god. Som vanligt hade vi med oss vårt husband, Hasse Dahlbergs kvartett, som svarade för dansmusiken under många år. På hemvägen mellanlandade vi hos Barbro och Bengt Waldenström på ett litet avskedsparty - det gällde att taga vara på

varje minut av samvaro. Denna gång lyckades vi komma iväg i tid, så Danmarks-färjan slapp vänta. Men det var på gränsen!

Sång och musik har alltid varit en viktig del av våra fester, otaliga är de fina texter som skrivits av Lasse Palmgren, Per-Åke Henrikson och Göran Wassén med Per-Åke som huvudförfattare. Deras revybanda började redan under "Käftistiden" på Holländaregatan och deras framträdanden har varit många under åren. Fortfarande minns vi "De gamla proteserna", "Göteborgsvisan", "Blir man sådan av kärleken", "Gamla goda vänner" osv. Alltid elegant genomförda. Kanske kan det bli en come-back till jubiléet.

Till 75-årsjubiléet 1968 ville vi bjuda på underhållning av annat slag. Vi hade bildat en dubbelkvartett med Eva och Gerd sopraner, Gudrun och Gunbritt altar, Ralf och Bengt tenorer och Ingvar och Gunnar basar. Artistnamnet på gruppen blev "Tandhalsarna", som alltså hade världspremiär vid jubileumsbanketten på Börsen. Vi höll sedan ihop under ganska många år och fick många tillfällen att bjuda på underhållning. Vid ett tillfälle vid en räkfest, fick vi förstärkning i basstämmen av ingen mindre än Jens Jörgen Pindborg - SUCCÉ!

Ännu ett minne!

En internationell barntandläkarkongress var förlagd till Göteborg och pågick under en vecka. En kväll skulle GTS stå som värd för ett party i våra klubblokaler. Vi var nog en aning nervösa. Så många olika nationaliteter och kanske litet språksvårigheter. Då gällde det gamla vanliga, säkra receptet. Med hjälp av generösa kollegor kunde vi starta med flera och stora drinkar. Ganska snart försvann alla språkbarriärer. Allmän förbrödning mellan ryss och engelsman, mellan nordbo och sydeuropé.

Vid slutet av måltiden blev en liten holländska så sångglad, att hon ställde sig på stolen och sjöng en visa med 8-10 verser. På holländska! Ingen förstod någonting, men hon var lycklig och bifallet enormt. Vid avresan fick vi veta att kvällen på GTS varit veckans höjdpunkt. Vi solade oss i glansen.

Även vad det gäller dansmusik har GTS varit självförsörjande. Det började i liten skala och vi kallade oss omväxlande "Tre, Fyra och Fem Amalgam", "Gässlingarna" (på gåsfesten), "Amalgam Stompers", "The Compositors", för att slutligen bli en sextett, "Apollonia Swing".

Vid särskilt högtidliga tillfällen har vi på senare år haft en gästsolist, som under allmänt jubel sjungit bl.a. "All of me", "I can't give you anything but love". Den internationellt kände - vår nuvarande ordförande - Sverker Toreskog, en härlig entertainer!

Att få skriva litet om de glada festerna har varit mycket angenämt - ett litet axplock från mina 42 år i GTS. Det har väckt så många glada minnen till livs, och jag inser mer och mer vilket privilegium det är att vara med i GTS, med kollegialitet, kamratskap, glatt och trivsamt umgänge, med fortbildning, stöd till forskning och förmåliga föredragshållare.

Och vad rör sig nu i huvudet på en äldre Göteborgstandläkare inför 100-års jubiléet? Nostalgin tränger på och jag hoppas att våra högtidsdagar åter skall bli vad de en gång var - festliga och högtidliga.

Att vi åter kan få igång utbytet med våra nordiska grannar som är så viktigt och givande. Att våra månadsmöten vitaliseras, så att vi i större utsträckning kan locka våra yngre kollegor till våra trivsamma lokaler, vårt "hem".

Och som en lyckönskan till GTS inför nästa sekel ber jag få avsluta med ännu ett alster av Per-Åke Henrikson, hans underbara hyllning till Göteborg, skriven under en storm på Atlanten och framförd vid en

jubileumsfest:

Mel: Walking my baby back home

Sommaren går,
det blir höst, det blir vår
och vinter på gator och torg.
På Avenuen
strör Kung Bore menuen
över ett vitt Göteborg.

Mot himlens blå
silhuetterna stå
vid kajerna kran efter kran
Båtar och varv,
vilket lysande arv
som är en stolthet i sta'n.

Den stad, som är vår
som år efter år
ger saltmättad doft av amour.
Den stad, som är hamn
och flicka och famn
och där som förtrollningen bor.

Tag en bukett,
tag den största du sett
av rosor i fång och i korg
Sjung din ballad

sjung om städernas stad
staden, som är Göteborg

Tänk dej en vår
när som knopparna står
mot skiraste grönt i allén
Tänk dej en bänk
och så fortsatt och tänk
evig är kärleksturnén.

Se Liseberg
fullt av flickor och färg
en nöjenas nöjesoas,
jazz och polkett
i en glad operett
dragen av lyckans pegas.

Ett kutterbehag i kärt Långedrag
en segling när startskottet går
en brygga, en vals
en fiskmås ger hals
och allt blir musik, där du går.

Stockholm, Paris
och Venedig får pris
som skönhetsens bländande borg
Slå den i ring
Ändå finns ingenting,
ingenting som Göteborg

Apropos glada fester ber redaktören få tillägga...

Vid Sällskapetets 60-årsjubileum 1953 gick den avslutande festbanketten av stapeln på Restaurant Valand. Det var en lördag och kvällstidningarnas löpsedlar berättade i braskande rubriker om "Sockerindustri och tänder". Det gällde stödet till Vipeholms-

undersökningarna, vars huvudresultat just publicerats. En liten kabaré var utlovad av Per-Åke Henrikson, Lasse Palmgren, Göran Wassén, Bengt Gustafsson och Olle Genberg. Till en av kupletterna hade man valt melodin "Det är grabben med choklad i...". Med

anledning av det färska pressmeddelandet skrev Per-Åke ytterligare en vers. Det skedde minuterna innan entrén och den kom därför aldrig på pränt.

Jubileumsredaktören, som inte var med på festen, men som var med på Vipeholm tycker att den bör bevaras till eftervärlden. Den lyder:

T.T.'s sista nytt
första sidan prytt:
Socker, socker, socker, det är melodin.
I den polemik,
som förts i fet rubrik,
undrar ni kanhända vem som är Westin?

Jo, de´e´ grabben med choklad i.

Rektorskedjan kan han ta´ i.
Karies det är hans levebröd.
Söta toffees skall få bli det stöd,
som visar pH i saliven
är boven. Segern den är given,
och Vipeholm skall bli ett Waterloo
för smetig massa ifrån Marabou.

För att en yngre generation skall fatta finessen, hänvisas till förordet i Vipeholmsboken, där Westins namn står inklämt mellan Blix och Abdon, som var Sockerindustrins respektive Choklad- och Konfektyrfabrikantföreningens vetenskapliga rådgivare. För dem som inte hört Gösta Westin föreläsa hänvisas till Per Torell's citat från Westin's föredrag i Sällskapet på sidorna 31 och 32.

Och varför inte låta jubileumsbokens läsare också ta del av klassikern "De gamla proteserna":

Mel. Varför eldar ni inte för kråkorna?

Munnar utan tänder var vårt levebröd.
En protes så röd
vi vår nästa bjöd.
Klapper av porslin det var den
glada sång,
som vi hörde dagen lång.
Nu har kåren kommit helt ur gängorna
i refrängerna
saknas tängerna.
Buccal up and lingual low,
sånt djädrans prat.
Tror ni det ger resultat!

Refr.

Nej, tillbaks till de gamla proteserna!
Dom var bra! Dom var bra!
Varför bråkar ni om anamneserna.
Låt dom va! Låt dom va!
Dom har suttit och sugit på gummorna
Dom har lyst på begravning och dans.

Vi tog avtryck och tänkte på summorna,
som gav åt vårt bankkonto glans.
Så tillbaks till de gamla proteserna.
Dom var bra! Dom var bra!
Har dom passat på oss och kineserna,
så är dom bra! Visst är dom bra!

Tänk på gamla, kära Hippokraterna,
som på gatorna
gav kamraterna
litet gammal kinabark och åder slog,
blott ett fåtal av dem dog.
Nu får alla sjuka injektion så fin.
i penicillin
ligger melodin.
Sulfa, arsenik man får till dagligt bröd.
Det blir läkekonstens död.

Refr.

Nej, tillbaks till de gamla profeterna!
Dom var bra! Dom var bra!
Varför tjötar ni om spirocheterna.

Låt dom va! Låt dom va!
 Med spanska små flugor på nätterna,
 dom botade närapå allt,
 Och spindlar dom la´ i closetterna
 så alla bakterierna svalt.
 Nej, tillbaks till de gamla profeterna.
 Dom var bra! Dom var bra!
 Har dom passat ibland minareterna
 så är dom bra. Visst är dom bra!

Kvinnan av idag vill vara stolt och sval,
 hennes ideal
 är en kysk vestal.
 Hon blir riksdagskvinna, advokat
 och präst
 och i allt skall hon va bäst.
 Förr hon strunta gladeligt i reformerna

så i normerna
 Venusformerna.
 Tänk om Casanova levt i denna tid,
 tror Ni ej han blev frigid!
 Refr.
 Nej tillbaks till dom gamla maitresserna!
 Dom var bra! Dom var bra!
 Pompadour hon rev kronor av hjässorna!
 Hon var bra! Hon var bra!
 Det var charm hos var söt rokokokokott,
 hos madam Bovary fanns det glöd.
 Kardinaler och munkar i röd kalott,
 dom älska i lust och i nöd.
 Så, tillbaka till de gamla maitresserna!
 Dom var bra! Dom var bra!
 Har dom passat åt oss och åt kineserna
 så är dom bra. Visst är dom bra!

Det populära husbandet.

Jag, en vanlig GTS-are!

Anders Ewert

U ngefär när GTS firade sitt 75-års jubileum började jag studera till tandläkare. Nu är jag fyrtiofyra år, kanske ganska nära genomsnittet för medlemmarna i Sällskapet. Min praktik ligger i Östra Nordstan - Göteborgs centrala köpcentrum - och bland mina patienter har jag ganska många "vanliga" Göteborgare med mer eller mindre akuta vårdproblem. Kanske numera allt färre akuta - tyvärr.

Jag är pappa till tre barn, två pojkar och en flicka, som kom på sladden nio år efter rödtotten. Alla barnen har samma moder, som också är tandläkare. Jag har villa, TV och bil. Ganska typiskt men jag har dock ej video, vilket retar barnen en del. Jag spelar ej golf utan satsar min fritid på segling och något skidåkning. Barnen "tvingas" att göra detsamma. Då och då åker jag utomlands.

Men hur kom det sig då att jag blev tandläkare? Alltsedan småskoleåldern har jag velat bli tandläkare, men varför har jag många gånger undrat? Jag hade aldrig några håll, när kompisarna hade mellan tjugofem och trettio. Jag fick alltid beröm och uppmuntran. En sak som även säkert bidrog till mitt val var, att min tandläkare alltid hade en snygg sköterska. Det skulle jag också ha.

Efterhand som jag blev äldre förstod jag också att "tandläkeriet" var ett fritt yrke, där jag bestämde och skulle tjäna bra med pengar. Så jag sökte till nya "käftis" i Göteborg och kom in. Fem år av mitt liv gick

alldeles för fort. Jag trivdes på skolan, har alltid gillat skolor, även om studierna gick både upp och ner. På våren 1973 fick jag min examen och kunde söka jobb, vilket jag väntade med tills alla kurskamraterna hade fått sina - då kunde jag nästan välja och vraka.

Jag hade svårt att lämna Göteborg, så jag fick mitt första jobb i folktandvården. Gammal frisörstol och remborr från taket. "Dé vå grejer det!" och spännande var det, men tyvärr, det där med fritt yrke kom något på skam! Jobbade jag över tiden stod personalen och hängde i klasar vid min dörr och sa att jag skulle skynda mig. De hade inte tid, och var jag klar för tidigt, t ex vid sent återbud eller uteblivande och tänkte gå hem, fick jag höra - "Har du egna tider?"

Det var inte lätt att anpassa sig. 1968-års revolutionsanda började åter sjuda i mig men jag gjorde ingen revolution. Nej, mina borgerliga ideal tog överhanden. Det var ett trevligt år. Jag hade min "etta" på gångavstånd och inga studier eller väntande arbete hemma. Jag var fri såsom fågeln.

Socialisering var poppis på sjuttioalet och det skulle även drabba tandvården, så innan porten slogs igen för det fria yrket jag trodde det var, skaffade jag mitt etablerings-tillstånd 11 april 1974. Jag tror jag var den siste som försäkringskassan tillät etablera sig som privattandläkare i Göteborg. Efter ytterligare ett halvår började jag privat heltid.

Det var då drömyrket fick sig en knäck till!
"F-n va' papper man behövde fylla i!!"
Koder, siffror och inte minst förhands-
prövningar.

Ja apropå förhandsprövning: en historia:
Jag hade satt upp två timmar parodontal-
kirurgi, varpå en förtroendetandläkare ringer
och frågar:

- Räcker det inte med 45 minuter?
- Nä!?
- Är du någon slags specialist då?
- Nä, just därför!!

Terapival kan ofta diskuteras, men en
förtroendetandläkares roll bör vara, enligt
min åsikt, att bara ingripa, när behandlingen
är kontraindicerad eller innehåller andra
uppenbara felaktigheter.

Efter fyra år började jag arbeta halvtid på
"käftis", på cariologiavdelningen, som då var
under Bo Krasses ledning. Han var en klok
man, ty han insåg, att det jag inte hade i
huvudet, det hade jag i knäna. Något
forskarämne var jag inte, men jag var på
klinikplanet när jag skulle vara där. Jag
gjorde ett mellanspel på avdelningen för
endodonti, för att efter tolv år hoppa av
Käftis, lagom till det att folktandvården tog
över. Det var också en bra tid i mitt liv, då
jag lärde mig mycket. Inte bara om tänder.

Nu har jag arbetat som tandläkare i tjugo
år. Blev det då, som jag tänkt? Ja och nej.
Läs och häpna! Det är faktiskt lika roligt
som första året. Jag finner patientkontakten
våldigt stimulerande även om jag för de
flesta är något obehagligt, som gör intrång i
deras munnar. Det finns alltid något korn,
man kan stoppa i sig varje dag. Man är sin
egen som privatpraktiker även om friheten
blir mer och mer beskuren. Tyvärr gäller
detta även ekonomin. Man skär ju inte guld
med täljkniv, men den uppfattningen har folk
i gemen. Det gäller att inte hamna i för stora
ekorrhjul. Jag vill kunna gå när sista patient
lämnat återbud och gör det också och
försöker inte till varje pris leta reda på någon

ny patient. Och jag tycker också om att
någon gång få den lilla extra tuppluren på
morgonen. En sak som jag gärna vill
framhålla, som gör arbetet roligt, är mina
kolleger och övrig personal. De har en sund
inställning till yrket. Vi är inte ofelbara!
vilket jag upplever tandläkare säger sig vara
när de kommer i flock. Men varför allt detta
tjafs mellan privattandläkare och folktand-
vårdstandläkare? Vi är redan en liten kår.
Den lede f-n är staten eller kommunen och
inte kollegerna. Tillsammans kan vi kanske
åstadkomma något för kåren positivt och
behöver inte som nu misskreditera än den
ena än den andre. Vi måste hålla ihop!

Hur ser jag då på yrket i framtiden? Just
nu är det populärt att delegera. Tandläkare
ska göra mindre och mindre och öka
bördorna på övrig personal. Detta passar inte
mig om jag inte får segla i stället. Man
behöver variera, borra, ta avtryck, räkna
mutans och "tjöta". Det ingår, men tyvärr
suddas gränserna ut. Nu ska vi ta blodtryck
och puls mm. Se på "Kosterhälsan". Det blir
allt svårare och svårare. Jag kanske skulle
sökt till medicin i alla fall? Se t.ex bara på
amalgamet! Vad är rätt? Vad är fel? Jo,
mycket är fel!

En sak höll jag på att glömma. Gamla fina
GTS! Göteborgs Tandläkare-Sällskap! Första
gången som jag kom i kontakt med GTS var
när jag gick nionde termin. Något landsting
hade bjudit kursen på mutmiddag i lokalerna
på Erik Dahlbergsgatan. Det var med bävan
man klev in. Det satt rader av bistra gubbar
längs väggarna överallt. Det kan inte ha varit
roligt då, så bistra som de såg ut. Nästa gång
jag var där blev jag invald som medlem men
"aj,aj,aj", jag "råkade" ha jeans på mig, vilket
också några fler nyinvalda kolleger hade. Det
var inte poppis, det insåg jag mycket fort.
Det var ett mycket konservativt sällskap.
Nytänkande lyste med sin frånvaro. Det var
en tröjka, möjligen en kvartett, på första
raden som styrde och ställde. Det är väl först
nu på nittioalet, sedan Sverker blivit ordför-

ande, som tiden hunnit ifatt. Men trots detta har det alltid varit med stort intresse, som jag sett och ser fram emot utskick från GTS. Vad handlar nästa föredrag om? Vem föreläser? Nya medlemmar? Och inte minst meddelande från klubbverket, där jag faktiskt själv var med i tre år.

Jag önskar GTS lycka till med de nästa 100 åren. Det är fint med tradition och gamla anor, som jag hoppas framtidens generationer också får uppleva. Men om Sällskapet skall bli lika framgångsrikt som det tidigare varit, tror jag att det måste bli en annan dialog och att umgängesformerna måste ändras. Hela samhället har förändrats och liknade förändringar måste ske inom Sällskapet. Vi, som nu är i aktiv ålder och

har barn har så många andra intressen och skyldigheter såsom föreningar och föräldramöten, som vi måste gå på. Men om Sällskapet i sin verksamhet tänkte litet mer på det så tror jag att många fler av oss vanliga GTS-are skulle möta upp vid sammanträden, fester och demonstrationsdagar.

Ja-a! Detta var några ord från en "vanlig" GTS-are eller kanske i ert tycke en ovanlig. Jag önskar alla kolleger en god fortsättning även efter 1993 och vill också rikta en sista uppmaning till er.

Var Glada! Ty vi lever i den bästa av världar.

Gamla medlemmar minns

Bo Krasse

På initiativ av ordföranden och jubileumsredaktören samlades en februari-kväll 1992 ett antal äldre medlemmar och funktionärer i Sällskapets lokaler kring sillbord, öl och snaps. Tunghäftan försvann, minnena rann till och erinringarna från flydda tider lagrades med modern teknik på band. Stämningen steg och därmed störningarna på bandet men något kunde tydas och har bevarats åt eftervärlden.

Närvarande i anciennitet voro: Paul Göransson, Ture Isaksson, Ragnar Granerus, Gösta Johansson, Per Torell, Astrid Torell, Alf Öhman, Åke Möller, Per-Åke Henrikson, Birgit Thilander, Bengt Gustafsson, Jan Erik Lövgren.

Av Sällskapets funktionärer deltog förutom ordföranden Sverker Toreskog och jubileumsredaktören Bo Krasse, sekreteraren Claes-Göran Emilson, arkivarien Göran Granath och demonstrationsnämndens ordförande Jan Holmström, som skötte bandinspelningen.

Andra tider, andra seder

En av de äldsta medlemmarna Ture Isaksson berättade om sin första kväll på Sällskapet 1932 så här: "När vi kom ner efter sammanträdet fanns det bara en plats kvar. Det visade sig vara vid det bordet där honoratiores brukade sitta. Och jag, ung och grön, satte mig på den lediga platsen.

Honoratiores på den tiden var Ernst Blomberg, Karl Thorleif, Karin Thorleif och några till. Det blev för mig en fantastisk kväll. De betraktade mig som en jämbördig, jag en enkel kollega från norra Bohuslän. Och vid nästa sammanträde kände de igen mig. Det ledde till att jag från början kom att känna mig hemma i Sällskapet. En sådan värme och vänlighet som jag mötte i Sällskapet har jag inte träffat på i någon annan förening. Man mötte vänlighet och gemenskap men därmed var inte sagt att respekten för de äldre kollegerna var borta", sade Ture Isaksson.

"Nej", sade Astrid Torell, "på den tiden var inte de yngre automatiskt Du med äldre kolleger. Jag arbetade på kliniken på Kungsladugård och där var det fru Lindberger, fru Atterfeldt och kollega (Åke) Ohlsson. Jag teg".

"Ja", sade Ture Isaksson, "jag minns än idag hur högtidligt det var när Ruben Florath lade bort titlarna med mig - jag minns precis vid vilket bord det var".

"För oss kvinnliga kolleger var det extra besvärligt", sade Astrid Torell. "Som yngre kunde vi inte lägga bort titlarna med de äldre och de kunde ju inte lägga bort titlarna med oss för att vi var kvinnor. Och för ingifta, icke kolleger, var det ännu mer komplicerat. Förbundsavdelningens sammanträden var faktiskt en slags herrklubb. När jag som ny medlem dristade mig att gå dit påpekade klubbmästaren att kvinnliga kolleger inte

brukade deltaga. Varför? Var det kanske för att förskona oss från trista förbunds-angelägenheter eller från att titta för djupt i de stora 'förbundsglasen' som användes vid dessa exklusiva tillfällen".

Men tiderna förändrades. "I förtroendekommittén började vi få klagomål från äldre kolleger över att yngre var uppstudsiga men också från yngre kolleger", sade Ture Isaksson. "De klagade som assistenter över att äldre kolleger gick ut i väntrummet och tittade deras patienter i munnen".

Det mest väsentliga

Jubileumsredaktören frågade de äldre kollegerna vilken av Sällskapets olika verksamheter de ansåg varit mest betydelsefull. Det var allmän enighet om att förmedlande av kunskap och yrkeserfarenhet varit den viktigaste.

Gösta Johansson uttryckte saken så här: "Tidigare har det ju alltid varit så att de äldre svarat för både kamratskap och kunnande. Det var det vi sökte och fann på Sällskapet. GTS var vårt universitet".

Åke Möller anknöt till diskussionen om den positiva andan i Sällskapet och dess roll som forum för kunskapsförmedling: "När jag var med på mitt första sammanträde 1943 var Åke Wikblad ordförande. Jag steg fram och sa att jag var ny och blev vänligt omhändertagen. Man kände genast stor värme. Men jag vill tillägga en annan sak, nämligen att de äldre också var intresserade av att lära av oss yngre. Redan vid ett av mina första sammanträden - det var vid sittningen efteråt - sa en av de äldre kollegerna: 'Du har litet andra synpunkter än vi när Du jobbar - skulle inte Du kunna hålla ett föredrag för oss'? Och jag i min gröna ungdom fick förtroendet att tala om 'Rationellt kliniskt arbete'. Det ledde till att jag blev ombedd att tala på andra håll i landet. Så småningom kom jag att intressera

mig för rotbehandling och när kollegerna hörde det så kom de och frågade om jag inte kunde ta hand om någon patient, som de haft besvär med. Det var ytterligare en sak som var av stor betydelse på den tiden - större då än nu. Sällskapet hade fonder från vilka man kunde få stöd till en undersökning. Jag skulle vilja understryka att om inte GTS hade funnits så hade jag nog inte fortsatt att försöka skaffa mig ny kunskap och inte kommit in på mikrobiologin - det gjorde jag tack vare Sällskapet."

Paul Göransson framhöll den betydelse som Sällskapets fortsättningskursverksamhet hade haft "Vi hade de bästa kurserna i landet. I alla fall kom de först till Göteborg." Alf Öhman betonade att orsaken till det var kanske inte det geografiska läget utan att det fanns ett helt gäng - Gösta Johansson, Ragnar Granerus, Paul Göransson - som fått utbildning i U.S.A. och därigenom skaffat sig värdefulla kontakter.

"Förr i tiden fanns det inga specialister eller specialistkliniker till vilka man kunde skicka sina patienter - men man kunde ta med sig några röntgenplåtar i fickan till Sällskapet och fråga äldre kolleger till råds" framhöll Per Torell. "Nu är förhållandena annorlunda - nu har vi en fakultet och specialistkliniker - det kanske är en del av förklaringen till svårigheterna att locka folk till sammanträdena".

Vid sidan av kunskapsförmedlingen ansågs kamratskapet och den sociala samvaron som mest betydelsefull. Värdet av att kunna träffas i egna lokaler i vardag och vid festliga tillfällen betonades. Dessa delar av verksamheten har fått sin egen belysning liksom det interskandinaviska samarbetet, som också ingående diskuterades.

Gamla protokoll

Per-Åke Henrikson tyckte det var synd att man inte längre läste upp föregående

sammanträdes protokoll. "I gamla protokoll finns många pärlor. Jag skall bara ta ett exempel från 1923. Där står det så här: "Med anledning av att amerikanska immigrationsmyndigheterna ej lämna inresetillstånd till dem som hava en dålig munhygien uppdrogs åt styrelsen på förslag av hr Hjalmar Carlson att avsända en skrivelse till amerikanska konsulatet för att taga reda på efter vilka principer tandvården skall vara verkställd för att emigranterna skall tillförsäkras inresetillstånd. Svar hade inkommit av följande lydelse: Några vissa bestämmelser finns ej men myndigheterna kunna icke medgiva inresetillstånd till dem, vilkas tänder kunna giva upphov till akuta infektioner eller fokala infektioner, vilka kunna hindra immigranterna från att försörja sig i USA." Per-Åke rekommenderade också dem som var intresserade av Sällskapets tidigare öden att läsa protokollet från 75-årsjubiléet, som är utomordentligt utförligt och väl skrivet.

En återgång till gamla traditioner börjar emellertid att skönjas. Under senaste tiden har det allt oftare begärts att föregående sammanträdesprotokoll skall läsas upp.

Närvaron diskuterades

När man hörde de äldre medlemmarna tala om hur väl de en gång i tiden blev omhändertagna av den äldre generationen ställde man sig osökt frågan om det är vårt fel - vi som nu är äldre - att så få av den yngre generationen kommer till våra möten.

Jan Erik Lövgren föreslog att ett faddersystem kanske borde införas. Nuförtiden är det bara ordföranden och sekreteraren som står bakom invalsförslagen. Det vore kanske bra om någon, som hade personlig kontakt med eller kände den som ber att få bli medlem, introducerade honom och till en början tog hand om honom i Sällskapet.

Per-Åke Henrikson genmälde att det var

nog inte bara det att de äldre tog hand om de yngre som gjorde att vi gick på Sällskapet. "Mycket har förändrats sedan 1940-50-talet. Det var helt andra tider. Nästan alla hade någon hemma som tog hand om barnen, vilket man inte har idag. Sällskapet var så att säga vårt andra hem. På fredagarna var det nästan heligt att man skulle gå på Sällskapet. Och efter sammanträdena satt vi här och pratade till långt fram på småtimmarna. Man behövde inte ta en taxi hem - man kunde gå. Jag har många nätter vandrat hem med Bertil Setterbom och lärt mig Göteborgiana".

Framtiden

Ett stort problem är utan tvekan Sällskapets fortsatta verksamhet - efter 100-års jubiléet. Diskussionen gick ungefär så här.

Förr träffades vi på Sällskapet för att lära av varandra och lära varandra. Nu har vi många andra möjligheter att inhämta ny kunskap. Förr hade vi studiecirkelar - kanske sådana kunde prövas igen.

I detta sammanhang kom man in på föreningen "Kvinnliga tandläkare i Göteborg" (se sid 57), vars möten alltid samlar fullt hus. Programmen är aldrig odontologi - sådant finns det nog av på annat håll - utan något aktuellt som kan locka hårt yrkearbetande kvinnor att träffas.

Nya vägar måste prövas men trots att deltagaraktiviteten i sammanträden och kurser är låg var man optimistisk när det gällde framtiden. Äldste medlemmen Paul Göransson, som tackade för kvällen, sade att jubileumsåret inte kunde bli annat än en framgång med en så dynamisk ordförande som Sverker Toreskog.

Det var framsynta kolleger som en gång stiftade sällskapet och andra entusiastiska kolleger bidrog till dess utveckling. Med hjälp av kunniga och dynamiska kolleger kommer GTS att fortsätta att blomstra.

Externa aktiviteter

Interskandinaviskt utbyte - nytta och nöje

Per-Åke Henrikson

Framsynta ledamöter inom Göteborgs Tandläkare-Sällskap insåg tidigt värdet av ett kollegialt nordiskt utbyte. Så blev de många gemensamma mötena med kolleger från Danmark, Finland och Norge till en extra krydda i den vardagliga verksamheten; något som man såg fram emot med stor förväntan. Här förekom inte bara ett rikt utbud av vetenskapliga och kliniska rön och erfarenheter utan blev dessa tillställningar också till givande och hjärtliga evenemang, som öppnade gränser och gav vänner för livet.

GTS:s tidigaste protokoll från styrelse- och sällskapssammanträden finns tyvärr för närvarande inte katalogiserade och tillgängliga för genomläsning. I och med årsbokens tillkomst år 1928 och allt framgent ges dock möjligheter till närmare studium av verksamheten med intressanta inblickar i gången tid. Härav framgår bland annat, att besöken mellan de nordiska ländernas tandläkarföreningar var ett mycket tidigt inslag i umgängeslivet. Sålunda meddelas redan den 11 december 1920, att ordföranden i GTS "Hr Elander lämnade en kort redogörelse för norska tandläkarföreningens årsmöte i Kristiania".

Sammankomster i större skala inleddes 1935 med ett gemensamt möte med Oslo Tannlegeselskap. Från början skedde utbytet två gånger om året. Emellertid gick man så

småningom över till ett sammanträde årligen alternerande mellan Oslo och Göteborg. Tiden tillät inte flera. Finn Gerner och Valter Qvale från Oslo resp. Kristiansand, som är korresponderande ledamöter av G.T.S. har generöst hjälpt mig med fakta ur arkiv och andra handlingar. De har plockat fram intressanta upplysningar och ur deras rapport skall här summariskt berättas:

- att "det förste möte med Göteborgskollegene fant sted i Oslo 1936 i forbindelse med Holmenkollenrennene dette år";

- att "etter initiativ av Østen Kling det første fellesmøte etter krigen fant sted i Göteborg i september 1948;

- att "det følgende år 1949 ble det holdt fellesmøte i Oslo (Sundvollen), videre i Göteborg igjen 1950 - i Oslo 1953 - i Göteborg 1954 - i Oslo 1955 og i Göteborg 1957;

- att "i 1959 Oslo Tannlegeselskap feiret sitt 60 års jubileum som ett tre dagers fellesmøte med Göteborgs Tandläkare-Sällskap på Hankö i juni".

- att vid dette tilfalle Finn Gerner "som formand hadde den store glaede å utnevne Østen Kling og Nils Sällström till aeresmedlemmer, Sten Otto Fengen og Per Torell till korresponderende medlemmer i Oslo Tannlegeselskap";

- att "det sist registrerte fellesmøte i tradisjonell form ble holdt i Göteborg 1965";

- att "et tretriksmöte, hvor Nordjydsk Tandlaegeforening deltog ble holdt i Göteborg 1968 og et tilsvarende arrangement i Sandefjord sommeren 1969";

- att "et siste fellesmöte ble gjennomført 1977 på Ustaøset".

Kontakterna med våra jylländska kolleger är också av gammalt datum och åtskilliga är de av GTS:s medlemmar, som av den anledningen långt före Stena Lines tillkomst korsat Kattegatt. Som ett kuriosum kan man ur ett Sällskapsprotokoll från den 29 mars 1957 under paragraf 5 läsa följande: "Meddelade ordföranden, att ett projekt för att eventuellt ordna en gruppresan till Aalborg med anledning av Nordjydsk Tandlaegeforenings 50-årsjubileum den 24-25 maj hade startat. Båt och buss skulle kosta 30 kronor tur och retur; flyg med chartrat plan cirka 80 kronor." Det var då det!

Med Odontologiska Samfundet i Finland hade endast något enstaka, mera officiellt utbyte förekommit före andra världskriget. Emellertid innebar detta överhuvudtaget ett långt och nedslående avbrott för resor över gränserna och den fina traditionen och kontakten med våra nordiska kolleger och vänner bröts. På vissa sätt försökte dock Sällskapet medlemmar visa sin samhörighet och medkänsla. Bland annat gjordes 1944 en insamling för inköp av förnödenheter till kollegerna i ett hårt ransonerat Norge. En annan insamling gällde Göteborgs adoptivstad Åbo och att finska krigsinvalider, som kom till Göteborg, erhöll fri tandvård av GTS:s medlemmar var naturligtvis en självklarhet. Så kom då äntligen freden och det blåstes nytt liv i de efterlängtnade kontakterna med våra vänner i grannländerna.

Kollegan Ulla Donner från Helsingfors har plockat fram intressanta upplysningar, och i den rika floran av hågkomster från Finland får vi bland annat veta:

- att "Odontologiska Samfundets oktobermöte år 1965 arrangerades tillsammans med Göteborgs Tandläkare-Sällskap".

- att "år 1973 säsongens höjdpunkt utgjordes av Göteborgs Tandläkare-Sällskaps besök i Helsingfors den 14-16 september.

Göteborgstandläkarna med fruar och män mötte upp 99 man starka och även de inhemska kollegerna var talrikt representerade." Här berättas om Kamratafton på Handelsgillet, gemensam lunch i Hotell Hisperias restaurang, bankett i restaurang Royals stora sal och avskedslunch på Fiskartorpet. Men man redogör också för föreläsningdagens innehåll:

Maria Malmström, sedermera professor: "Dentalstatus kontra reumatoid arthrit och därmed besläktade sjukdomar".

Professor Klaus Järvinen: "Atopikern hos tandläkaren".

Med & kir. dr. Barbro Scheinin: "Pre-medicinering vid odontologisk terapi".

Docent Per-Åke Henrikson: "Endokrinologiska sjukdomars manifestationer i munhålan".

År 1981 är G.T.S. ånyo på besök i Helsingfors i strålände majväder och festlig yra. Det vetenskapliga programmet var väl tillgodosett:

Professor Arje Scheinin: "Tänder och Tahiti".

Docent Maria Malmström: "Immunologiska synpunkter på kronisk osteomyelit".

Professor Alf Öhman: "Diagnostik av psykosomatiska symptom i munhåla och käkar".

Övertandläkare Hans Sundberg: "Erfarenheter från svensk tandvårdsförsäkring".

Med Nordisk Odontologisk Förening och Skandinavisk Tandläkarförening har också samsam varit god. Redan 1923 hade N.O.F. ett sammanträde här i Göteborg med legendariske Karl Elander som ordförande.

Från de många sammankomsterna med Skandinavisk Tandläkarförening skall här enbart citeras vad dess dåvarande ordförande Bo Burman inledningsvis yttrade vid Göteborgs Tandläkare-Sällskaps 75-års-

jubileum: "Herr Ordförande, Mina Damer och Herrar! Strax efter sista världskriget så hölls i Göteborg ett inofficiellt skandinaviskt möte. Det var som alltid ett mycket glatt möte, som slutade i gryningen på ett hotellrum med ett inofficiellt skandinaviskt mästerskap i konsten att putta omkull tändsticksaskar med en golfklubba. Som överdomare satt Pelle von Bonsdorff i en magnifik morgonrock mitt i rummet med en grogg i handen. Men det var inte bara därför som vi kommer ihåg denna fest, utan den blev oförglömlig därför att det visade sig, att kamratskapet hade överlevt de sex svåra åren. Vi kunde utan vidare återtaga det skandinaviska tandläkarsamarbetet igen och det var signifikativt, att mötet hölls här i Göteborg, för - som det har betonats från så många håll - Göteborg har faktiskt alltid haft en utomordentlig förmåga att knyta goda kontakter."

Så långt Bo Burman, men vad hände sedan? Tyvärr måste med saknad konstateras, att allt ifrån slutet på 70-talet har dessa givande och sköna sammankomster ebbat ut. Det finns ingen anledning att här

försöka finna orsakerna till detta utan fastmer att uttrycka en innerlig förhoppning om en renässans, en återgång till gammal fin tradition, en tappning av nya årgångar! Denna förhoppning delas av våra finska och norska kolleger.

Ulla Donner skriver sålunda i sitt följebrev att "det blir så sällan man råkas numera. Jag hoppas i alla fall att vi skall råkas i jubileets tecken".

Våra båda norska kolleger slutar sitt brev sålunda: "Siden den tid kan vi ikke se att fellesmøter er holdt, men noen av oss har hatt gleden av å besøke møter i GTS med gåsefest etc. Det er etterhvert skjedd et generasjonsskifte, og vi vil begge sterkt beklage at kontakten for øyeblikket ikke er som den var i disse gode år. Det er sikkert et ønske i begge leire om å finne hverandre igjen. Vi i OTS har alltid fulgt GTS's virke i såväl svensk som skandinavisk sammenheng med interesse og beundring. Vi håper derfor at det forestående 100-års jubileum i GTS vil vekke den gamle kontakten till live igjen".

VARDE SÅ!

GTS och den offentliga tandvården i Göteborg

Yngve Swedberg

Under de hundra år, som GTS existerat, har den kommunala tandvården i Göteborg utvecklats från en enmansklinik till en verksamhet, som omfattar hälften av tandvården i Göteborg räknat i antal tandläkartimmar eller patienter. Avsikten med dessa rader är att kommentera parallella företeelser och samband de två 100-åringarna emellan. Materialet är hämtat från två källor. Den ena är i första hand GTS:s årsböcker, som direkt eller indirekt speglar verksamheten och dessutom skildrar Sällskapets historia. Den andra källan är offentliga handlingar kompletterade med vad författaren själv upplevt under mer än fyrtio år som medlem av GTS och anställd inom kommunens tandvård.

Utgångspunkter

De första initiativen till en offentlig tandvård i Göteborg kom från en av GTS:s stiftare, Victor Bensow, som 1884 startade en kommunal akutmottagning för mindre bemedlade invånare. Han var dessutom initiativtagare till den försöksverksamhet med skoltandvård, som inledde sin verksamhet 1908, och dess chef fram till sin pensionering 1925, då även den nyss nämnda akutmottagningen upphörde.

Tandvård för mindre bemedlade

1938 fattade riksdagen beslut om införande av folktandvård. Den skulle garantera tandvård åt den del av Sveriges befolkning, som av ekonomiska skäl ej tidigare haft möjligheter till sådan. Under de första femtio åren av GTS:s verksamhet diskuterades denna fråga på riksplanet - den första riksdagsmotionen kom 1904. I Göteborg hade då Bensow haft den kommunala akutmottagningen igång i tjugo år. När denne, den göteborgska tandvårdens gigant, gick i pension 1925 uppstod ett vakuum avseende tandvård för de mindre bemedlade. Problemet kom att diskuteras så väl inom GTS som av stadens politiker. En motion i stadsfullmäktige 1926 ledde till ett förslag om möjlighet till "god och billig tandvård" genom inrättande av kommunala tandpolikliniker. GTS avstyrkte detta förslag. I stället förordade man inrättande av en poliklinik för avgiftsfri konserverande tandbehandling åt obemedlade - man ville helt enkelt återuppliva den nedlagda Bensowska verksamheten. Man påpekade att göteborgstandläkarna sedan många år tillämpat priser, som i stort överensstämde med priserna på Stockholms Tandläkarförenings kliniker för billig tandvård.

I juni 1928 fattade stadsfullmäktige

beslut om att upprätta en "tandpoliklinik för beredande av billig tandvård" och en sådan öppnades vid Järntorget i november 1929. 1947 inlemmades såväl den sedan länge permanentade skoltandvården som den då relativt blygsamt utbyggda kommunala vuxentandvården i folktandvårdens statsbidragssystem. Frågan om tandvård för de mindre bemedlade fick därmed en lösning.

Tandvård för barn

Under alla år kan intresset för barnens tandvård spåras i GTS:s annaler. Inte bara för att Bensow under många år var skoltandvårdens chef utan även för att privattandläkarna inom GTS ansåg att barnen på alla sätt skulle fostras till god insikt i tandvårdens och tandhälsans betydelse, även om det skedde i kommunal regi.

Sålunda redovisades skoltandvårdens verksamhet i GTS. Det gavs föreläsningar i barntandvård - även om idéer från Stockholms skoltandvårds chef i början på 1920-talet om delegering till kliniksystarna av puts, tandstensborttagning, kofferdamläggning och profylaktiska åtgärder möttes av hård kritik.

Ett annat exempel på positiv inställning till barntandvård är när de privata tandläkarna under andra världskriget förklarar sig villiga att utan ersättning ta emot finska, belgiska och franska barn för behandling.

Från och med 1950-talet kom privat-tandläkare att efter avtal med kommunen, svara för skoltandvården åt hela årsklasser, men i och med att den kommunala barn- och ungdomstandvården 1980 var helt uppbyggd återstod endast GTS:s engagemang när det gällde att sluta avtal om viss barn-tandvårdsjour.

Forskningssamverkan

Den kommunala verksamheten har också på annat sätt än genom vård bidragit till att förverkliga stiftarnas målsättning. Genom att ställa resurser och patientmaterial till förfogande har kliniska undersökningar kunnat genomföras. Mest kända är studierna på 1960-talet över effekten av olika former av lokal fluorbehandling som närmare refereras på sidan 88 under avsnittet "Forskning med särskild anknytning till GTS och Göteborg". Med stöd från GTS har många kliniska studier genomförts och genom att kommunen ställt resurser till förfogande har även blygsamma bidrag från GTS givit stor avkastning. Det är bara att hoppas att denna samverkan kan fortsätta även under nuvarande kärva tider. Tidigare erfarenheter har ju klart visat att satsning på forskning kan vara en god investering.

Jourverksamheten

Jourfrågan har i alla tider utgjort en för tandläkarkåren gemensam fråga. Parallellt med den kommunala jour, som sjukvården och Bensows verksamhet via akutmottagningen och skoltandvården svarade för, diskuterade man inom GTS hur man bäst skulle ge göteborgarna en god akuttandvårdsservice. Efter ett första försök med en frivillig jour vid detta sekels början, en verksamhet, som snart upphörde, har GTS:s privattandläkarjour fungerat sedan 1933. Från början som en sön- och helgdagsjour kom den från och med 1950 att omfatta även vardagar. Den nuvarande omfattningen, sedan flera år presenterad i de blå sidorna i telefonkatalogen tillsammans med den kommunala jourverksamheten, har funnits sedan 1962.

I samband med fastställandet av reglerna för och omfattningen av jouren 1962

aktualiserades frågan om en gemensam jourklinik. Någon sådan har dock inte kommit till stånd. Den ursprungliga intentionen i GTS om att ge göteborgarna god jourservice är emellertid uppfylld.

Samverkansfrågor

GTS:s ställningstagande till utvecklingen av den samhällseliga tandvården har givetvis präglats av att Sällskapet av naturliga skäl från början var ett privattandläkarnas forum. Allt eftersom tjänstetandläkarkåren efter andra världskriget växte, blev samverkansfrågorna mellan vårdsektorerna mer och mer svårhanterliga. Längre kunde dessa frågor hanteras inom Sveriges Tandläkarförbunds organisation - för Göteborgs del blev det GTS:s förbundsavdelning och dess avdelningar, som svarade för den hanteringen - men sedan GTS blev en lokalförening av STF har givetvis de fackliga frågorna nått även Sällskapet. Att den ursprungliga synen från stiftarnas dagar på hur tandvård skall bedrivas dock lever kvar, beror på i första hand två faktorer.

Först och främst har nästan all formell samverkan mellan privat och offentlig tandvård under 1980-talet lyfts ut ur GTS. Idag är det särskilda organ, som har att utveckla och förhandla om samverkansfrågorna privat och offentlig tandvårdsverksamhet emellan. Avtalsslutande parter kan därigenom exempelvis utgöras av en kommunal tandvårdshuvudman och ett privat vårdbolag.

Dagens formella frågor i Göteborg rörande den kommunala tandvårdshuvudmannens ansvar för tandvårdens planering enligt tandvårdslagen sker i ett samverkansorgan "Göteborgs stads tandvårdssamarbetsgrupp", GÖTASAM, där inte GTS och dess tandläkare, utan Göteborgs stads tandvårdsnämnd och PT-vård AB, Göteborg, tecknat avtal om samverkan.

Den andra faktorn av betydelse för bevarandet av stiftarsynen på tandvård har sin grund i att uppdelningen i en offentlig nästan totaldominerade barn- och ungdomstandvård och en av privattandläkare dominerad vuxentandvård i stort sett bevarats, även om det senaste decenniet kommit att uppvisa en del procentuella förändringar.

Föreningslivet

Det är en härlig läsning att i GTS:s skrifter kunna följa hur tandläkarna med otrolig entusiasm utvecklat sitt odontologiska kunnande vid sammanträden och i kursverksamheten. Den betydelse, som GTS haft för göteborgstandläkarna, kan inte nog uppskattas. Alla har samlats kring denna livgivande källa för den yrkesutövande tandläkaren, var denne än varit verksam. Det är märkligt att finna hur sällan vardagsfrågorna om kampen om försörjningen, om patientstocken, kommer till uttryck. Det må sedan gälla de enskilda tandläkarna och tjänstetandläkarna emellan eller angrepp på myndigheter, politiker eller samhällsföreteelser i största allmänhet. Jo, det finns undantag, de flesta från de första femtio åren inom GTS:s historia. Man angriper otillbörlig yrkeskonkurrens eller kritiserar myndigheter för att de satsar på kommunala struntverksamheter i stället för att ge ett rejält handtag åt tandvårdens eftersatta grupper. Samtidigt - det rör sig om 1920-talet - tillbakavisar man energiskt påståendena om att (privat)tandläkaren har oskäligt höga inkomster. Nej minsann detta förhållande gällde andra akademiker än tandläkarna.

Men under det senaste halvsekle tystnar denna debatt och förklaringen är enkel. Under denna tid utvecklas ett föreningsliv, relaterat till den vårdsektor man tillhör. Dessa grupper är knutna till Tandläkarförbundet och visserligen därigenom indirekt till GTS, men man bokför sina klagomål,

önsknings- och aktions- i egna protokoll och skrivelser.

I GTS möter vi emellertid på förtroendeposterna företrädare från alla tandvårdens verksamhetsområden, privat- tandläkare och tjänstetandläkare såväl som de universitetsanknutna tandläkarna. Vi möter dem på alla poster, med ett undantag - vi har ännu inte sett någon renodlad folktandvårdsanställd som ordförande i GTS.

Förklaringen är inte så enkel att denna grupp är portförbjuden. Men inte vid något tillfälle har de förslag till ordförande för GTS, som förelagts ledamöterna, hämtats från gruppen tjänstetandläkare. De senaste två decennierna har emellertid lärarna vid odontologiska fakulteten visat, att det sannerligen inte är självklart, att ordföranden skall vara en privatpraktiker. Ett antal av ordförandena har dessutom haft god anknytning till landstingskommunal tandvård.

Medlemmarna

Dagens tandläkare glömmar lätt bort att GTS från början var en mycket liten samman- slutning. Räknas enbart göteborgarna inom GTS, bestod Sällskapet ännu 1920 endast av 49 tandläkare, först i början av 1930-talet passerar man det första hundralet. Tio år

senare utgör tjänstetandläkarna ungefär 50 utav totalt 176 göteborgare inom GTS. Ytterligare drygt tio år senare, 1948, har GTS totalt över 200 göteborgsledamöter, men tjänstetandläkarna har knappt ökat i antal, de är då 54 stycken. Inte förrän 1960 har tjänstetandläkargruppen hundratalet ledamöter utav totalt 363 göteborgs- tandläkare inom Sällskapet.

Den fortsatta utvecklingen har delvis förändrat proportionerna och 1992 utgörs GTS:s aktiva göteborgsledamöter av drygt 450 privatpraktiker, 380 tjänstetandläkare och nära 80 tillhörande lärargruppen. Självfallet kommer det utjämnade antals- förhållandet mellan de privat- och offentlig- anställda tandläkarna att inverka på det framtida arbetet inom GTS.

Framtiden

Grundat på hundra år av erfarenhet kan Göteborgs tandläkare och dess patienter förlita sig på, att GTS även fortsättningsvis engagerar sig i samhällsodontologiska frågor. Nu gäller det först och främst den vårdpolitiska omvälvning, som pågår inom svensk tandvård. Inför den förändringen är vi väl beredda när GTS går in i sitt andra århundrade.

GTS och privattandläkarna i Göteborg

Birger Olsson

Den traditionstyngda, men likafullt ändamålsenliga samvaron i Göteborgs Tandläkare-Sällskap domineras idag av odontologiska och föreningsspecifika ämnen, medan fackliga frågor handhas av respektive intresseorgan. Efter en relativt omfattande förändring av Sveriges Tandläkarförbunds organisation 1989, hör privattandläkarna i Göteborg fackligt hemma i Göteborgs Privat-tandläkarförening.

Den första renodlade intresseföreningen för privattandläkare startade 1949, då Göteborgs Privatpraktiserande Tandläkares Förening bildades. Den kom sedan att arbeta parallellt med den s.k. lokalavdelningen av Sveriges Tandläkarförbund. Allt detta summerar sig till en komplicerad organisationsstruktur, som den enskilde medlemmen dock märkte föga av. Man träffades regelbundet och diskuterade frågor som ständigt sysselsatt konkurrerande företagare, nämligen pris-sättning och marknadsföring. Kåranda och etik var ledstjärnor som oftast lyste klart och vägledde kolleger vid mer eller mindre känsliga spörsmål. En speciell förtroendenämnd vald av GTS' medlemmar handlade eventuella tvister som kunde uppstå mellan patienter och tandläkare. Denna prövningsinstans är fortfarande verksam och handlägger mellan 50 och 100 fall per år. Folk-tandvården reglerar detta inom den egna organisationen.

I och med omorganisationen av den fackliga verksamheten, upplöstes Göteborgs Privatpraktiserande Tandläkares Förening 1990, och inestående medel donerades med varma händer till GTS, för "förskönande av föreningens lokaler å Erik Dahlbergsgatan 9". Tillskottet bidrog till den upprustning av lokalerna som skedde i samband med ombyggnaden samma år.

I samband med den nya tandvårdslagen 1984 uppkom behov av en samlad avtalsslutande part för privattandläkarna i deras samverkan med kommun och landsting. För detta ändamål skapades PT-Vård AB, ett servicebolag, som förutom att arbeta med samverkansfrågor även fungerar som ett stödorgan för de enskilda kollegerna och deras lokala PT-föreningar.

Den nya situation, som uppstod när folktandvården i Göteborg under 70- och 80-talen började expandera inom vuxen-segmentet, vållade turbulens i leden. Man talade om "ohämmande tillväxt av offentlig sektor via skattesubventioner". Annonsoffensiverna gjorde klart att aktiv marknadsföring kommit för att stanna. När PT-föreningen 1988 för första gången gick ut med en kollektiv helsideannons på temat modern, biologisk och estetisk tandvård skakade grundvalarna för åtskilliga kolleger. En animerad debatt uppstod men med tiden har även den nya termen "Estetisk tandvård"

accepterats av de flesta.

Den generella inställningen till privat-tandvård har från politikens och offentliga förvaltningars sida svängt åtskilligt under årens lopp. Från att ha varit det enda alternativet till att betraktas som ett utdöende historiskt fenomen är man nu åter tillbaka till ett läge där ordet privatisering ger förhoppning om effektivisering och minskade samhällskostnader. Hur framtidens tandvård i sin helhet blir organiserad är ännu oklart, men begreppet familjetandvård synes bli en realitet även för Göteborgs privattandläkare, då kommunen öppnar möjlighet för valfrihet även bland barn genom den s.k. tandvårdspengen. I detta sammanhang kan det

nämnas att privattandläkarna i Göteborg sedan 1950-talet erbjudit stadens och regionens befolkning akutvård. Den omfattar nu 13 timmar per dygn under årets samtliga dagar.

Göteborg har i regel haft ett utbud av tandläkare som mer än väl svarat mot efterfrågan och denna mättnad gör behovet av kollegial samverkan och etiska regler lika nödvändig som konkurrensen i sig. Att träffas, diskutera och umgås på ett socialt såväl som vetenskapligt plan är det fundament på vilken en harmonisk och kreativ utveckling vilar.

Detta är i korta drag Göteborgs Privattandläkareförening och dess funktion.

GTS och odontologisk utbildning i Göteborg

Alf Öhman

I Göteborgs Tandläkare-Sällskaps historiska handlingar finner man många exempel på stort intresse och engagemang för tandläkarutbildning i allmänhet och för sådan utbildning i Göteborg i synnerhet. Här kan erinras om, att två av Sällskapetets stiftare, Victor Bensow och Hjalmar Carlson, redan 1888 startade ett tandläkareinstitut. Man finner följande beskrivning av deras insatser. "De nedlade tillsammans med sina medarbetare - där även fanns representanter för medicin och kemi - ett rastlöst arbete, som renderade de bägge föreståndarna gott erkännande från Medicinalstyrelsen, som också var betänkt på att ge institutet examensrätt. Verksamheten vid institutet fortsatte, tills den odontologiska undervisningen slutligen ordnades och förlades till Stockholm. Institutet i Göteborg upphörde därför 1893."

Sällskapetets allmänna vaksamhet i utbildningsfrågor framgår av följande protokollsutdrag från 1900: "En fråga, som nu blivit aktuell, var kompetensfordringarna för inträde vid Tandläkareinstitutet. Mogenhetsexamen hade under senare tid krävts som grund för vidare studier på banan. Förslag hade dock framkommit att pruta härpå och låta realskoleexamen vara tillräcklig. Denna fråga intresserade Sällskapet livligt och beslöts att tillstålla Svenska Tandläkare-Sällskapet en resolution med uppmaning att å

svenska tandläkarekårens vägnar kraftigt protestera häremot".

År 1918 aktualiserades på nytt frågan om ett tandläkareinstitut i Göteborg genom en motion i stadsfullmäktige av överläkaren vid Sahlgrenska sjukhusets kirurgiska avdelning, professor Dahlgren. Frågan blev föremål för en grundlig ventilering inom Sällskapet. "Professor Dahlgren framhöll, att han länge tänkt på möjligheten, att få till stånd ett tandläkareinstitut i Göteborg. Han ansåg, att det nya institutet i Stockholm skulle få för liten kapacitet, i det att det endast skulle examinera 60 tandläkare årligen och hade därför i stadsfullmäktige framfört motion om ett tandläkareinstitut här i staden".

Det blev en lång diskussion i frågan, i vilken det stora intresset för ett institut i Göteborg tydligt framträdde, men även betänkligheter inför de svårigheter, som skulle möta, att ordna frågan. Det framfördes förslag om vissa kursers förläggande till Chalmerska institutet eller Högskolan och det kan nämnas, att hr Hj. Carlson framförde tanken på Gamla Handelsinstitutet eller Latinläroverket, som lämpliga byggnader för ett tandläkareinstitut. Ordförande hr Elander yttrade vid detta tillfälle bl.a. "Den tidpunkt är kanske ej heller avlägsen, då kommunerna tvingas att taga sig an munvården; om vi då genom att nu föra fram frågan om ett institut få statsbidrag till det, har denna sak för

Göteborgs vidkommande ordnats på bästa sätt. Utredningen ledde som bekant icke till positivt resultat. Något institut i Göteborg kom icke till stånd, och debatten dog ut".

Under 1930- och 40-talen arbetade Sällskapets mångårige ordförande Åke Wikblad med stort engagemang och kunnighet för utökning av utbildningsmöjligheterna och även för förändring av utbildningens innehåll. Som ledamot av "1944 års tandläkarutbildningssakkunniga" hade han stora möjligheter att på högsta nivå också föra fram lokala synpunkter på framtidens tandläkarutbildning.

1945 års riksdag fattade ett principbeslut om att en ny tandläkarhögskola skulle förläggas till Göteborg och 1955 uttalades i en proposition, att denna högskola borde komma till stånd så snart det "från arbetsmarknadspolitiska och statsfinansiella synpunkter bleve möjligt".

Förberedande utredningar

Tandläkarbristen i Sverige blev i samband med folktandvårdens uppbyggnad under 1940- och 50-talen alltmer uppenbar, speciellt i glesbygden. Trots tillkomsten av läroanstalterna i Malmö och Umeå förblev trycket stort på politikerna att ytterligare öka utbildningskapaciteten genom tandläkarutbildning även i Göteborg. Samtidigt med detta önskemål riktades från vissa experter kritik mot gällande organisation vid de existerande skolorna. Man menade att en översyn borde företas innan ännu en odontologisk läroanstalt byggdes upp.

Uppgiften att utarbeta förslag till en sådan förändring av utbildningsformerna anförtroddess åt de s.k. "Odontologiska förhandlingssakkunniga". Det gav den viljestarke visionären professor Gösta Westin, rektor för tandläkarhögskolan i Stockholm, ett utsökt tillfälle att med sin alldeles speciella framställningskonst utveckla och framföra sina idéer om en tandläkarut-

bildning, som i väsentliga stycken hade läkarutbildningen som förebild. Han uttryckte sin uppfattning på följande sätt: "Nödvändiga förutsättningar för modern odontologisk klinisk undervisning måste baseras på resultaten av en genom samverkan mellan medicin och odontologi vidgad intensifierad forskning. Detta kan ske genom att den odontologiska läroanstalten kan vinna anslutning till ett universitetssjukhus och få arbeta inom sjukhuset som en självständig avdelning för tandsjukvård".

De sakkunniga använde konsekvent benämningarna Tandsjukvård respektive Tandvård i sitt betänkande. Många har då ställt sig frågan hur dessa olika begrepp definieras. De sakkunnigas definition är följande: "Tandsjukvård anger den i varje enskilt fall genomförda specialiserade terapeutiska, kirurgiska och protetiska vården av tandsjukdomar och bettskador, baserad på allsidig odontologisk-medicinsk undersökning och analys samt planerad för fullständig tand- och munsanering med bettrestitution eller -rehabilitering; i tandsjukvård ingår därjämte individuellt utredd och anvisad profylaktik ävensom efterföljande, årligen kontrollerad revisionsbehandling."

"Tandvård - "dental care" - anger såväl den sociala organisationen av mödra-, förskole- och skoltandvård för ungdom och vuxna som även det allmännas profylaktiska åtgärder mot tandsjukdomarnas uppkomst och utbredning, såsom kontrollerad kostförling, munhygien, vattenfluoridering m.m. jämte odontologisk upplysnings- och kursverksamhet samt propaganda mot sötsaksmissbruk o.d. I vidare bemärkelse ingår i begreppet övriga insatser av det allmänna för förbättrad folkhälsa ("health care"), främst vad avser bekämpandet av mödra- och barnsjukdomar, närings- och bristsjukdomar, infektionssjukdomar och ålderssjukdomar."

Ett förhållande som enligt de sakkunniga även borde förändras var de olika

lärarkategoriernas uppgifter i den kliniska verksamheten tillsammans med kandidaterna. Lärarna skulle enligt de sakkunnigas uppfattning bära hela ansvaret för patienternas behandling. Kandidaterna skulle inte tilldelas eget klientel utan utföra de behandlingsmoment som erfordrades för deras utbildning och som i varje enskilt fall tilldelades dem av den för fallet ansvarige läraren-tandläkaren.

Dessa förslag, som sammanfördes i ett betänkande i januari 1961 benämnt "Tandvården vid de odontologiska läroanstalterna", skulle utgöra grunden för organisation och verksamhet vid den nya läroanstalten i Göteborg.

Förarbetet för uppbyggnaden av den nya läroanstalten

Under 1963 genomfördes en mängd utredningar, som skulle bli underlag för förhandlingar mellan staten och Göteborgs stad.

Första centrala frågan gällde valet av tomtmark, som skulle möjliggöra direkt anslutning till Sahlgrenska sjukhuset. Det sistnämnda var ett absolut krav i enlighet med det ovan nämnda betänkandet. Uppgiften var inte helt lätt att lösa men man hade kommit fram till att ett område på Medicinareberget skulle vara lämpligt. Dock var den nödvändiga direktkommunikationen med Sahlgrenska sjukhuset allvarligt försvårad av den mycket hårt trafikerade mellanliggande gatan. Detta hinder skulle dock enligt experter kunna övervinnas utan alltför stora tekniska svårigheter genom att en tunnel under gatan kopplades till sjukhusets kulvertsystem.

Ett annat absolut villkor från statens sida var att Centraltandpolikliniken inom sjukhuset måste läggas ner och ersättas av en Tandsjukvårdscentral i det nya komplex, som skulle byggas för läroanstalten.

Göteborgs stad skulle sedan ersätta staten ekonomiskt för den nya verksamheten enligt principen "vad det skulle kostat Göteborg att driva verksamheten i egen regi". Därför beslöt man att skapa ett visst underlag för kommande beräkningar genom flera månaders mycket detaljerade tidsstudier av allt arbete vid Centraltandpolikliniken. Under hösten 1963 fördes sedan regelrätta förhandlingar mellan de båda intressenterna, varvid professor Westin och dåvarande chefen för Centraltandpolikliniken Alf Öhman fungerade som odontologiskt sakkunniga i de båda delegationerna.

Dessa förhandlingar, som rörde sig om tämligen stora penningssummor, var tuffa. Man upplevde dock att Göteborgspolitikerna närde en uppriktig önskan om att Göteborg genom den nya fakulteten skulle få ännu en läroanstalt.

De olika utredningarna och avtalet med Göteborgs stad resulterade i Kungl. Maj:ts proposition nr 161 år 1964, vilken också antogs av Riksdagen. Många var det som då tog ut champagnen från kylen och firade att den långa drömmen äntligen skulle bli verklighet. Det skulle dock vara falsk historieskrivning att påstå att alla tandläkare i staden var positiva till det som skulle ske. Man oroade sig för att det skulle skapa arbetslöshet bland tandläkarna och att trivseln och den "goå" Göteborgsandan i GTS skulle försvinna.

Byggnad och utrustning

Efter riksdagsbeslutet startade en febril aktivitet på många plan. Professor Westin och medarbetare hade utarbetat en tämligen detaljerad plan över olika ämnens lokalbehov och över önskemål om gemensamma lokaler. Kungliga Byggnadsstyrelsen gav White Arkitekter AB i Göteborg uppdraget att projektera och Byggnads AB SIAB att svara för byggnationen, som i alla sina delar inte

blev helt färdigställd förrän under hösten 1969. Det krävdes en omfattande sprängning i bergsslutningen där byggnaden uppfördes med en nivåskillnad av fyra våningar mellan fram- och baksida.

Utredning och inköp av utrustning och instrumentel för den kliniska verksamheten utfördes av Utrustningsnämnden för Universitet och Högskolor under det att forskningsutrustningen senare anskaffades genom fakultetens och ämnesföreträdarnas försorg.

Planeringsgrupp för diverse detaljplaneringar

Befattningshavarna vid Odontologiska fakulteten tillsattes successivt i anslutning till att de olika undervisningsämnena startade. För att sköta en hel del planeringsarbeten tillsattes därför en Planeringsgrupp för odontologisk utbildning i Göteborg - benämnd "Plog". En utomordentlig fördel var att universitetets rektor, professor Bo-Erik Ingelmark, var en mycket aktiv och intresserad medlem i Plog och därigenom hade man direkta kanaler in i universitetsväsendet. I Plogs uppgifter ingick att upprätta en "tidtabell" för tillsättning av olika tjänster, att fördela lokaler för olika aktiviteter under byggnadstiden, att utarbeta journal- och arkiveringssystem, att detaljplanera överföringen av den kliniska verksamheten från Centraltandpolikliniken till den nya byggnaden den 1 januari 1969 samt att föreslå namn på den nya läroanstalten. Eftersom den skulle ingå i universitetet kunde den inte kallas Tandläkarhögskola. Lika felaktigt skulle det ha varit att påstå att patienterna fick tandvård hos en fakultet. Därav följde att den nya skolan fick namnet Odontologiska kliniken. Ett alternativ till detta namn som också diskuterades var Odontologiska klinikerna. Detta avvisades dock eftersom de olika kliniska ämnena enligt det ovan nämnda betänkandet

tillsammans skulle bilda en enhet, en s.k. tandsjukvårdscentral, som skulle betraktas som en enda klinik inom undervisnings-sjukhuset.

Men verkligheten skulle snart visa att främmande ord inte är så lätta att lära och förstå. Taxichaufförer klagade t.ex. på att det ofta var problematiskt att tolka patienternas önskemål. De kunde bli ombedda att köra till ornitologen, onkologen eller någon annan mindre känd institution. Därför blev det uppenbarligen en lättnad för folk när man började använda det mindre problemfyllda "Tandläkarhögskolan".

Odontologiska Fakulteten konstitueras

Den Odontologiska fakulteten kunde konstitueras först när ett antal av de akademiska tjänsterna blivit besatta, vilket inte skedde förrän i början av 1969. De första studenterna hade dock börjat sin utbildning i februari 1967. Under denna interimperiod hade den medicinska fakulteten med professor Stig Ranström som dekanus uppdraget att formellt handlägga de odontologiska frågorna.

Odontologiska Föreningen konstitueras

Den 1 februari 1967, alltså samma år som de första studenterna påbörjade sina studier, konstituerades Odontologiska Föreningen (OF). Denna historiska och högtidliga händelse ägde rum i Sällskapetets lokaler. Dåvarande GTS ordförande Ragnar Granerus höll hälsningstalet och även Paul Göransson höll tal till de nya odontologerna. Föreningens förste ordförande var Lars W. Lindquist. Den från början etablerade goda relationen mellan OF och GTS har man sedan försökt bibehålla på olika sätt bl.a genom välbesökta informationsaftnar för de nyexaminerade tandläkarna.

Patientmottagningen öppnas

Ett kritiskt skede i Odontologiska kliniken uppbyggnad inträffade nyåret 1968-69. I enlighet med avtalet skulle den omfattande verksamheten vid Centraltandpolikliniken inom sjukhuset upphöra och samtliga uppgifter övertas av Odontologiska kliniken. Personalen vid den nedlagda kliniken splittrades i och med nedläggningen samtidigt som endast ett fåtal avdelningar vid Odontologiska kliniken fått några tjänster besatta. Sjukhusets krav på omhändertagande av patienterna var givetvis oförändrade, medan de nya befattningshavarna var ovana vid såväl lokaler som utrustning. Med nybyggaranda, allmän entusiasm och en stark framtidstro fungerade verksamheten trots allt utan katastrofer med hjälp av ständiga improvisationer. När de första studenterna skulle börja sin kliniska utbildning var rädslan för stundande kaos uppenbar. De 60 odontologie kandidaterna skulle ha ett antal lämpliga "fall" med ganska små och framför allt enkla tandvårdsbehov. Dessa måste dessutom stå i samklang med de studerandes måttliga tekniska kunnande. För att få tag i dessa specifika behandlingsfall måste vi öppna "patientintaget" för allmänheten. Verkligheten avslöjade då snart att det inte alls var det önskade klientelet som rusade till den nya kliniken. Det var tydligt att det hade kommit till allmänhetens kännedom, att det skulle bli mycket billigare att få tandvård om man accepterade att bli "försökskanin". Ett omfattande latent tandvårdsbehov utlöstes i samband med att slussportarna öppnades. Man fick snabbt en påtaglig och skrämmande bild av tandtillståndet hos en stor del av Göteborgs invånare. Det var givetvis inte den typ och omfattning av behandlingsbehov, som lärarna hoppats på, men vad skulle man ta sig till med dessa verkligt vårdbehövande patienter. Att avvisa dessa mängder av patienter obehandlade med

svårt kariesskadade bett skulle för lång tid spoliera klinikens rykte. Som så många gånger i denna verksamhet blev det tålamod och improvisationsförmåga hos alla inblandade, som kom att lösa problemen. Förhoppningsvis blev inte studenterna alltför chockskadade av att på detta brutala sätt möta verkligheten inom det yrke, som inte alltid bjuder på "guld och gröna skogar".

En svårighet i patientarbetet visade sig snart vara bristen på en bra transportförbindelse med sjukhuset. Det i avtalet mellan staten och Göteborgs stad överenskomna oeftergivliga kravet på en direktkommunikation med Sahlgrenska sjukhuset genom en kulvert fullföljdes nämligen inte, trots att tunneln var färdigsprängd fram till Per Dubbsgatan. Sjukhuspatienterna måste därför alltfört transporteras över gatan upp till Medicinareberget med ambulans eller taxi.

Ledningsfunktionen vid kliniken

Ansvariga för ledningen vid Odontologiska kliniken under första åren var professor Bo Krasse, som var fakultetens dekanus, tillika prefekt, och övertandläkare Alf Öhman, som var ordförande i Tandsjukvårdsnämnden. Denna nämnd var ett samarbetsorgan med representanter för Odontologiska fakulteten, Göteborgs sjukvårds- och tandvårdsorgan samt universitetsledningen. Nämndens uppgift var att planera och leda den sjukvårdande delen av fakultetens verksamhet.

Tandsköterske- och tandteknikerutbildning

Tandsköterske- och tandteknikerutbildning startade i Göteborg 1948 när Statens tandsköterske- och tandteknikerskola inrättades i lokaler på Vasa Sjukhus. Föreståndare

för båda skolorna var tandläkare Nils Sällström medan andra av Sällskapet medlemmar var verksamma som lärare. Undervisningen överflyttades 1969 till Odontologiska kliniken.

Slutkommentar

Viktigt för Odontologiska fakultetens utveckling var den uppbackning som fakulteten erhöll från universitetsledningen. Den nya fakultetens arbete underlättades i hög grad genom att ett antal professorer från Medicinska fakulteten med stort engagemang deltog i den nya fakultetens sammanträden. Odontologiska klinikens läge med den långa raden av medicinska teoretiska institutioner på den ena sidan och Sahlgrenska sjukhuset på den andra skapade stora möjligheter till kontakt med såväl sjukvård som medicinsk forskning och undervisning. Likaså hade den tandsjukvårdande verksamheten vid Odontologiska kliniken redan från början ett starkt stöd från Göteborgs sjukvårdsförvaltning och tandvårdsledning.

Här skall också framhållas Sällskapets stora betydelse för den odontologiska utbildningen i Göteborg. Det började med det tandläkarinstitut, som startades av två av Sällskapets stiftare. Som redovisats på andra ställen i boken har Sällskapet under hela sin existens genom sin sammanträdes- och kursverksamhet bidragit till fortbildning av tandläkare. Även tandsköterske- och tandteknikerutbildningen i staden har haft ett starkt stöd från Sällskapets medlemmar långt innan odontologiska fakulteten kom till.

Det finns här anledning att påminna om

de uppskattade och välbesökta föreläsnings- och demonstrationskurser, som under 50- och 60-talen årligen anordnades av Sällskapet med föreläsare från Medicinska fakulteten. Man orienterade om problem, utvecklingslinjer och forskningsresultat inom olika ämnesområden. Vid sidan om den fantasi-eggande informationen från odontologins granndisciplin innebar dessa kurser, att personliga kontaktnät skapades och att det hos många av föreläsarna väcktes intresse för odontologiska frågeställningar. Ofta resulterade detta i samarbete i större eller mindre undersöknings- och forskningsserier.

Sällskapets utomordentliga lokaler har fungerat som ett "odontologiskt hem" för såväl studenterna, som de nyexaminerade tandläkarna. Där har lärarna kunnat hålla sig à jour med strömningar inom kåren, vilket otvivelaktigt varit fruktbart för både undervisning och forskning. Det har varit värdefullt att få presentera och testa sina idéer inom olika verksamheter. Sällskapet har också varit en samlingspunkt, där personliga kontakter mellan olika tandläkarkategorier knutits, ofta under angenäma former. Dessa kontakter har avsevärt underlättat den kliniska verksamheten vid remisskliniken. Sällskapets forskningsfonder har också på ett mycket bra sätt kunnat stödja framför allt yngre tandläkares forskning.

Samarbetet mellan GTS och Odontologiska fakulteten, vilket redan från början fungerat utomordentligt, har undan för undan utvidgats och fördjupats. Inför framtiden kan man hoppas att den symbios som hittills varit så givande och lyckosam skall bestå och ständigt ge ny energi till fortsatt arbete för det gemensamma målet - en *välutbildad tandläkarkår*.

Forskning med särskild anknytning till GTS och Göteborg

Jan Olsson

Den odontologiska forskningen i Göteborg har anor som sträcker sig tillbaka till tiden före GTS bildande. Göteborgstandläkarna skaffade sig vid den tiden sin vidareutbildning genom resor i Europa. Under dessa resor, på kongresser och vid besök vid de etablerade tandläkarinstituten, t.ex. i Berlin och Wien, fick man kontakt med medicinsk och odontologisk forskning. Impulserna härifrån och utbytet med forskande kollegor ute i världen kom att betyda mycket för tandläkarkåren och tandläkaryrket i Göteborg. På 1880-talet fanns endast ett tiotal legitimerade tandläkare i staden. Två av dessa, Victor Bensow och Hjalmar Carlson, startade år 1888 ett institut för utbildning av tandläkare. Göteborgs Tandläkare-Institut, som inrättades efter mönster från liknande utbildningar i Berlin, Paris och London, blev den första läroanstalten i landet med en odontologisk utbildning.

Tandläkare-Institutet blev en startpunkt för odontologiskt forsknings- och utvecklingsarbete i Göteborg, men man kan inte tillmäta denna inrättning någon avgörande betydelse för forskningen i det längre tidsperspektivet. Institutet blev bara en ytterst kortlivad föregångare till vår tids tandläkarutbildning och efter fem år upphörde verksamheten. Man kanske istället skall uppfatta tillkomsten av Institutet, och seder-

mera även GTS, som ett utslag av en ovanlig framsynthet och skaparkraft bland dåtidens tandläkarkollegor i Göteborg. I ett sådant klimat, där det dessutom förekom ett ständigt flöde av impulser utifrån, är det naturligt att en forskartradition uppstod.

Första generationen

Ett forskningsområde, som man tidigt ägnade sig åt, var olika former av bedövning. Victor Bensow t.ex. studerade effekter av allmän anestesi med morfin. Det berättas att man vid vissa tillfällen kunde komma in i hans väntrum och finna golvet fullt av avsvimmade eller avtrubbade patienter. En annan av de tidiga och självlärd odontologiska forskarna i Göteborg, Immanuel Ekström, intresserade sig även han för bedövningsproblemet och försvarade 1920 i Berlin en avhandling med titeln: "Kokain, Novokain und Kolatin bei lokaler Anästhesi in der Zahnärztlichen Praxis". Dessutom gjorde han amalgamundersökningar tillsammans med Karl Elander.

Karl Elander var en av förgrundsfigurerna i Göteborgs Tandläkare-Sällskap och han publicerade artiklar i vitt skilda ämnen, t.ex. "Tandyornas nomenklatur" och "Prognosen vid rotpetsresektion". Han blev den förste GTS-medlemmen, som försvarade en aka-

demisk avhandling och han disputerade 1919 i Helsingfors på ett arbete med titeln: "Infekterade rotkanalers behandling". Elander kom senare att i detalj studera orsakerna till "pyorré", d.v.s. parodontit. Han var en mycket flitig föredragshållare och debattör, och det var mycket genom hans insatser och vetenskapliga engagemang som GTS tidigt fick ett internationellt erkännande. Karl Elander hedrades efter sin död av Sällskapet genom instiftandet av Elanderpriset, som årligen vid GTS högtidssammanträde delas ut till en förtjänt odontologisk forskare.

Andra generationen

En andra generation av göteborgsforskare representerades av bl.a. Sten Forshufvud och Gösta Gustafson, vilka studerade tand-
emaljen.

Sten Forshufvud, som hade fransk examen, influerades tidigt av Viggo Andréén i Köpenhamn som menade att förtäring av benmjölspulver kunde leda till remineralisering av emaljen och därigenom medverka till utläkning av karies. I doktorsavhandlingen: "Über Zahnschmelz, dessen Genese, Vitalität und Struktur", som försvarades i Lund 1941, beskrev Forshufvud s.k. ultrakapillärer i emaljen. I vetenskapliga och populärvetenskapliga skrifter introducerade han en sundhetsfilosofi i synen på tändernas skötsel och hälsa. Huvudtesen var att kosten spelar en avgörande roll för tandhälsan. Enligt Forshufvud var det av underordnad betydelse vad man äter. Det viktiga var att kosten var enformig och ensidig. Han var tämligen extrem i sin uppfattning och menade bl.a. att solen kunde utöva en helande effekt. Det sägs att han vid något tillfälle under beredskapstiden hade kommenderat ut beväringar som ställdes upp på led och fick stå och gapa mot solen för att på så sätt öka

tändernas motståndskraft mot karies. I linje med sin övertygelse om de allmänna kostfaktorens betydelse kom Forshufvud att motsätta sig uppfattningen om den lokala fluorprofylaxen som ett kraftfullt vapen i kampen mot karies, vilken i Göteborg starkt företrädades av Per Torell. Sten Forshufvud fick inte något bredare gehör för sina idéer. På senare år ägnade han sig åt studier över Napoleons död genom arsenikförgiftning, vilka väckte stort intresse.

Liksom Forshufvud ägnade sig Gösta Gustafson åt studier av emaljens normala struktur. Han arbetade med olika metoder, bland annat polarisationsmikroskopi på slipsnitt, senare också med urkalkade preparat, och han disputerade 1945 i Lund på avhandlingen "The structure of human dental enamel". Det berättas att han bedrev histologiska studier hemma i sitt eget kök, där han hade apparatur för inbäddning och färgning och även en mikrotom uppställd. Gösta Gustafson fick starkt forskningsstöd från GTS men också från olika företag, till exempel ESAB, Finspångs Metallverk och Borås Väveri, där han bereddes möjlighet att utnyttja utrustning för mikroskopi och mikrohårddhetsmätning. Gösta Gustafson hade också ett sidointresse, som småningom utvecklades till en egen disciplin, rättsodontologi.

Per Torell disputerade 1955 på avhandlingen "Iron and dental hard tissues". I denna samt en rad senare publikationer lades mycket arbete ned på att belysa effekten av olika spårämnen på tändernas hälsa. Framför allt gäller detta järn och fluor. Senare riktades intresset allmer åt profylaktiska åtgärder för att bekämpa kariessjukdomen, och i en serie kliniska fältförsök kunde Per Torell redovisa goda resultat genom daglig munsköljning med olika fluorider. I klassiska studier tillsammans med Yngve Ericsson på 60-talet prövades effekten av olika former av lokal fluorprofylax. Här lades grunden till den grupprofylax som tillämpats över hela

världen. Resultaten, som baseras på ett stort kliniskt material av 10-12-åriga barn från Göteborg visade att dagliga sköljningar med natriumfluoridlösning gav en signifikant större kariesreducerande effekt än fluor-administrering via pensling eller tandkräm.

Tillkomsten 1951 av den medicinska högskolan i Göteborg betydde mycket, och inrättandet av den odontologiska fakulteten 1967 kom att få en avgörande betydelse för den odontologiska forskningen i Göteborg. Utvecklingen av klinik och forskning inom käk- och ansiktskirurgin kan dock skönjas långt innan odontologiska fakultetens tillblivelse. Det mesta av munhållans och ansiktets kirurgi sköttes ursprungligen av allmänkirurgerna. I början av 50-talet, då Carl-Axel Hamberger blev chef för öronkliniken vid Sahlgrenska sjukhuset, överfördes emellertid hårdvävnadskirurgin samt tumörkirurgin i munhåla och ansikte i ökande omfattning till öronspecialisterna. Så småningom restes även krav från plastikkirurgerna att ta hand om t.ex. ansiktsskadebehandling. Några starka företrädare för medicinska specialiteter som ligger nära odontologin, t.ex. Carl-Axel Hamberger vid öronkliniken och Bengt Johansson vid plastikkirurgiska kliniken, har således betytt mycket för utvecklingen av käk- och ansiktskirurgin, såväl inom medicinen som odontologin.

En viktig länk till odontologin utgjordes av Centraltandpolikliniken (CTP), som inrättades 1948 vid Sahlgrenska sjukhuset. Under 50- och 60-talen etablerades ett lagarbete mellan specialisttandläkarna vid CTP, framför allt Alf Öhman, och de närliggande medicinska specialistområdena. De sålunda upparbetade samarbetsbanorna har sedermera betytt mycket för utvecklingen vid odontologiska fakulteten. Alf Öhmans eget forskningsintresse riktade sig mot traumaskadade tänder. Han studerade pulpans läkningsmöjligheter efter trauma och fann att till och med totalluxerade tänder

kan läka med bibehållen sensibilitet under förutsättning att infektioner kunde undvikas. Alf Öman intresserade sig också tidigt för olika allmänsjukdomars manifestation i munhålan, och han var en pionjär vad gäller förståelsen av psykologiska faktorerets betydelse för symptomatologin i munhålan och angränsande områden.

Åke Möller utgör ännu ett exempel, där man kan se tydliga effekter av korsbefruktning från den medicinska moderdisciplinen. Efter ingående studier av olika bakteriers överlevnadsvillkor kunde han utveckla ett transportmedium som har blivit mycket använt, VMG (Viability Medium, Göteborg). Tillgången på ett tillförlitligt transportmedium gjorde det möjligt att skicka bakterieprover per post från hela landet. Genom tillgång till transportmedier ökade behovet av att kunna odla och analysera prover, och med stöd från bl. a. dekanus Bo-Erik Ingelmark och Örjan Ouchterlony, hedersledamöter i GTS, byggdes det upp en avdelning för oral mikrobiologi där patologiska institutionen nu ligger. När så ett nytt hus skulle byggas, nuvarande Mikrobiologen vid Guldhedsgatan, gjorde Åke Möller en stor insats vid utformningen och utrustningen av de nya laboratorierna, och under 6 år var han prefekt för såväl medicinsk som oral mikrobiologi. Här utvecklade Åke Möller avdelningen för Oral mikrobiologi till ett effektivt laboratorium, där ett stort antal prover årligen tas om hand och diagnosticeras.

Det råder inget tvivel om att det i GTS har funnits en tradition att anamma nyheter inom odontologin men också att föra ut budskapet till intresserade kollegor från hela landet. Här har Göteborg intagit en särställning. En speciell hyllning till sådana pedagogiska insatser manifesterades då tre privatpraktiker, Paul Göransson, Gösta Johansson och Ragnar Granerus 1985 promoverades till odontologie hedersdoktorer vid odontologiska fakulteten i

Göteborg. Samtliga dessa tre välförtjänta mottagare av hedersbetygelserna verkade i GTS regi under en lång följd av år som kursgivare och introduktörer av nya odontologiska behandlingsformer. Det vore emellertid inte rättvist att uppfatta endast dessa tre personer som bärare av en göteborgsk fortbildningstradition inom odontologin. Det har funnits många fler och lyckligtvis finns det ännu personer inom GTS som med entusiasm för traditionen vidare.

GTS, odontologiska fakulteten och följande generationer

Den odontologiska forskningen i Göteborg fick en avsevärd stimulans efter inrättandet av den odontologiska fakulteten och färdigställandet av Odontologiska kliniken. I bibliometriska mätningar, där man uppskattar hur framgångsrik forskningen vid ett lärosäte har varit, har Göteborgsfakulteten rankats bland de fem främsta i världen.

Men även med andra mått mätt har Göteborgsfakulteten varit framgångsrik. Tilldelningen av forskningsmedel från Medicinska Forskningsrådet (MFR) liksom från utländska anslagsgivare, t.ex. National Institutes of Health (NIH) i USA, har vittnat om uppskattning av de insatser, som gjorts här.

Man kan undra vad det är som har gjort forskningen i Göteborg så framgångsrik. Säkert har det gynnsamma forskningsklimat som tidigt grundlades genom GTS stöd till forskningen varit betydelsefullt. Av större betydelse torde dock ha varit det nära samarbete som utvecklats mellan GTS-medlemmar och de medicinska institutionerna och som under den odontologiska fakultetens första år ytterligare stärktes. I detta sammanhang har odontologiska klinikens placering mellan Sahlgrenska sjukhuset och den medicinska fakulteten betytt mycket. Redan när den fakulteten

startade fanns således i Göteborg en odontologisk forskartradition och flera internationellt kända forskare bidrog till att ge verksamheten en "flygande start".

Det var säkert viktigt att de forskningsområden, som ägnar sig åt tändernas huvudsjukdomar, karies och parodontit, kom att företrädas av starka forskarprofiler, Bo Krasse och Jan Lindhe. Bara från dessa två avdelningar har ett stort antal avhandlingar utgått. Några av de viktigare inslagen i den forskning som bedrivits vid avdelningen för cariologi har varit att belysa sambandet mellan mutans streptokocker och karies. Kunskaperna har också tillämpats praktiskt framför allt genom att använda bakterieförekomsten som en faktor vid bedömning av kariesrisken och för kontroll av effekten av kariesförebyggande åtgärder. I andra studier har man undersökt överföringen av mutans streptokocker från mödrar till barn varigenom kariessjukdomens karaktär av smittsam sjukdom har dokumenterats. Barn till mödrar med högt antal mutans streptokocker blev tidigare koloniserade med dessa bakterier och fick mer karies än barn till mödrar med lågt antal mutans streptokocker, men genom kariesförebyggande åtgärder hos mödrarna kan risken för överföring av bakterier och risken för karies hos barnen minskas.

I en serie tidiga avhandlingar från avdelningen för parodontologi visades att man med god plackkontroll kan bemästra progressionen av parodontit även i mycket avancerade fall. På senare tid har man börjat intressera sig för olika metoder att återvinna ben som förlorats omkring tänder med parodontit. Sture Nyman fann att tandens fäste kunde återvinnas om roten under läkningsskedet kunde avgränsas från inväxande epitel och ben med hjälp av ett membran. Härigenom erbjuds rothinnan möjlighet att läka in runt rotytan utan konkurrens från omgivande vävnader. I anglosaxisk litteratur har denna metod

kommit att benämnas "Guided tissue regeneration". Membrantechniken har även utnyttjats i tillämpningar utanför parodontologin. Man har till exempel funnit att stora bedefekter, som normalt inte läker, kan fyllas ut med ben om man täcker defekten med ett membran.

Per-Ingvar Brånemark, innehavare av den gemensamma professuren i anatomi vid medicinska och odontologiska fakulteten, har genom sina studier av vävnadsvänligheten hos titanimplantat samt deras benägenhet att "växa fast", osseointegrera, starkt bidragit till att placera Göteborg på den odontologiska forskningens världskarta. Hans forskningsinsats har rönt stor internationell uppmärksamhet. Genom en noggrann och lång klinisk dokumentation har Brånemarksmetoden blivit den ledande för rehabilitering med implantatbaserad protetik. Den har inneburit en revolution i behandlingen av total och partiell tandlöshet, vilket lett till utvecklingen av en ny disciplin inom odontologin, nämligen implantologi.

Såväl normal funktion och tillväxt som behandling av medfödda och förvärvade defekter i ansikte och käkar har utgjort fruktbara utvecklingsområden inom odontologiska ämnen såsom käkortopedi, käkprotetik, oral kirurgi och framför allt ortodonti, där Birgit Thilander har lämnat viktiga bidrag till forskningen. Ett framgångsrikt samarbete mellan medicinare och odontologer för omhändertagande av barn med medfödda missbildningar framför allt gomspaltdefekter har resulterat i ett i Göteborg beläget kraniofacialt centrum, som är gemensamt för Norden. Bettfunktionsstörningar, deras diagnos och behandling, har penetrerats ingående i en mångfald studier under ledning av Gunnar E Carlsson. Inom ämnesområdet oral diagnostik och i samarbete med psykologisk expertis har behandling av akut och kronisk smärta liksom omhändertagande av gravt tandvårdsrädna patienter studerats vetenskapligt.

Dessa studier har dels pekat på ett omfattande vårdbehov i dessa kategorier men också visat vägen för nya behandlingsmetoder.

På senare år kan man märka nya utvecklingslinjer inom odontologisk forskning. Landvinningar framför allt inom det bioteknologiska området synes leda forskningen i nya banor, bort från de traditionella odontologiska ämnesområdena. Exempel på detta är immunologisk forskning, som bedrivs på flera fronter vid Göteborgsfakulteten. Där har samarbetet med medicinska fakulteten, framför allt med Lars-Åke Hanson varit viktigt.

Ett annat exempel på nya forskningsområden är mikrobiell adhesionsforskning där fakulteten för närvarande har stöd från MFR, medicinska forskningsrådet, med två extra forskartjänster på heltid. Stödet från MFR till detta forskningsfält speglar förhoppningar om att kunna förebygga munsjukdomar genom att påverka bakteriernas förmåga att fästa till tänderna. Odontologisk genetik är ännu ett nytt område som genomgår en stark utveckling. Forskningen här har bl.a. givit viktiga bidrag till kunskapen om kromosomförändringar i orala tumörer, och för sina insatser på detta område belönades Göran Stenman med 1991 års Elanderpris.

Framtiden

Forskningen hämtar problem från kliniken. Dessa bearbetas på laboratoriet och lösningar prövas i kliniska studier. Nyvunnen kunskap måste föras ut till kolleger på fältet, få acceptans och komma till klinisk användning. Göteborgs Tandläkare-Sällskap har spelat en viktig roll som en förmedlande länk mellan forskning och klinisk verksamhet och genom stöd åt enskilda forskare. Ett bekymmer för framtiden är att gapet mellan kunskap och tillämpning tenderar att växa. Forskningen genererar allt större mängd

kunskap. Dessutom blir kunskapen alltmer komplex, framför allt genom snabb utveckling inom det metodologiska området. En mycket viktig uppgift för GTS är att

medverka till att överbrygga detta gap och därmed bidra till "tandläkarekonstens utveckling", som det står i stadgarna.

Litteratur

Sandberg N. Katalog över Göteborgs Tandläkare-Sällskaps bibliotek, Göteborg 1958.

Göteborgs Tandläkare-Sällskaps historia 1893-1943, Göteborg 1943.

Göteborgs Tandläkare-Sällskaps årsbok, 1943, Göteborg 1944.

Göteborgs Tandläkare-Sällskaps årsbok, 1967, Göteborg 1968.

Odontologisk utbildning och forskning i Göteborg 1967-1987, Göteborg 1987.

University of Göteborg, past, present, future, Göteborg 1991.

Gamla forskare minns

Gösta och Anna-Greta Gustafson

Vi kom till Göteborg 1934 och övertog Hjalmar Carlsons praktik i stadens centrum. Hjalmar Carlson, en av grundarna av GTS, var då över 70 år. Han introducerade oss i Sällskapet och jag, Gösta, fick genast i uppdrag att sköta projektorn vid föreläsningarna. Det kanske inte låter som någon attraktiv syssla men den visade sig vara värdefull. Jag kom i kontakt med föreläsarna vilket gjorde att de senare kände till mig. Närmare kontakt med föreläsare fick jag som kassaförvaltare.

En annan uppgift, som visade sig vara bra, var arbetet som bibliotekarie. I biblioteket fanns en stor mängd tidskrifter samt en del värdefulla böcker. Jag fick tillfälle att inköpa Pierre Fauchard: "La Chirurgien Dentiste ou Traité des Dents", tryckt 1728, alltså den bok som givit författaren hedersnamnet "Den moderna odontologins fader". GTS skötte utgivningen av Odontologisk Tidskrift, en samnordisk tidskrift, som var oerhört värdefull. Här fanns en förteckning över innehållet i ett stort antal andra tidskrifter. Eftersom jag skötte den delen fick jag god inblick i vad som publicerades. GTS hade livliga kontakter med Oslo liksom med Köpenhamn och Aalborg. På så sätt fick jag veta vad som var på gång inom forskningen i Norden och övriga världen. Dessa GTS-kontakter visade sig vara ovärderliga när mitt intresse för forskning växte.

En aktivitet av stor betydelse var kursverksamheten. För mig betydde en tre veckors kurs i tandhistologi och patologi med professor Westin från Stockholm som föreläsare särskilt mycket. Han var en gudabenådad föreläsare och demonstratör. Jag hade inte råd med en så dyr kurs, men hade publicerat några mindre undersökningar av emaljen och blev därför glad när Westin frågade om jag ville bli hans medhjälpare. Westin kunde, när han ville, vara oerhört charmfull. En gång när vi gick till Sällskapet sa han: "Idag skall jag koppla på min charm". Och det gjorde han.

Under kriget skulle jag ordna en kurs om förbandsläggning. Det skulle vara en praktisk kurs så jag bad Anna-Gretas tandsköterska att ställa upp som demonstrationsobjekt. Hon hade en perfekt figur och eftersom hon var klädd i baddräkt blev kursen en stor framgång.

Det fanns mycket tidigt en vilja inom Sällskapet att stödja medlemmar som bedrev någon form av forskning och 1941 bildades forskningsfonden. Jag fick vid flera tillfällen mindre summor som bidrag. De var mindre eftersom det då inte fanns dyrbara saker att köpa i form av material och instrument. Jag upplevde att jag alltid fick vad jag äskade. Med ett undantag. Jag behövde eller rättare sagt, jag ville gärna ha ett objektiv med oljeimmersion. Detta kostade 400 kronor,

vilket var en mycket stor summa på den tiden. Nämnden ansåg sig inte kunna bevilja denna ur fonden. Efter sammanträdet beslöt emellertid medlemmarna att själva samla ihop summan. Och jag fick mitt nya objektiv. Man kan säga att detta var och förmodligen fortfarande är så som generositeten inom Sällskapet fungerar.

Jag hade ett gammalt mikroskop från Hjalmar Carlsons praktik och kunde undersöka mina slipsnitt, som jag framställde på diskbänken i köket. En del nytt tyckte jag mig se i emaljen, men jag kunde inte visa det för vi hade inte någon kamera. Vi löste problemet genom att ställa mikroskopet vågrätt på golvet och som kamera använda en Fyffes bananlåda med ett hål i ena ändan för okularet och ett hål i andra änden för inställningsglaset. Därefter tog vi en fotoplåt som fästes med gummisnoddar. Det hela var instabilt och kunde bara användas mellan klockan 2 och 4 på natten då det inte förekom någon vidare trafik på Vasaplatsen. Jag låg på golvet i mörkret och ställde in. Exponeringen sköttes av Anna-Greta, som satt högt uppe på en stege och kunde exponera genom att öppna och stänga huvudströmbrytaren. Faktum är att en del bilder tagna på detta sätt finns med i min avhandling.

Genom min bror Torsten, som var fysikprofessor i Lund, fick jag tips om en del fysikaliska undersökningsmetoder. Men för att kunna utföra dessa måste jag få hjälp. Vid Järntorget i Göteborg fanns en tysk optiker, som hade god kontakt med Leitz. Jag fick genom honom filter, som möjliggjorde undersökning i polariserat ljus. Nu kunde vi också köpa en kamera. Vårt stora intresse var emaljens mineralisering. Denna kunde återspeglas med hårdhetsmätning. Jag brukade skjuta pistol på Hovås och där träffade jag en ingenjör från ESAB, Svenska Svets-

nings AB. Han hade en mikrohårdhetsmätare avsedd för metall, men ett känsligare instrument fanns vid Finspångs Metallverk. Där lovade man att vi (Östen Kling var med) fick använda deras apparatur lördagar och söndagar. Vi reste flera gånger till Finspång över helgen. Detta var under kriget så vi hade matsäck med oss, även därvidlag hade vi nytta av vårt mikroskop - som äggkopp sedan vi tagit ur okularet.

Sällskapet hade för att hedra sin framstående medlem Karl Elander instiftat Elanderpriset. Jag fick detta pris 1943, 1945, 1947 och 1949 och Anna-Greta 1960. 1950 ändrades statuten och det bestämdes att man endast kunde få priset en gång. Det var välkomna slantar för inköp av delar till vår utrustning. Ett gick dessutom till den matta, som vi ser framför oss, när vi skriver detta.

Genom all hjälp jag fick hade jag nu något som professor Gösta Glimstedt ansåg vara en avhandling, som kunde försvaras vid medicinska fakultetens histologiska institution i Lund 1945. Den fick titeln: "The structure of dental enamel. A histological study by means of incident light, polarized light, phase contrast microscopy, fluorescence microscopy and microhardness tests". Ett trevligt bidrag från Sällskapets medlemmar var att de själva betalade för disputationsmiddagen. När vi kom till Malmö började jag, Anna-Greta, på heltid med mina undersökningar av den patologiskt förändrade emaljen. Detta var en uppföljning av vad vi båda hade arbetat med i Göteborg. Även denna avhandling var en följd av vad GTS hade erbjudit oss under våra sjutton år i Göteborg.

Vi vill avsluta dessa hågkomster med förhoppningen att Sällskapet också i framtiden skall finna det möjligt att stödja enskilda forskare.

Framtiden för GTS - sedd ur olika synvinklar

Framtiden - ur tjänstetandläkarens synvinkel

Sven Ljunglöf

Lika lite som någon annan har jag en kristallkula att titta i. Att spå framtiden är ungefär som att granska väderleksrapportens satellitbilder över Europa. Ibland skymtar man en kontur, ibland ser man bara moln. Någon gång kan det vara sanningen man skymtar, som t.ex när OK VII var aktuellt. Då varnade jag för att man skulle få drastiskt försämrade villkor för specialister och för lärare. Nu tycks specialisterna ha klarat sig ganska bra, medan våra lärarkolleger har fått söka samarbete utanför Tandläkarförbundet för att fackligt driva sina frågor. För Förbundet och kåren är detta en nackdel. Förhoppningsvis är det en fördel för våra lärarkolleger.

Förbundets nya struktur var ämnad att ge varje gren av kåren förutsättningar, att mer självständigt kunna driva sina egna frågor. Tanken var lockande då, men redan nu börjar den nya modellen bli omodern. Jag tänker speciellt på, att vi står inför stora strukturförändringar inom tandvården, vilka den nya organisationen egentligen inte är lämpad att möta. Aktuellt är t.ex nya verksamhetsformer. Etableringskontrollens upphörande, förändrad taxa och stora sparkrav inom tandvårdssektorn är ytterligare några faktorer, som kan komma att förändra kraven på förbundets verksamhet.

Modeordet för dagen är delegering. Allt skall delegeras. Många av förslagen tycks

förutsätta, att man som arbetsledare i dessa superteam av sköterskor och hygienister har en tandläkare med minst 20 års yrkeserfarenhet. Han skall dessutom vara outstanding inom odontologins alla grenar, helst driven specialist. Självklart skall han dessutom vara skicklig pedagog och ha goda kunskaper i ekonomi. Några moln på den odontologiska väderkartan finns det inte i våra framtidsvisioner. Hur en nybliven tandläkare skall nå fram till den kunskap och skicklighet som krävs, är emellertid en petitesse, som man inte ägnar någon större uppmärksamhet.

Här tror jag GTS har en stor framtidsuppgift: att analysera vad som sker och ta ställning till nya ideer. Försöka se behoven som uppstår genom förändringarna och kanske ibland dra i bromsen, om man ser utvecklingslinjer, vilka ej gagnar patienter och tandläkare.

Min önskan är, att man med varje patient i lugn och ro skall kunna gå igenom den patientens vårdbehov och vårdmöjligheter. Kunna diskutera alternativ och kompromisser utan att känna att klockan tickar. Inte heller behöva känna att man måste skynda sig, för att "timtaxan är för låg och jag har inte råd att spilla tid på dösnack".

Tandläkare är ju stora individualister. Tyvärr ligger det oss i fatet att vi dessutom är duktiga på - inte att bedöma varandra, utan

på att döma varandra, så snart den andre inte passar in i den mall som vi själva anser vara den enda rätta. Vi använder oftast bara endimensionella mått, ekonomi, hastighet att preparera, materialval, flest kändispatienter eller någon annan lika irrelevant mätsticka.

Tyvärr blir vi av politiker behandlade därefter. Man tar till sig de argument som just för tillfället passar bäst i den politiska debatten, och så drar man åt tumskrubarna ytterligare några varv. Tandvården är mycket mer komplex än dessa "mått" kan visa. Den förtjänar att hanteras varsammare.

Jag tror att ytterligare en stor uppgift för GTS är att nyansera debatten. Att försöka styra bort från vulgärdebatten. Det är inte

formen av verksamhet, som avgör om man är en "bra" tandläkare. Att arbeta privat, statligt, kommunalt, inom "storföretag" eller inom nya försäkringsmodeller är inte det som avgör vårdkvaliteten.

Vi har nu en unik möjlighet att göra något bra av GTS också i framtiden. 100-årsjubiléet och FDI i Göteborg är två stora samlande uppgifter, som kan bli ett lyft för oss alla. I kraft av denna vitamininjektion kan vi kanske sedan se förbi vår egen horisont och upptäcka de fantastiska möjligheter, som finns i vårt yrke. Och då kan vi kanske få beslutsfattarna att förstå vad som är väsentligt i tandvården.

Framtiden - ur lärarens synvinkel

Sören Sagne

För att kunna blicka framåt måste man ofta hämta information och inspiration i det redan skedda. Därför vill jag gärna göra en kort tillbakablick på Lärarföreningens tämligen korta historia inom GTS.

Lärarföreningen (LÄR) är de odontologiska lärarnas fackliga organisation. På fakultetsorterna finns LÄR-avdelningar inom lokalföreningen. Lärarföreningen tillkom för att kunna bevaka lärarnas speciella situation och för att kanalisera olika frågeställningar till Sveriges Tandläkarförbund. Även om enstaka frågor kunde vålla debatt, såsom nedläggningsshot och dålig bevakning av kompetensutveckling och akademikerprofil på lönerna, löpte verksamheten utan större problem både centralt inom STF och lokalt inom GTS. Lärarna hade sin sektor och kunde bevaka och sköta den utan inblandning av andra.

Under senare delen av 1980-talet skedde dock en radikal förändring. Kommunaliseringen av vården vid odontologiska fakulteten kom att medföra vissa "gränskonflikter" gentemot TT, eftersom assistenttandläkarna överfördes till kommunal huvudman och därigenom även skulle tillhöra TT. De kände sig som lärare, utförde läraruppgifter och ville i regel tillhöra den fackliga organisation som företrädde lärarna.

Den organisationsförändring, som ungefär samtidigt genomfördes inom Sveriges Tandläkarförbund kom också att påverka lärarna. Den gemensamma, solidariska uppbyggnad av kostnadsansvar och förhandlingsorganisation, som varit principen inom Förbundet, delades nu upp på tre självständiga riksföreningar. Det framstod som klart, dels att lärarfrågorna var avvikande från övriga offentliganställda tandläkares, dels att samverkansförsöken strandat på skilda uppfattningar mellan TT och LÄR. STF/LÄR blev den klart minsta riksföreningen och genom det begränsade medlemsantalet var det var omöjligt att ha en egen kansli- och förhandlingsorganisation, åtminstone med rimliga medlemsavgifter.

LÄR finns således kvar både som central organisation och som en lokalavdelning inom GTS. Det är en allmän uppfattning bland lärarna att en separat organisation för de odontologiska lärarna måste finnas. Denna organisation skall ha mandat och kompetens att bevaka lärarnas intressen vad gäller utbildning, kompetenskrav, trygghets- och lönefrågor. Sedan ett antal år har ett ökat samarbete utvecklats med Universitetslärarförbundet, SULF. I många frågor gällande lärarrollen stämmer LÄR:s uppfattning mycket väl med SULF:s. Ja, man måste

faktiskt konstatera en betydligt större samhörighet i många frågor med SULF än med Tandläkarförbundet. Som ett synligt resultat av denna samhörighet föreligger nu ett samverkansavtal, där SULF är den fackligt ansvariga organisationen medan STF företräder den rena yrkesrollen. Även lokalt har denna ansvarsfördelning utvecklats i takt med att allt mera av förhandlingsverksamhet och övrig facklig service för LÄR-medlemmarna sköts via SULF och SACO-rådet vid Göteborgs Universitet. LÄR-medlemmarna har därvidlag en naturlig kontaktyta med denna lokala organisation och dess styrelse.

Lärarna och GTS

Många lärare har antytt ett klart missnöje med Tandläkarförbundets profil och fackliga bevakning. Detta missnöje har emellertid som regel ej gällt GTS. Samhörigheten med det egna yrkesförbundet finns kvar hos de allra flesta inom LÄR. "Jag är ju lärare men också tandläkare och vill därför även tillhöra den kretsen" är en ofta framförd åsikt när den fackliga tillhörigheten diskuterats.

GTS har på något sätt kunnat stå över kritik och problem. Visst har det varit rätt hårda diskussioner inom styrelsen men vi har också mycket, som vi är överens om och som förenar oss.

STF/LÄR:s styrelse består av fyra ledamöter, en från vardera fakultetsorten. I den intensiva utveckling och förändring, som skett på universitetsnivå under den senaste tiden, har både denna styrelse och de lokala LÄR-styrelserna haft en mycket hektisk tid för att hinna bevaka medlemmarnas intres-

sen. Speciellt viktiga frågor har under de senaste åren utgjorts av effekterna av kommunalisering av vården vid fakulteterna, ändrad tjänsteorganisation, grundutbildningen, specialistutbildningens innehåll och lokalisering samt utformningen av samarbetsavtal med SULF. Allt detta måste också speglas lokalt.

Framtiden

Vi tror att LÄR har en viktig plats att fylla inom GTS. Inom styrelsen kan det vara värdefullt att informera om lärarnas situation och synpunkter, likaväl som det är viktigt för LÄR att få information om den övriga tandläkarsektorns situation och värderingar. Vi kan fortlöpande lära av varandra. Det kommer troligen att i framtiden finnas ett allt större behov av LÄR inom hela GTS-organisationen. I kursnämnd, demonstrationsnämnd och stipendienämnd torde lärarna i fortsättningen kunna bidra mer aktivt än vad de för närvarande gör. Det är naturligt att lärare deltar som föreläsare vid ordinarie sammankomster och som kursgivare, när så förväntas. Till GTS' tradition att stödja forskningen kan lärarna också bidra.

Jag vet att man känner starkt för GTS bland lärarna. Man ser GTS som en garant för god odontologi. Det finns god samhörighet och förhoppning om fortsatta goda kontakter. En viktig förutsättning är att man försöker diskutera igenom och lösa det åtskiljande och ägnar sin tid åt det som förenar och som svetsar samman. Då är jag övertygad om att den goda andan kommer att bestå. Då kommer Göteborgs Tandläkare-Sällskap att gå en fortsatt god framtid till mötes.

Framtiden - ur tidigare ordförandes och dekaners synvinkel

Bo Krasse och Gunnar E Carlsson

Sällskapetets stiftare satte som mål "kollegialt samarbete för tandläkare-vetenskapens höjande", vilket senare ändrades till "kollegialt samarbete och tandläkarekonstens utveckling". Det är uppenbart att GTS lyckats mycket väl med det kollegiala samarbetet. Historiska beskrivningar och våra egna minnesbilder visar att GTS också satsat ambitiöst på tandläkarekonstens utveckling. Båda målen har man sökt förverkliga genom sammanträden, fortsättningskurser och demonstrationsdagar, vilka ofta kombinerats med festliga inslag. Att förena nytta med nöje - utile dulci - har man onekligen lyckats väl med inom GTS.

När Odontologiska fakulteten i Göteborg kom till i slutet av 1960-talet hade GTS sedan länge en traditionsrik och väl fungerande verksamhet. Många färgstarka kolleger satte sin prägel på sammanträden och fortbildningsaktiviteter. Den nya gruppen lärare möttes kanske med blandade känslor. Mest var det nog nyfikenhet och förväntningar på att vi från fakulteten aktivt skulle delta i arbetet i GTS, men det viskades också om en oro att fakultetskollegerna skulle störa - om inte förstöra - GTS-andan.

Utvecklingen kan tolkas på olika sätt, men de flesta torde vara ense om att

samarbetet mellan de "vanliga" medlemmarna och dem i "det stora slottet på berget" har fungerat utmärkt. Samtidigt som vi från fakulteten har kunnat förmedla aktuella kunskaper från odontologins olika ämnesområden till GTS' medlemmar, har vi av dem fått ta del av aspekter på aktuella kliniska problem. Detta har på många sätt varit fruktbart. De varierande erfarenheter, som de olika medlemsgrupperna inom GTS har, kan givetvis lämna viktiga bidrag till "tandläkarekonstens utveckling" och samtidigt stimulera till kollegialt samarbete.

Under GTS' 100-åriga tillvaro har det skett en fantastisk utveckling inom odontologin. Men även för de äldre av oss är skillnaden mellan förhållandena när vi började att arbeta för 30-40 år sedan och idag mycket stor. Och ändå förefaller det som om förändringarna just nu sker ännu snabbare än förr. Det blir allt svårare att sia om utvecklingen även för den allra närmaste framtiden. Allting förändras, men ingenting förgås lyder ett gammalt ordspråk. Idag är vi nog litet skeptiska till den sista delen av detta, när vi ser hur snabbt mycket av det gamla försvinner. Vid funderingarna om GTS framtid känns det emellertid riktigt att ta fram det. Samhället har starkt förändrats, kommunikationsformerna är helt andra än

tidigare, men vi människor har inte förändrats i samma grad. Vi behöver fortfarande träffas, umgås, kommunicera, utbyta kunskaper och erfarenheter med varandra. I det avseendet kommer GTS att ha en viktig uppgift även i framtiden. Personer som har viktiga kunskaper att förmedla - och som kan göra det på ett entusiasmerande sätt - kommer att behövas i ännu högre grad i framtiden. Formerna för framförandet av budskapet kommer att variera och understödjas av nya audiovisuella hjälpmedel. Men det "gamla" föredraget, som kan väcka intresse och diskussion, kommer att behålla sitt värde. Det kommer liksom det tryckta ordet att finnas kvar även i en allt mer datoriserad värld.

Stiftarnas mål har varit viktiga ledfyrar under de gångna 100 åren. För oss är det uppenbart att kollegialt samarbete och tandläkarekonstens utveckling, baserad på vetenskap och beprövad erfarenhet, blir lika - om inte mer - angelägna mål under kommande år. Det är tillämpningen av nya kunskaper, som lett till att tandhälsotill-

ståndet förbättrats och det är kunskaper som blir avgörande för hur tandläkaryrket kommer att utvecklas. Ännu ett antal år kommer vuxna och äldre att ha stort behov av traditionell tandvård men efter hand kommer det ändrade vårdpanoramat att starkt påverka tandläkaryrket. Sannolikt kommer subventioneringen av tandvård att få ge vika för andra krav på vård och detta kommer givetvis att ha en stark inverkan. Vi tror att bistra tider stundar men att detta kan medföra en ny blomstring för GTS om man lyckas engagera entusiastiska och framsynta kolleger med en solid - gärna vetenskaplig - bakgrund. Det är viktigt att den odontologiska verkligheten accepteras, att kolleger med olika intresseinriktningar respekterar varandra och att man noga följer utvecklingen så att den inte springer ifrån oss.

"Welcome the change and use it well"

Ett Sällskap, som arbetar för sådana mål och efter sådana principer, kommer att förbli framgångsrikt även i framtiden.

Framtiden - ur Praktikertjänsts synvinkel

Ragnar Gunneberg

Att se in i framtiden torde vara få förunnat. Det enda vi vet om framtiden är att den inte är förutsägbar i vart fall inte på längre sikt. Vem kunde för 100 år sedan ana att vi 1992 skulle tala om "tandläkaren som producent", "patienten som konsument" eller till och med "kund" och "politiska nämnder som beställare av tandvård".

Göteborgs Tandläkare-Sällskap måste vara öppet för att diskutera sådana frågor, men det innebär inte att GTS' grundläggande uppgift "tandläkarekonstens utveckling" får komma i andra hand. 100 år i tandvårdens tjänst förpliktar. Inom GTS har man på ett förtjänstfullt sätt givit odontologisk information vid sina möten under åren. På andra håll i landet har denna typ av sammanträden tyvärr försvunnit. Det finns alltså fog för göteborgarna att påstå att västkusten i detta avseende är Sveriges framsida.

Frågor om etik, kvalitet, kvalitetssäkring, utbildningens inriktning, relationen mellan tjänstetandläkare och privat tandläkare, mellan tandläkare, tandhygienister och tandsköterskor måste diskuteras på ett öppnare sätt än tidigare och det bör kunna ske inom GTS.

Det är angeläget att beröra etiska frågor eftersom man ibland får höra antydningar om att det är tveksamt om den vård vi ger våra patienter alltid är den rätta. Man frågar varför samhällets kostnader för tandvård ökar fastän

tandhälsan blivit så mycket bättre. Det är därför viktigt att vi frågar oss om vi har misslyckats med att förklara för politikerna vad god tandvård är och vad den kostar. Eller finns det fog för antydningarna? Och hur är det med etiken? Det är naturligt att dessa frågor tas upp inom GTS.

Kvalitet och kvalitetssäkring, kriterier och "standards" är högaktuella frågor, som blir allt viktigare i det "köpa-sälja vårdssamhälle", som växer fram och som GTS bör ha förutsättningar att bearbeta.

Efterutbildning är viktig, inte minst som stimulans för den som arbetar ensam. Frågan är dock om vi satsar på rätt utbildning och om vi inte borde ha bättre systematik i utbildningsplaneringen. Det är dyrt att stänga praktiken eller kliniken och ibland är man tveksam till om insatt utbildningskapital förräntar sig.

Till utbildningsfrågorna hör också delegeringen av arbetsuppgifter till tandsköterskor och tandhygienister. Rätt hanterat kan detta innebära en ny dimension i samarbetet på en mottagning.

Den ekonomiska utvecklingen under senare år har ökat kraven på tandläkaren som företagsledare. Det gäller såväl privatpraktikerna som tjänstetandläkarna. De senare ser nu sin roll förändras därför att allt fler folktandvårdskliniker håller på att bli företag på samma sätt som privatmottagningarna.

Skillnaderna mellan privattandläkare och tjänstetandläkare suddas ut eftersom man nu får gemensamma intressen även i företagärfrågor. Det finns anledning för GTS att arbeta för att den senaste tidens fruktlösa diskussioner mellan PT och TT avförs från dagordningen. Det är synnerligen viktigt att vi i tandvården sluter oss samman för att försvara uppnådda positioner i en tandvård av världsklass.

En förutsättning för att vi skall kunna

hävda oss i framtiden är kunskaper. Tillämpning av dessa och fortsatt utbildning är nödvändig för att vi rätt skall kunna behandla våra patienter och uppfylla samhällets krav på en effektiv vårdorganisation. Här ligger utmaningen för de kommande åren. GTS har en stor uppgift i att entusiasmera sina medlemmar att hänga med i den utveckling, som står för dörren samtidigt som man värnar om den gamla GTS-andan.

Framtiden - ur socialstyrelsens synvinkel

Hans Sundberg

S om mångårig medlem i GTS - och ett par år som aktiv medlem - har jag haft möjlighet att följa Sällskapets verksamhet. Har då det sätt som GTS hittills bedrivit sin verksamhet en plats även i framtidens tandvård? Mitt svar är ett obetingat ja.

Min uppfattning är att kravet på en kontinuerlig fortbildning av tandläkarna kommer att öka i framtiden. Vi behöver än mer än hittills få en spridning av odontologiska forskningsresultat till den praktiserande tandläkarens vardag. GTS har visat på en sådan möjlighet via sin kursverksamhet, sina demonstrationsdagar och prisföreläsningar. Genom sin starka anknytning till odontologiska fakulteten i Göteborg har GTS visat prov på förmågan att snabbt vidareförmedla odontologiska forskningsresultat till den praktiserande tandläkaren. Behovet av sådan verksamhet kommer inte att minska i framtiden. Nya grepp kan behövas för att göra denna kunskaps-

förmedling så attraktiv och rationell som möjligt. GTS har hittills visat exempel på ett nytänkande i detta avseende och varför skulle inte ett sådant synsätt prägla verksamheten även efter 100-årsjubiléet. Enligt min mening bör GTS:s verksamhet stå som förebild för en sådan verksamhet även i andra delar av vårt land.

Att verksamheten inom GTS även präglas av många fina arrangemang för kollegial samvaro förhöjer enligt min mening Sällskapets betydelse. Verksamheten inom tandvården präglas tyvärr alltför mycket av en ensamhet i den tandvårdande verksamheten. Kollegial samvaro under trevliga former har därför, utöver den rena kunskapsförmedlingen, stor betydelse för kvalitetsarbetet inom tandvården. Som representant för den centrala tillsynsmyndigheten socialstyrelsen, ser jag därför GTS som en viktig del i det framtida arbetet med att göra svensk tandvård ännu bättre.

Framtiden - ur Tandläkarförbundets synvinkel

Göran Koch

I alla tider har ett sällskaps styrka varit dess medlemmar. Därför är det den vardagliga omsorgen om individen/medlemmen och dess intressen som är plattformen för ett sällskaps vitalitet. Som mångårig medlem i GTS har jag upplevt inte bara omtanke, vänskap och samhörighet utan också högt ställda och förverkligade mål - vetenskapligt och yrkesetiskt, verklighetsförankring, framtidstro och inte minst tradition. Vi behöver sammanslutningar som GTS för att hämta kraft, finna avkoppling och utvecklas.

Kan inget hota GTS' verksamhet i framtiden? Naturligtvis finns det risker, både interna och externa. De interna gäller i första hand medlemmen själv. Bristande intresse och andra prioriteringar hos medlemmarna kan långsamt underminera verksamheten. En annan fara är splittring och osämja mellan de olika grupperingar som sällskapetets medlemmar representerar. Yttre hot kan identi-

fieras som förändringar i samhället t.ex. samhällelig lågprioritering av tandvård och tandvårdsutbildning samt organisationsstrukturen inom tandläkarkåren t.ex. fullständig boskillnad mellan olika grupperingar inom tandläkarkåren.

Kommer då något av denna hotbild att påverka och förändra GTS i framtiden? Knappast, GTS har under sin 100-åriga verksamhet byggt upp en mycket speciell och karakteristisk miljö - den s.k. GTS-andan, som väl vårdad är en säker överlevnadsstrategi även under turbulenta perioder. Förutseende och dådkraftiga styrelser har hitintills alltid lyckats manövrera GTS-skutan mellan skären, så varför skulle detta inte gälla den fortsatta färden. Kopplingen mellan gammal och ung, tradition och nytänkande gör framtiden ljus för GTS. Det tror jag - både i egenskap av ordförande i Sveriges Tandläkarförbund och gammal GTS-medlem.

En framtidsvision

Ingrid Moberg

Det är en gråmulen novemberkväll i Göteborg i slutet av 90-talet. Tunga regndroppar faller ner över staden och dess invånare som jäktar hem efter arbetsdagens slut. Dropparna smattrar hårt mot de färggranna paraplyerna, som likt färgklickarna på en palett lyser mot den svarta asfalten, när jag uppifrån mitt fönster ser ut över staden. Vinden ger liv åt de sista gula höstlöven, som slits av den allt kalare grenen och efter en sista luftfärd landar på den regnblöta trottoaren.

I min praktik någonstans i staden har jag just avslutat dagens arbete och sänt hem den sista patienten. Sedan sköterskorna har gjort i ordning i rummen och jag har avslutat journalarbetet är det dags att ge sig ut i regnrusket.

I kväll skall jag dock inte bege mig direkt hem utan styra stegen mot Erik Dahlbergsgatan 9 för att träffa kolleger och lyssna på en intressant föreläsning på ett av höstens GTS-möten. När jag svänger runt hörnet från Vasagatan lyser det välkomnande emot mig ur fönstren på det gamla fina huset.

I trappuppgången möter jag några av deltagarna från dagens kurs. De samspråkar glatt om det nya som de har lärt sig, och som de skall försöka tillämpa i morgon i praktiken. Det sista jag hör innan den tunga porten slår igen är någon som lyriskt talar om den goda fiskrätt som serverades till lunch. Tydligt hade både kroppen och själen fått

sitt den här dagen!

Två trappor upp passerar jag GTS-kansliet och byter snabbt ett ord med Eva bakom skrivbordet. Efter ännu en dag som spindeln i nätet med telefoner, utskrifter och utskick skall hon strax bege sig hem. Först skall hon bara se till att klubbverket har någonstans att ta vägen då de under kvällen skall sitta och lägga upp de sista planerna inför den traditionsenliga gåsfesten. Egentligen hade de tänkt sitta på kansliet, men eftersom PT-styrelsen också har möte i kväll så får biblioteket bli deras reträttplats. Allt ordnar sig.

Jag fortsätter uppåt i huset och på nästa våning möts jag av doften av nygräddade pannkakor. Javisst ja, det är torsdag och ärtsoppsgrytan står på, så att hungriga kolleger kan slinka in på en tallrik soppa och lite småprat innan de åker hem. Ett trettio-tal personer sitter i små grupper runt borden och jag känner genast igen några vänner från en grannpraktik. Jag hamnar mitt i en diskussion om en svårbehandlad patient. Behandlingsförslagen till den villrådiga kollegan är lika många som ärtsoppsätarna kring bordet. Förhoppningsvis löser sig problemet när den eventuella punschen kommer in. Jag inser att jag inte kan tillföra så mycket mer i debatten utan jag skyndar upp för den sista trappan för att hinna få lite information från någon av de utställare, som presenterar nyheter ur sitt sortiment i den fräscha "utställningsavdel-

ningen".

Från föreläsningssalen hör jag hur ordföranden inleder mötet och medan jag hittar en plats att sätta mig på presenterar han kvällens föredragshållare för auditoriet.

Det är roligt att se salen så välfylld, och jag gläds över den energi och aktivitet som genomsyrar hela huset och människorna i det. Jag tänker tillbaka några år och jag minns med glädje 1993, jubileumsåret. För visst blev 1993 året som gav oss GTS:are den där extra "kicken".

Det var då vi samlade våra gemensamma krafter för att visa att vi tillsammans kunde planera och genomföra ett stort projekt på ett lyckat sätt. Vi återupptäckte vårt fina hus och vi fick nya impulser från utländska föreläsare och kolleger som besökte vår stad. Det innebar ett verkligt "lyft" för GTS.

Efter 1993 var det som om feststämningen och arbetsglädjen inte riktigt ville ta slut. Vi var så många som upptäckte möjligheterna med GTS och vi fortsatte att nyttja dem.

Oj, tankarna för visst iväg, bäst att koncentrera sig på föreläsningen. Kvällen går som alltid väldigt fort och efter en trevlig pratstund med några kollegor beger jag mig ner för trapporna för att åka hem. Nästan nere stöter jag på några av mina gamla kurskamrater. De har varit på bio och i stället för att gå ut på lokal efteråt har de tagit vägen förbi GTS för ett litet "eftersnack" över en kall öl.

När jag styr stegen uppåt gatan kan jag se hur ljusen i fönstren släcks ett efter ett och vårt hus får en stunds vila innan nästa dag väntar med ytterligare ett späckat program.

En framtidsvision, ja visst, ändå är det en nåd att stilla bedja om att GTS skall fungera så här i framtiden, men jag tror att den här visionen mycket väl kan bli verklighet. Resurserna har vi ju redan. För det första, vårt fina hus med perfekt läge i det centrala Göteborg, för det andra saknas det inte intressanta idéer och för det tredje det

viktigaste av allt, vi har många människor som kan förverkliga idéerna. De senaste åren har intresset för GTS-aktiviteter svalnat. Jag frågar mig varför?

Jag tror att en av anledningarna kan vara den pressade situation vi arbetar i idag. Vi tandläkare ställer höga krav på oss själva, och det är bra, det skall vi göra. Men vi lever i en allt kärvare ekonomisk verklighet. Du och din personal måste ju få lön även nästa månad. Vi har daglig kontakt med patienter, som ställer allt större krav på vår kompetens och val av terapi. Det är därför inte så konstigt om man är rätt "trött på tänder" vid arbetsdagens slut. Till yttermera visso skall du också kunna sovra i det enorma utbud av nya material och metoder som proffsiga marknadsförare vill få dig att använda.

En annan anledning är att vi stressade storstadsbor har ett mycket stort utbud av andra aktiviteter som lockar oss. Allt ifrån språkkurser till blomsterbindning och golfvett finns på "menyn". Dessutom skall du hinna med att hålla din kropp i trim så att rygg och nacke orkar med de långa arbetsdagarna och sist men inte minst skall det bli tid över för familjen också. En svår ekvation att lösa.

Det är med dessa konkurrenser på marknaden som GTS ibland måste fungera som en ganska "kravlös" förening, där medlemmarna kan mötas och utbyta tankar och erfarenheter under enkla former.

Naturligtvis skall de traditionella aktiviteterna med möten, kurser och fester finnas kvar, men vi måste också se till att vi anpassar vår verksamhet efter medlemmarnas önskemål så att de kommer till GTS, för det är onekligen deras deltagande som gör arrangemangen lyckade!

Till sist önskar jag och hoppas att 1993 verkligen får bli jubileumsåret, som för oss medlemmar samman, året då Göteborgstandläkarna hittade tillbaka till sitt hus och sitt GTS.

Bilagor

GRUNDSTADGAR

(Antagna den 18 april 1904)

Artikel I

Göteborgs Tandläkare-Sällskap - stiftat den 19 januari 1893 - är en sammanslutning av tandläkare och kan omfatta andra för odontologien intresserade personer, vilken har till ändamål kollegialt samarbete och tandläkarekonstens utveckling.

Artikel II

För att bli till ledamot i Sällskapet antagen, fordras, då fråga är om praktiserande tandläkare:

- att hava därtill å ordinarie sammanträde skriftligen blivit av någon Sällskapets medlem föreslagen;
- att vid närmast därpå följande sammankomst hava erhållit minst $\frac{3}{4}$ av de vid valet avgivna rösterna.

Vid inval av andra än praktiserande tandläkare förfares även som ovan nämnes, dock måste valet vara enhälligt.

Artikel III

Sällskapet, vars namn, Göteborgs Tandläkare-Sällskap, ej får mot annan benämning utbytas, kan icke, så länge någon ledamot kvarstår, upplösas.

Artikel IV

Skulle detta inträffa tillfalla Sällskapets såväl samlingar och bibliotek som kontanta tillgångar svenska statens Tandläkare-institution.

Artikel V

Dessa Sällskapets grundstadgar få ej ändras eller borttagas.

Ordföranden i GTS

1893-96	Victor Bensow	1944	Karl Thorleif
1897-98	Viktor Marmén	1945-46	Östen Kling
1899	Immanuel M Ekström	1947-48	Ernst Hedin
1900-01	Karl Laurén	1949-52	Nils Sällström
1902	Immanuel M Ekström	1953-54	Bertil Setterbom
1903-04	Victor Bensow	1955-56	Paul Göransson
1905	Axel Cederberg	1957-58	Per Torell
1905-08	Hjalmar Carlson	1959-60	Sten-Otto Fengen
1908	Axel Lundström	1961-62	Olof Henrikson
1909-11	Hjalmar Carlson	1963-64	Gunnar Oldén
1912-14	Viktor Marmén	1965-66	Leif Boman
1915-16	Karl Fredrik André	1967-68	Ragnar Granerus
1917-21	Karl Elander	1969-70	Gösta Johansson
1922	Victor Heijde	1971-72	Carl-Erik Bergquist
1923-25	Viktor Marmén	1973	Per-Åke Henrikson
1926	Ernst Blomberg	1974-75	Malte Hultstam
1927	Axel Cederberg	1976-77	Jan Erik Lövgren
1928-30	Karl Elander	1978-79	Bo Krasse
1930	Viktor Marmén	1980-81	Tor Thorselius
1931-34	Åke Wikblad	1982-83	Alf Öhman
1935-36	Alvin A. Alén	1984-85	Guy Heyden
1937-39	Ruben Florath	1986-88	Birgit Thilander
1940-41	Georg Andrén	1989-91	Sören Sagne
1942-43	Åke Wikblad	1992-	Sverker Toreskog

Sekreterare i GTS

1893-98	Karl Laurén	1939-41	Östen Kling
1899	Karl Elander	1942-43	Olof Osvald
1900-01	Karl Fredrik André	1944	Östen Kling
1902-04	Oscar Ahlgren	1945	Olof Henrikson
1904	Karl Laurén	1946-48	Nils Sällström
1905	Viktor Marmén	1949-50	Sten Otto Fengen
1905-08	Karl Laurén	1951	Herluf Trolle
1908	Axel Eriksson	1952-53	Inga Florén
1909	Axel Cederberg	1954-55	Gunnar Oldén
1910-11	Axel Eriksson	1956-57	Leif Boman
1912	Gunnar Ekstam	1958-60	Tore Wikman
1913	Frithiof Hallberg	1961-63	Carl Eric Bergquist
1914-16	Axel Eriksson	1964-65	Sven Lindqvist
1917-20	Arne Billgren	1966-67	Göran Granath
1921	Victor Heijde	1968-69	Rolf Magnusson
1922	Tor Carlsson	1970-71	Sverker Toreskog
1923-25	Alvin Alén	1972-73	Malte Hultstam
1926	Fridolf Björkman	1974	Hans Ström
1927	Georg Andrén	1975	Eva Lundstedt
1928-30	Alvin Alén	1976-79	Lennart Carlsson
1931-32	Erik Hedner	1980-87	Kjell Ludvigsson
1933-35	Axel Glantz	1988-89	Monica Engvall
1936-38	Olof Osvald	1990 -	Claes-Göran Emilson

Kassaförvaltare i GTS

1895-98	Immanuel Ekström	1935	Ture Lundh
1899	Victor Renström	1936	Ture Aurén
1900-01	John Röing	1937-38	Eskil Svensson
1902-04	Ruben Ericsson	1939-40	Sten Kristoferson
1904	Hjalmar Carlsson	1941-43	Ralf Aldeborg
1905	Karl Fredrik André	1944-46	Gösta Gustafson
1905-08	Hjalmar Schultzberg	1947-51	Stig Gånge
1908	Tage Essen-Möller	1952-53	Allan Bolander
1909-11	Hjalmar Schultzberg	1954-57	Uno Sjöberg
1912-14	Karl Fredrik André	1958-60	Roland Bjerkhagen
1915-16	Oscar Ahlgren	1961-62	Eric Samuelsson
1917-19	Ernst Blomberg	1963-64	Lars-Erik Palmgren
1920-21	Tor Carlsson	1965-66	Stig Arneskog
1922	Erik Hedner	1967-69	Sigurd Hesser
1923-25	Fridolf Björkman	1970-72	Lars Düring
1926	Åke Wikblad	1973-74	Jussi Lindberg
1927	Paul Rödhholm	1975	Gunnar Ahlström
1928-30	Karl Thorleif	1976-77	Sven-Erik Walentin-Askmark
1931	Justus Ralston	1978-88	Lars Düring
1932	Karl Thorleif	1989-91	Lars Frändberg
1933	Einar Graf	1992 -	Birger Rockler
1934	Ruben Florath		

Hedersledamöter

- 1953 Pedersen P O, dr odont, professor, Köpenhamn
- 1956 Holst J J, dr odont, professor, Köpenhamn
- 1963 Osvald Olof, odont dr h c, fd medicinalråd, Göteborg
- 1966 Göransson Paul, tandläkare, DDS, odont dr h c, Göteborg
- 1968 Gustafson Gösta, odont dr, professor, Malmö
- 1968 Hydén Holger, med dr, professor, Göteborg
- 1968 Nilsson Erik, tandläkare, Malmö
- 1968 Ouchterlony Örjan, med dr, professor, Göteborg
- 1968 Pindborg Jens Jörgen, dr odont, professor, Köpenhamn
- 1968 Scheinin Arje, odont dr, professor, Helsingfors
- 1973 Fengen Sten-Otto, tandläkare, Göteborg
- 1973 Isaksson Ture, tandläkare, Göteborg
- 1973 Torell Per, odont dr, professor, Göteborg
- 1975 Granerus Ragnar, tandläkare, odont dr h c, Göteborg
- 1975 Johansson Gösta, tandläkare, odont dr h c, Göteborg
- 1983 Gustavsson Bengt, tandläkare, Göteborg
- 1983 Möller Åke, odont dr, professor, Göteborg
- 1983 Oldén Gunnar, tandläkare, Göteborg
- 1986 Düring Lars, tandläkare, Göteborg
- 1986 Öhman Alf, odont dr, professor, Göteborg
- 1993 Hultstam Malte, tandläkare, Göteborg
- 1993 Johansson Olle, tandläkare, Göteborg
- 1993 Kewenter Ulf, tandläkare, Göteborg
- 1993 Krasse Bo, odont dr, professor, Göteborg
- 1993 Lövgren Jan-Erik, tandläkare, Göteborg
- 1993 Thilander Birgit, odont dr, professor, Göteborg
- 1993 Wieslander Ingegerd, tandläkare, Göteborg

Korresponderande ledamöter

- 1952 Goldberg Leonard, med dr, professor, Stockholm
- 1953 Larsen Oluf, tandlæge, Aalborg
- 1955 Berggren Helge, odont dr, professor, Stockholm
- 1956 Ramfjord Sigurd, MSD, professor, Michigan, USA
- 1956 Sandberg Nils, fil lic, fd biblioteksråd, Göteborg
- 1959 Hamberger Carl Axel, med dr, professor, Stockholm
- 1963 Syrrist Arvid, odont dr, professor, Malmö
- 1968 Enholm Torsten, tandläkare, Helsingfors
- 1968 Gerner Finn, tannlege, Oslo
- 1968 Qvale Walter, tannlege, Oslo
- 1970 Højberg-Nielsen Erik, tandlæge, Fredrikshavn
- 1970 Köhler Björn, tandläkare, Helsingfors
- 1974 Aggeryd Thorsten, tandläkare, Stockholm
- 1974 Donner Ulla, tandläkare, Helsingfors
- 1993 Brånemark Per-Ingvar, med dr, professor, Göteborg
- 1993 Lindhe Jan, odont dr, professor, Göteborg

Elanderpristagare

1935	Åke Wikblad	1964	Åke Nordenrram
1936	Sten Forshufvud	1965	Alf Öhman
1937	Ej utdelat	1966	Per Olof Gerdin
1938	Ej utdelat	1967	Bo Krasse
1939	Ej utdelat	1968	Per-Åke Henrikson
1940	Ej utdelat	1969	Jan Lindhe
1941	Sten Forshufvud	1970	Bengt Magnusson
1942	Ej utdelat	1971	Thorild Ericson
1943	Gösta Gustafson och Per-Allan Persson	1972	Gunnar E. Carlsson
1944	Ej utdelat	1973	Guy Heyden
1945	Gösta Gustafson	1974	Douglas Bratthall
1946	Helge Berggren	1975	Per-Olof Glantz
1947	Gösta Gustafson	1976	Lars Hollender
1948	Ej utdelat	1977	Sture Nyman
1949	Gösta Gustafson	1978	Per-Ingvar Brånemark
1950	Ej utdelat	1979	Birgit Thilander
1951	Per-Allan Persson	1980	Per Nyström
1952	Ej utdelat	1981	Holger Thilander
1953	Per Torell	1982	Anders Linde
1954	Emanuel Stelling	1983	Björn Hedegård
1955	Ej utdelat	1984	Dan Lundgren
1956	Åke B Löfgren	1985	Hans-Göran Gröndahl
1957	Ej utdelat	1986	Gunnar Dahln
1958	Åke Möller	1987	Ulf Lekholm
1959	Olof Henrikson	1988	Maud Bergman
1960	Anna-Greta Gustafson	1989	Gunnar Bergenholtz
1961	Tore Arwill	1990	Sven G Carlsson
1962	Fritz Mannerberg	1991	Göran Stenman
1963	Martin Brännström	1992	Jan Carlsson

1993 - Tandens år

Sverker Toreskog

Lördagen den 23 januari, 1993, sker det officiella firandet av GTS' 100-årsjubileum i lokalerna runt Gustav Adolfs Torg. På södra sidan av Stora Hamnkanalen, i Frimurarlogens Pelarsal, som är en av de vackraste högtidssalarna i Göteborg, har vi vårt Högtidssammanträde, med utdelning av Elanderpris och övriga stipendier samt uppvaktningar och högtidstal. Musikunderhållningen och drink förhöjer trevnaden. En kort promenad i den mörka vinterkvällen tar oss till Börsen, där Jubileumsbanketten tar vid. Festmåltid, kantat och jubileumsrevy försetter oss i rätt stämning, en stämning som kulminerar i dansens virvlar till storbandsmusik. I nattens sena timme vandrar vi

Programmet ser ut på följande sätt:

Osseointegration - biotechnological philosophy and clinical applicability med professor Per-Ingvar Brånemark, Göteborg och professor Patrick Henry, Perth, Australien (22/1 1993).

Laser dentistry - the light thing to do med professor Marshall Middel, Bristol, England (26/2 1993).

Parodontal estetik med professor Jan Lindhe och docent Jan Wennström, Göteborg (18/3 1993).

hemåt, kanske via GTS' lokaler på Erik Dahlbergsgatan 9.

Redan dagen innan har den första kursen i Göteborgs Tandläkare-Sällskaps 100-års-paket inlett det kurspaket som består av åtta kurser. Kurserna har fördelats under året och representerar många av de odontologiska områden, som är aktuella 1993.

Vi har bjudit in några av världens främsta kursgivare, som kommer att presentera "odontologins världsnivå" för oss. Samtliga har en djup förankring i forskning och klinik och besitter goda pedagogiska egenskaper. Detta gör programmet unikt och väl lämpat för jubileumsåret.

Innan datorn tar över - röntgen-diagnostiska problem i allmänpraktiken med professor Lars Hollender, Seattle, USA (28/4 1993).

Dental caries, dentin bonding and its clinical consequences med professorerna Ronald Gibbons, Boston, Ma., USA, William Bowen, Rochester, N.Y., USA, Irwin Mandel, New York, USA, Walter Loesche, Ann Arbor, Michigan, USA, David Pashley, Augusta, USA och Jean-Francois Roulet, Berlin, Tyskland (13-14/5 1993).

Värt att veta om modern ortodonti med professor Björn Zackrisson, Oslo (8/10 1993).

A clinic up-date on dental materials and technics med dr Gordon Christensen, Provo, Utah, USA (8/10 1993).

Oral medicin - odontologi i förvandling med professor Jens Jörgen Pindborg, Köpenhamn och docent Tony Axell, Malmö (10/12 1993).

Mitt i detta program, efter sommaren, den 29 augusti - 2 september kommer 1993 års **Odontologiska Riksstämma** att äga rum i Göteborg. I omedelbar anslutning till Riksstämman håller **Federation Dentaire Internationale (FDI)** sin årliga kongress här.

1993 kan förvisso bli Tandens år i Göteborg!

Varma Lyckönskningar

till en kreativ och alert 100-åring

från en pigg 90-åring!

*Försäkringskassan
tackar för 20 års
samarbete med
Göteborgs tandläkare*

1973 – 1993

***Tandvårdsförsäkringen — en
ekonomisk hjälp för bättre
tandhälsa hos vuxna.***

*Årligen administrerar försäkringskassan ca
300 000 tandvårdsräkningar från ca 400
anslutna privattandläkare. Varje räkning
ersätts i genomsnitt med 860 kr, och 17 kr är
försäkringskassans administrationskostnad.*

**GÖTEBORGS ALLMÄNNA
FÖRSÄKRINGSKASSA**

Utnyttja våra erfarenheter och resurser

Idag finns närmare 2 000 privatpraktiserande tandläkare verksamma inom Praktikertjänst. Tandläkarmottagningarna inom bolaget har under åren utvecklat en mångfald små effektiva enheter över hela landet. Varje enskild mottagning sätter sitt namn som en garant för bästa möjliga vård.

Inom Praktikertjänst arbetar Du i det lilla företaget men har ändå stora resurser att tillgå. I bakgrunden finns en stabil enhet, som stöder, följer och finansierar Din mottagning.

Personaladministration, försäkringslösningar m m kan Du tryggt lägga i våra händer. Vi erbjuder Dig ekonomisk rådgivning och möjligheter till fördelaktiga inköp samt specialutformad efterutbildning.

Vi vågar påstå att vi med vår 30-åriga erfarenhet har samlat på oss unika kunskaper om enskilt vårdföretagande som ger Dig möjlighet att nå framgång med Din mottagning.

Mer än hälften av alla privatpraktiserande tandläkare är redan verksamma inom Praktikertjänst.

 PRAKTIKERTJÄNST

Box 1304 111 83 Stockholm Telefon 08-789 40 00

